

30 kop.

Huopala
19 170

*Iris
Huerto*
Armastus
ja kartus

„LOOMINGU“ RAAMATUKOGU NR. 1-3 1963

"LOOMINGU" RAAMATUKOGU
NR. 1-3 (269-271) 1963

IRIS UURTO

Armastus ja kartus

SOOME KEELEST TÖLKINUD
H. LEPIK

AJALEHTEDE-AJAKIRJADE KIRJASTUS
TALLINN

IRIS UURTO

(kodanikunimega Lyyli Ester M'elonen) on sündinud 26. jaanuaril 1905. a. põllumehe perekonnas Ida-Savos Kerimäel. Oppis mõnda aega Helsingi ülikoolis. Kirjutamist alustas 1930. a. Oli seotud progressiivse «Kiila» rühmitusega.

Uurtolt on ilmunud novelle, romaane, luuletusi, näidendeid. Oma proosateostes süveneb kirjanik vaatlema psühholoogiliselt keerukaid iseloomu, sotsiaalseid ja eetilisi probleeme. Kuulsuse tõi autorile romaan «Keha igatsus» (1930), mille puhul vanameelne ja progressiivne kriitika kunsti ja moraali vahekorra küsimustes teravalt kokku põrkas (nagu hiljem teistegi teoste puhul). Pärast vilevaastast vaikimist järgnesid kiires tempos romaanid «Küpsimine» (1935), «Armastus ja kartus» (1936) ning pikem novell «Teemiantseaduste all» (1938). Uurto üheks pealeoseks «Armastuse ja kartuse» kõrval peetakse 1942. a. ilmunud romaani «Keha tarkus». Kirjaniku viimased seni avaldatud teosed on satiiriline romaan «Joonas ei hoolinud» (1950), «Kapteni naised» (1952) ja rootsi keeles kirjutatud «Põlev saar» (1957).

Sarjas «Suuri soome sõnameistreid» ilmusid 1957. a. (hiljem veel korduustrükkidena) Iris Uurto «Valitud teosed» ühes köites, milles autor on ümbertöötatult avaldanud oma romaanid «Armastus ja kartus» ja «Keha tarkus». See väljaanne on ka käesoleva tõlke aluseks.

H. L.

1

Nillo Vasalli ärkas alles keskpäeva paiku, keeras end küljeli, ja selja pealt lõhkikärisenud pidžaama vajus irvi ning paljastas tema tugevad õlad.

Silmalaugude vahelt nägi ta vastasseinale langevat päikesepaistet ja toas oli tunda selle helget soojust. Ilus ilm, mõtles ta ja heitis pilgu akna poole; seal joonistusid kõrendlikud kuuseladvad sinise laotuse taustale.

Ta sulges veel silmad, kuid und ei tulnud enam. ta levis vaid niisama, tundes mõnu eredast päikesepaistest, ja hakkas ärkvel olles und nägema. Nad olid kuskil, olid kahekesi, istusid vastakuti, ja ta oleks justkui kõnelnud oma mõtetest, nii nagu ta tihti oli tahtnud tõelisuses teha. Ja selles kujutluspildiski oli ta just niisugune, nagu ta oli. Ta kõneles:

Sina tähendad mulle rohkem, kui ma seda iseendalegi muudan selgeks teha. Oigupoolest ma ei tunne sind nii põhjalikult, ainult mõnest sinu juhuslikult pillatud sõnast olen aimu saanud su olemusest, aga südames on mul aimust palju täielikum pilt... või siis oli see pilt juba kaua olemas, enne kui sind nägingi, see on — unelm, millele püüan lisada jooni sinust. Mitte kellegi puhul pole ma uskunud selle unistuse täidaminekut, või instinktiivselt vahest siiski, sest kui ei leia teises midagi, siis on ikka väärtus: jälle tuli naises pettuda. Ka sinu puhul kardan mõnikord, et võib-olla pettun veel sinuski, siis oleks ehk parem, kui ma poleks sind üldse tundnud.

Oled siiski erisugune, sageli olen sinu puhul hämmastuses, kuid samas kiindun veel rohkem. Sinul on vahel selline ilme ja hää... mõtlen seetõttu, et sa võid olla mõnikord õige halastamatu, lausa julm. Võid olla julm, nii nagu laps on julm. Mina seda ei või: kui oled nii vana ega ole veel jõudnud midagi korda saata, siis oled jõudnud näha, kui palju inimesed üksteisele tahtmatult kurja teevad. Seepärast talun ma õige sageli inimesi, kelle olemus paneb mind samal ajal kannatama. Ma ei suuda olla järsk nagu sina. Sinus on midagi noort

ja puhast, võid alles olla nii spontaanne, ütled midagi sel kombel, nagu poleks sul kellegi puhul mingisuguseid salamõtteid. Mulle tundub, et sa ei tea, kui hukatuslik on eba-kindlus ja hingelise rahu kadumine... seesmine vabise mine...

Ta lõi silmad lahti, nägi tuttavat tapeeti ja tähendas endamisi: küll aga kipuvad mu mõtted tema poole! Täna õhtul kindlasti lähengi sinna. Ja tema huulile kerkis til-luke naeruvine, kui ta veel nagu ütles tollele naisele, kel-lega oli äsja vestelnud: sinust on saanud juba puhkepaik minu ekslevatele mõtetele.

Kui läheksin õige jalutama, merd vaatama, tuli tal mõte. Varsti see on lahti, särab ja sätendab, tuul ajab vii-mased jääpangad minema.

Tundes eneses haruldast erksust ja reipust, sirutas ta end, ja samas tõukasid tema jalad eemale tooli, mis oli diivanile jätkuks — nimelt oli diivan tema jaoks liiga lühike ja proua Vasalli pani voodit tehes sellele alati tooli pikenduseks otsa ja toolile veel padja, et poja jalad ei oleks palja puu peal. Tool nihkus kolinal eemale, see otse-kui manitses teda nüüd tõega üles tõusma, ja ta ajas end istukile. Voodi ääres ootasid teda naisekätega tikitud tuhvliid, aga praegu ei pistnud ta neid jalga, vaid kõndis paljajalu põrandal, pani end riidesse ja otsustas: lähen paati vaatama.

Kuid ka, praegu, üliheas tujus, vilksatas tal mõttes: kas mulle pudeneb raha tolle viimase artikli eest? Muidu hak-kab aineiline külg muret tegema.

Proua Vasalli istus köögis ja uuris vana ajalehte.

«Kuhu nüüd?»

«Lähen jalutama.»

«Oota'nd, ma panen kohvi üles.»

Poeg läks esikusse, mõeldes ise: mis mul kohvist, ja hakkas mantlit selga ajama. Kui ta võõd pandlast läbi tõmbas, tuli proua Vasalli talle uksele järele, seisis seal, väike ning nääpsuke, ja küsis:

«Kus sa eile öösel olid?»

Ta ei teinud küsimusest väljagi, sättis vaid kübarat pähe, valvakas nagu maa poole, oli vait ning tahtis mi-nema hakata.

«Teen sulle kohvi valmis, kui sa varsti tuled,» ütles proua Vasalli.

Poeg vaatas emale korraks otsa ja läks minema — ta

oli nii harjunud, et ema muudkui räägib ja pole tarviski vaadata. Ja proua Vasalli omakorda oli harjunud sellega, et poja vaikimine pole solvav, ta on juba kord niisugune, hea poeg, peab neid üleval, ei kiru ilalgi, ei jäta oma kehva kodu maha... tuleb vaid puhtuse eest hoolt kanda, paluda sööma ja jooma, et elamist hoopis ära ei unustaks.

Trepist alla minnes vastas Niilo Vasalli mõttes siiski emale. Meid ühendab kohv. Tõepoolest, kui suur tähendus on kohvil meie perekonna kooshoidjana! Kohvi kohta käi-vad iga päev need harvad sõnad, mis meie vahel lausu-takse. Kohvi saamine ja joomine on sidemeks. Vaimselt olene täiesti võõrad, sidemeks on ainult kohv, söök, katus pea kohal, voodi... Nende eest ma olen, müünudki oma elisünniõiguse. Esisünniõiguse kellekski saada.

Virgutav soov näha merd oli juba kadunud, selle oli pühkinud minema küsimus: kus sa eile öösel olid? Oleta-vad, et ta oli olnud ärkvel, teinud midagi, ringi hulku-nud... Ta oli tulnud koju alles hommikul, kella viie paiku, oli end algul teises kohas magama unustanud. See oli tema salajane paik, millest ta polnud kodus sõnagi lausunud. Ta võis sinna minna millal tahes; kui ta oli vahel purjutamas ja lahkus vastu hommikut restoranist, võis ta veel ühele eesriidega kaetud aknale koputada, ja seesoliija ei maganud kunagi nii raskelt, et poleks kohe üles ärkanud ja rutanud aknast ulatama võtit, millega ta sai väravast ja lukustatud udest sisse nagu maja tõe-line elanik... Ta pääses alati voodisse, lepliku olendi kõr-vale, ka siis, kui ta oli viina võtnud, vaikiv, äge ja hellu-eta. Võinuks kas või südaöösi üles äratada ja kohe jälle koju magama minna, jättes teise inimese oma ebasõbra-liku kiirustamise pärast nukrana ärkvele... Ikka kutsuti teda uuesti. Harva laskis ta unel endast seal võitu saada, kesugune mure ajas teda varakult minema, et tema elu-viis jääks kodurahva silmis laitmatuks.

Nüüd kõndis ta mööda kitsast alleed, parimas meheas mees, ja pani ise tähele, kuidas teda vaevas küsimus: kus sa eile öösel olid? Mitte niivõrd sellepärast, et seda üldse oli küsitud — tal ei pruukinud ju vastata —, vaid teisel põhjusel: just tänasel heledal hommikul oli ta oma mõtte-kujutuses kõnelnud ühe naisega, kuigi ta alles möödunud ööl oli tulnud teise kõrvalt. Üks mõttes, teine kaisus, mõ-lemad pidevalt samal ajal ja siiski täiesti omaette.

«Seesama kaksipidisus. See tuleb esile ka mu kirjutis-

tes, ja ma arvan, et see kahandab nende mõju. Ainult ime-lik, et keegi pole osanud mu tähelepanu sellele juhtida: et see pool minu mõtetest on ühe mehe sulest, too jälle sel-gel kujul teise sulest. Minul jääb vaid üle silmas pidada, et need kaks eri laadi minu artiklites paremini ühte sulak-sid, nii et ei oleks järsupiirilisi üleminekuid... Ohekül-g-sus oleks igatahes vaimses töös omal kombel jõud, tervik-lik ja veenev, olgugi et kitsas.

Mis saaks juhul, kui minu suhtumine naisesse muutuks, kui ma võiksin läheneda sellisele, kes vaimset minule vastab, kas saaksin siis ka oma artiklites tollest kahestu-misest lahti?»

Jõudnud allee lõpule, pöördus ta maa poole, jättes selja-taha viimased vanad majad, ja kõndis aeglaselt mööda laia siledat teed. See oli varemalt pandud kaares ümber merelõuka minema, kuid nüüd oli laht peaaegu umbe kas-vanud, seal laius kuiv kollendav kõrkjaväli.

Tundus, nagu oleksid inimesed alles nüüd, sellel püha-päeval, kevade kättejõudmist märganud ja linnast välja tulnud — lai tee kihas jalutajatest. Kui palju on inimesi maailmas! Kui tühine mina küll olen, too vool ei hõreneks minu otsasaamisel mitte põrmugi. Eks öeldagi, et meid on liiga tihedalt, sõda oleks hea asi rahva harvendamiseks. Kahtlemata, neil on õigus, kuid võiks ju lelutada teisigi harvendusabinõusid... Kui mina kuulun harvendatavate hulka, valiksin ma endale parema meelega mürgiannuse kui lahingus langemise. Mina põgeneksin sealt, kus käib võitlus...

Kui ta nõnda jalutas ja neid mõtteid vormis, püsis ta näol naeruvine, peepelt kahtlev, ülalt alla vaatav, just nagu avaldaks ta parajasti neid mõtteid kellelegi ja nagu peaks too nägema ka sinna juurde kuuluvat ilmet. Samas märkas ta seda ise ja sellest tekkis halb tunne, et kuskil restoraniseltskonnas ütleb ta kunagi need sõnad, sama ilmega... kuid ebamugav oli niimoodi üksipäini kõndides leida, et ta näitleb enesegi ees.

Ta hakkas veidi kiiremini minema ja silmitses vastu-tulijaid. Nende hulgast astus varsti esile üks tuttav mees, ja ta pöördus tollega linna poole tagasi. Niilo Vasalli oli varemalt olnud kiviraiuja. See oli olnud parim aeg tema elus, õhtuti oli ta õppinud, mõlgutanud mõtteid üksnes õppimisest ja leidnud eesmärgis ka meelelahutust, ja sel ajal oli too mees olnud tema töökaaslane.

«Sina oled nüüd siis härra,» tähendas endine töökaas-lane.

Niilo Vasalli mühatas põlglikult.

«Minul on ainult halba rääkida, seda võid arvata,» ütles teine, ja nii tasakaalukalt, peaaegu ükskõikselt, nagu oleks ta selle halvaga juba leppinud. «Iga töölise elu on ühesugune. Eilseni oli mul tööd, nüüd ei ole. Ei tea, kas saan. Minu käsi käib aina halvemini. Naine on haige, ta peaks haiglasse minema. Ei tea, kas ta paraneb. Meil juh-tus veel niisugune õnnetus, et tuli peenikest peret, laps viidi kodunt minema, et nakkust ei saaks. Kui käin teda vaatamas, ei tea ta isast midagi, ei tunne äragi.»

Niilo Vasallile meenus, kuidas too seltsimees tööl kesk-hommiku ajal rääkis ühtelugu naistest ja õrritas teda, kes tegeles ainult raamatutega. Ah siis niisugune õnnetus juhtus, mõtles ta ja küsis:

«Oled sa oma naisega rahul?»

Teine vastas endise rahuga:

«Olen. Mõistad, mina olen ta võtnud ja ma pean temaga nii kaua rahul olema, kui ta elab. Ma ei taha kellegi vastu halb olla.»

Või peab rahul olema, mõtles Niilo Vasalli pisut üle-olevalt. Enne põlgasid mind minu vabaduse pärast, endal ei saanud sul naistest isu otsa. Nüüd tead, mis tähendab vankrit vedada.

Nad jalutasid linna poole, rääkides elatustasemest, töö-puudusest ja enesearmastusest. Ühe kohviku ees läksid nad lahku. Niilo Vasalli tahtis minna kohvikusse hom-mikusi ajalehti lugema.

Ta läks läbi saali, möödus valgete linadega kaetud tüh-jadest laudadest, võttis kaugemas taganurgas istet ja hakkas hommikulehti sirvima. Ettekandja tõi talle kohvi ja valas tassi, teadmata, et külastaja oleks meelsamini enne ühe romaani retsensiooni lõpuni lugenud. Nüüd kum-mardus ta tassi kohale ja seadis ajalehe nõnda, et võis seda samal ajal lugeda. Ta tahtis võtta suhkrut, tõstis pead ja nägi ligema laua ääres korraka naist, ning ta peaaegu võpatas, sest nüüdsama polnud seal lauas kedagi. Ta oli just äsja sealt mööda läinud ja see oli olnud tühi: naine oli pidanud tulema tema kannul.

Naine vaatas otse tema poole, ta tegi naisele kummar-duse, pani suhkrut tassi, segas seda närviliselt teise käega, kallutas end sama kätt asuva ajalehe poole ja uuris artik-

lit. Ta tundis, et peaks tolle naise oma lauda kutsuma, kuid teeskles kangekaelselt lugemist. Kui ebameeldiv, et keegi jälgib su samme tänaval, ei hõika sind nimepidi, ei anna märku oma lähedalolekust, tuleb siis järele ja istub kõrvallauda, just nagu juhuslikult.

Ta silmitses ajalehte, kuid aimas endale suunatud rõõmsat, otsekui hämmastunud naeratust. Ta tundis seda nii selgesti, et pidi näo tõstma ja pilgu sinnapoole heitma: seal sätas vastu naeratus, ja samas naine tõusis ja tuli tema lauda, ütles, et on tulnud siia raadiot kuulama, ja limestas siis:

«Sina kah juhtusid siin olema.»

Niilo Vasalli teadis: kui sa poleks mind tänaval näinud, poleks sa ilma peal siia tulnud. Ei maksaks kannul käia... See on näotu.

Naine-naeratas ikka veel ja piidles teda järelejätmatult, otsekui näeks mehe ennistist mõtet, kuid naeratus ei muutunud, ja see just nagu mässis mehe mähkmetesse, tegi kuulekaks ning murdis vaikselt vastupanu. Ta ei sõandanud selle naeratuse peale etteheiteid teha, ta häbenes midagi, hakkas oma kohvitassi vahtima ja sõnas, pilk maas:

«Jah, kavatsesin randa minna, aga tulin hoopis siia lehte lugema.»

Samal momendil, kui ta oli jõudnud seda öelda, tundis ta iseenda vastu mingit tülga: et mina ka seda mängu kaasa teen... Tema teeskleb, et pole mind jälginud, ja mina teesklen, et ma usun teda...

Üle mehe näo libises vari. Naine märkas seda, naeratus ei kadunud, ta nihkus ainult veel lähemale ja pani oma käe mehe käsivarrele. Mudis seda otsekui selleks, et verd käima panna, paitas käsivart, pühkis pintsaku rinnaesiselt ära mingi valge niidiotsa... ja hakkas karmesti vadistama, lausa nagu selleks, et vaid häält oleks kuulda. Ning imelikult ruttu unustas ta, et oli vähe ajast nagu hämmastunud sellest kohtumisest, nüüd küsis ta juba, kellega mees oli tänaval jalutanud.

Tänavakostüümi jakk oli eest lahti tehtud, paistis uus siidpluus. Selle üle ta ongi praegu nii õnnelik, mõtles mees. Pluusil oli ees mingi suur rosetikujuline moodustis, neitsilikult punetav siid langes pehmelt, riide sillerdades rinnaesise vöotidele ja kroogetele nagu mingi hiigla-

suur lill, mida külgedelt piirasid kattedelehtedena tumedama ja mahakeeratud, käänised.

Naisel olid korrapärased näojooned, palju peenikesi, ainult ligidalt nähtavaid kortse, mis andsid tunnistust ülihäpsusest, olid korralikud ülemised hambad, mis naeratuse puhul ikka just parajal määral paljastusid... ja ta naeratas alati Niilo Vasallile, alati, kui too teda ei solvanud või ei hirmutanud. See oli säärane veidi vanema naise naeratus: mitte aval, mitte särav, vaid kuidagi ettekavatsetud ja pidev. Pruunid juuksed keerduvad iseendast tihe dateks väikesteks kiharateks ja üle sileda lauba langes väikeselt kübaralt loor, mis ulatus koguni üle silmade, ja selle tagant vaatles ta meest truult ja lakkamatult.

Seal ta nüüd istus ja vaatas õhukese loori tagant, lõug sinna kurduva siidõie kohal, ja kõrvade külge olid tal väikeste klõpatsitega kinnitatud kunstlikud pärlid, need tilpnesis seal ja juhtisid tähelepanu õhukesele valendavale kõrvalestale ja sihvakale kaelale.

Ta soovitas mehel lehte edasi lugeda, aga kui too luges, rääkis ta ikkagi kogu aeg, esitas tarbetuid küsimusi, millele ta vastust ei oodanudki, ei nõudnud, et teine peaks silmad ajalehelt üles tõstma või tema juttu kuulama; meest aga häiris pisut, et lugemine rahutuks kujunes. Naine otsekui ketras heameelest ja pani vahetevahel käe mehe käisele — mitte selleks, et ennast meelde tuletada, vaid et ise puudutada. Valmisolevalt: kui võtaksid, kui vaid tahaksid, olen end võimalikult hästi ehtinud; mul on pärlid ja siidist õied, vaata, millised hambad, ja kas näed, kuidas ma naeratan? Ma ei ole olemas ainult üksi öösel, vaid ka päeval. Kui sa vaid tahaksid... küllap sa tahad, kuna näed mind iga päev, küllap sa mäletad...

Nad lahkusid kohvikust ja kõndisid kõrvuti tänaval. Niilo Vasalli otsustas koju minna ja tema kaaslane küsis, kas ta tuleb õhtul välja.

«Ma ei tea,» vastas ta.

Naine lakkas naeratamast ja seisis viivitades; mees nägi tema silmis hirmu: ega sa ju ei jäta mind maha, ega sa ju ei jää liiga pikka aega minu juurde tulemata, ega sa ju kindlasti...

«Küll me kohtume,» ütles mees seepeale nagu sunnitult. Nad lahkusid ja mees pöördus süngena oma kodutänavasse.

Jäänud üksinda edasi minema, alles nüüd... need mõt-

ted ja meeleolud, mida ta ei saanud avaldada nende silmade ees, mis keerlesid põhjapinnal, ainult et see naeratus mähkis nad liikumatuks, jah, tagantjärele kerkisid nad seda tugevamini esile: põlgus, tunne, et ka tema ise on pelgur, soov põgeneda, eemale tõrjuda...

Mees värises sisemiselt: ta valitseb täiel määral minu üle, siis kui ta on minu juures. Ja ta aimab seda, püüab iga päev nähtavale ilmuda. Ta kardab mulle üksildast silmapilku jätta, kardab mind oma naeratuse mõju alt veidigi kaugemale lasta. Kas ta peaks teadma minu soovi end lahti kiskuda, minu vastumeelsust, ainult et ei taha sellele tähelepanu pöörata, ja teeb jultunult näo, nagu ei teaks? Või on ta nii rumal, et ikka veel pole aru saanud?

Too naine oli just see, kelle juures ta oli olnud eile öösel ja seal end magama unustanud. Paar aastat oli ta seal käinud — «rahuldavas endas elutsevat looma». Piinarikkalt analüüsis ta seda vahekorda, lausa väsimiseni. Mul pole tema vastu õrnu tundeid, ta pole huvitav, tal pole millestki aimu peale iseenda, ta ei ole midagi lugenud, me ei sobi kokku, mul ei ole temaga millestki rääkida... Tal on pehmed käed, ei saa nuriseda, naudinguvahendina on ta vististi niisama hea kui teisedki. Kuid ta ei taha mingil tingimusel aru saada, et see on ka kõik, pole nõus märkama, et ma ei soovi teda päeval näha. Ma kannatan, kui ta minu kõrval on, ta lämmatab mind vaimselt... Kuid — ma ei või tema suhtes midagi ette võtta, ta on minusse nii piiritult kiindunud: oma vabal ajal uitab ta alati lähematel tänavatel, jalutab minu kodumajast mööda, et ainult minu akent näha, valmistab kingitusi — tikib mulle tuhvliid jalga, ostab mulle hõbedast mansetinööpe ja laseb neile graveerida minu initsiaalid: N. V. Kodused arvavad, et ma olen need ostnud.

Too ebateadlik naeratus ajas siisugused hallid mõtted eemale, kuid mehe üksinda jäädes tulid need vanu jälgi mööda samasugustena tagasi ja keerlesid üha ahtamat ringi pidi. Ta tundis, et ta lausa väsib, et ta muutub vähehaaval võimetuks unistama — tahe oli nagu murdunud. Kuid keegi ei tohi märgata, otsustas ta alati, et mu kirjutised kõhetuvad, selle eest pean ma lõpuni hoolt kandma.

Nende mõtetega jõudis ta koju ja asus laua taha. Teised olid juba jõudnud süüa. Nooremad õde polnud jällegi kodus. Vanem õde Saara käis edasi-tagasi ja sättis end

polgaga välja minema. Õnnetu Saara, nii ütles proua Vasalli tihti selle tütre kohta, kui Saarat ennast polnud kuulamas; tal ei olnud mingit tööd, laps oli, meest silmapilgul mitte, elatisrahagi polnud õnnestunud lapsele saada. Keda rohkem kiitis proua Vasalli oma poega Niilot, kes ei hüljanud õde ega jätnud neid maha.

Saara kõndis ringi, pühapäevapluus seljas, ta oli koristanud oma juukseid ja veidi nägu jumestanud. Vend märkas, et ta nägu, mis muidu oli valge, hõõgus täna õrnpunaselt, ja huulte värv ja kuju olid samuti kirkamaks muutunud... Rääkisid tasa emaga, Saara polnud ju mingil oma raha, ja ema hääli ütles:

«Kas ma neljapäeval ei andnud sulle kolme marka?»

Niilo kuulis seda laua ääres süües. Säärases etteheitvas ja tõsisel küsimuses oli midagi naeruväärset: kolm päeva tagasi andis kolm marka, see peaks veel alles olema... Imestab, et Saara on jõudnud selle ära kulutada...

«Nad tahaksid lastefilmi vaatama minna, kas annad nalle raha?» küsis ema ja tuli tema juurde.

Ta võttis oma rahakoti, andis sõnagi lausumata raha, ja proua Vasalli viis selle esikusse Saara kätte.

Oli kuulda, kuidas väike Martti minekuvaimustuses hüpples, äkitselt puhkes aga poiss nutma.

Proua Vasalli kükitas põrandale maha, laps oli tema silmatera, ta lohutas poissi, selle suu oli haiget saanud, ja proua Vasalli arvas, et küllap ta oli hüpatas keelde hammustanud.

«Küsi onu käest, kas saad kommi? Siis jääb valu järele, kui saab midagi magusat.»

Poiss jäi vakka, jooksis onu juurde ja palus:

«Anna mulle ka raha, nii palju, et ma saan väikese kombi osta.»

Niilo Vasalli andis kümnepennilise ja jätkas acglaselt söömist; õde läks lapsega välja ja ema tuli tema juurde, et talle sosistada:

«Naabriproua oli Saarale öelnud: «Ei teil ole lapsele mingit toetusraha vaja, teil vend nii peene töö peal.»»

Niilo Vasalli muigas pilkavalt: kadestavad veel meid, armetud. Ei tahaks niipaljukestki lubada.

Ta jättis söömise pooleli. Seile jutu peale ei maitsnud talle enam toitu: et see ema pidas ka tarvilikuks tulla sellest rääkima!

Ta läks tagatuppa, istus vanasse kiiktooli ja hakkas välja vahtima, suurel mehisel näol tume pilv. Proua Vasalli märkas seda, tõusis, käis korraks köögis ja tuli tagasi küsima:

«Kas sa rohkem ei söönudki? Sa ei märka ka sugugi, mis sulle ette pannakse. Kui sulle head toitu teha, siis sa ei puudutagi.»

Ta ei pööranud pilku aknalt, ei vastanud midagi kuuldavalt, ainult mõtles: näete ju oma silmaga...

Proua Vasalli läks kööki ja tõmbas ukse enda järel tasakesi kinni.

Niilo Vasalli istus üksinda.

Ahastus... kuidas need väikesed varjundid ka sel päeval aheldavad tema vaimu tervenisti.

Kannatus... oled kolmekümne kahe aastane ja pole jõudnud veel midagi suuremat ära teha.

Masendus... talle tundus, nagu oleks arutu hulk sääraseid sõltuvaid, paluvaid olendeid tema käte küljes ripunud: kui ta oma sõrmed lahti rapsab, siis käib nende käsi veel natuke halvemini. Neile oleks lohutuseks, kui püsiksin nendega ühel tasemel. Seal on ema, õde, õelans... Ta tundis sügavat häbi, et õde saadab alati ema raha paluma, ema toimetab selle asja alati ära, võtab täiskasvanud inimese eest selle toimetamise enda peale... ja tema ise, tema ei või kunagi selle kohta märkust teha, olgugi et selles on midagi alandavat, otsekui väikest pettust, keerutamist, hiilimist. See ei ole inimese vääriline, see masendab.

Alistumine: ema on ikkagi vana, üleliigi tööd rassinud, harimatu...

Ja naabri kahtlustus: teie vennal on nii peen töökoht. Kardavad, kadestavad, otsekui rõõviks ta selle tööga neilt midagi ära.

Ta oli liiga hellaks muutunud, ta lausa tundis, kuidas masendus jälle kõik jõu hävitas, just nagu oleks raske somp äkki tema vaimu üle vajunud, see mõjus ka füüsiliselt, väsitas. Ta tõusis üles ja heitis diivanile, kus ta oli öösigi maganud; praegu polnud jalutsis tooli ja tema jalad jäid üle ääre. Niisama sügav kui masendus oli ka väsimus, ta jäi peaaegu silmapilkselt magama.

Ta lamas diivanil selili, üks jalg risti üle teise, käsi rinnal, nagu veidi kõrvale pööratud, rind hingamise rütmis liikumas. Lidriks kulunud ülikond tõi paremini esile

tema suurepäraselt arenenud kehakuju: rind ja õlad lasketi alimata suurt jõudu, kuid pikkuse tõttu oli ta ometi sihvukas.

Säärane asi oli talle viimasel ajal harjumuseks muutunud: kui ta oli ära pahandatud ja tundis, et maailmas ei lastu öieti elada, heitis ta magama ja uni tuli siis kergesti ja aitas teda sellest üle. Nüüdki oli ta ärgates tavalises meeleolus ja hakkas pikali olles sigaretti tõmbama.

Juba hämardus veidike. Õde pani poega magama, kattis ta kinni ja avas siis akna, sealt tuli jahedat ja värsket õhku puulõhna.

Seejärel tuli keegi naine tuppa.

Saara Vasalli keeras tule põlema, külaline oli nende nõbu, kes hiljaaegu oli kihlunud. Ta heitis mingi paki lapse voodisse ja vedis poisi teki alt välja.

«Näita siis last ka. Tõstame pojakese püsti!»

«Tõuse siis püsti, et tädi näeks,» ütles Saara Vasalli.

«Vaatame järele, mis siin kotis on. Kas sa vaatasid juba, mis siin kotis on? Õunad. Ma võtan ta päris paljaks, tal nii suur öösärk seljas, et teda ennast pole nähagi.»

Ta tõmbas lapsel särgi äkki seljast. Too seisis alasti voodis, kolmeaastane poiss.

«Näe, misuke ümar kõhuke tal on!»

«Ta on hakanud paremaks minema, on kosunud ja juurde võtnud.»

Lapsel oli pehme ümmargune nägu, ei võinud aimatagi, millist iseloomu see kord peegeldab. Ihunahk oli valge, oma vanuse kohta oli ta õige pikk ja õhtul oli ta kõhu hullupööra täis söönud, võis näha, kuidas see just nüüd oli ümmarguseks veninud. See kutsus esile naiste vaimusluse, võõras tädi suudles tema naba.

«Pane, Saara, talle nüüd särk selga, aken on lahti,» manitses proua Vasalli. Ta ohkas: seal on see minu õlmaterra. Imelik, et oma laste vastu võib palju valjem olla kui lapselapse vastu.

Poiss oli saanud avara öösärgi selga, hammustas õuna, seisis voodi äärepuu najal püsti, ja kindlasti tuli talle meelde, kuidas vanaema oli päeval öelnud: «Ta hammustas keelde.» Järsku ta hüüdis:

«Minul on keel.»

«Jah, sinul on keel,» ütles tädi, kes oli toonud õunu.

«Emal on ka keel.»

«On küll. Noh, söö nüüd!»

«Onu Niilol on ka keel.»

«Jah on.»

«Minul on keel, minul on keel, minul on keel,» vadistas poiss rõõmsal meelel ja hakkas seepeale naerma, silmad ahenesid kriipsudeks, suu läks ammuli.

«Hoia oma keel nüüd vagusi ja mine ilusti teki alla, siis tuleb Une-Mati lennuk sulle järele. Muidu jääd hiljaks.»

«Ei ta ole veel läinud ühti.»

«Ei ole veel läinud, aga kui sa nüüd kohe vagusi ei ole, siis läheb ta mööda ja sina ei saagi kaasa sõita.»

Laps jäi vait.

Naised kogunesid laua ümber. Nõbu ja proua Vasalli istusid kõrvuti diivanile, nende selja taga vastu seinale oli terve mägi sohvapadja, lausa tungil, ülestikku, kõik üksteisest erinevad. Saara Vasalli purunenud lootus abielluda oli nähtava kuju võtnud neis teab mitmes eri tehnikas tehtud sohvapadjas. Nüüd oli nõbu, kellega nad olid kasvukaaslased, jõudnud kihluseni, kuigi oli temast varem. Saara oli varem mõelnud, et ei leidu nii lolli meest.

«Kus sa siisuguse mehega kokku juhtusid?» küsis ta.

«Jah, küll oli hea, et sind seal ei olnud,» arvas nõbu, «sina oleksid võinud temasse armuda ja ta minu käest ära meelitada. Nüüd sa teda vähemalt minu eluajal ei saa, aga kui ära suren, siis ehk saad.»

«Eks ma siis hakka sinu surma soovima,» ütles Saara Vasalli lustakalt, «hakkan iga päev soovima, et sa ära sureksid, muudkui palvetan: jää haigeks, sure ära, jää haigeks, sure ära...»

Ta ütles seda naerdes, kuid nõbu kohkus ja nihkus vastu seinale.

«Oi, ära ometi...» palus ta. «Küll mina olen aga rumal! Kuidas ma ta siisuguse tingimusega sinule lubasin? Ma võtan oma sõnad tagasi, võtan tagasi, tulgu kas või surm, sina teda ei saa.»

«Kellele sa ta siis jätab? Võiksid ikka natuke sugulustunnet üles näidata.»

«Sinule ei jäta, ei luba, muidu hakkad minu surma soovima, ja siis see juhtubki.»

«Annaksid vähemalt oma töökohta mulle, sul pole ju enam üldse tarvis tööl käia, muudkui et hoiad kodu korras ja teed mehele toidu valmis.»

«Ei mina või töölt ära jääda, tal on nii väike palk.»

«Mina igatahes ei käiks tööl, kui mehele saaksin. Kui mees ei joo ühte naist üleval pidada, siis pole ta ka mehe nime väärt. Ma ütleksin: kui sina ei suuda mind toita, siis viska püksid jalast!»

Niivõisi rääkis Saara Vasalli. Ta oli lõdva raugusega looliseeni vastu nõjatunud, blond, tusedavõitu, seljas erasünni pluus. Hommikune puna põskedel, naeris ja õrritas ta nõbu.

«Sul pole töökohta vajagi,» andis nõbu vastu, «sa oled ju saanud nii uhke pluusi, olgugi et sa tööl ei käi.»

«Mina muidugi tahaksid, et ma käiksin nii halvasti riides, et ma ei leiaks endale tuttavaidki.»

«Ei taha, aga kui sa siisuguse välimusega ei leia meest, siis on viga sinus endas.»

«Küll te kipute muudkui mehele,» ütles proua Vasalli, «aga pärast laulatust need kannatused alles algavad. Täkkab lihtsalt imelik, kui näed noori endale surmasilmust kaela ihkamas... Teie, tüdrukud, olete mõlemad abielu näinud, ja sellest pole te põrmugi targemaks saanud. Ma ei pruukinud tööd teha, niikaua kui ta oli terve, aga ega me siis ka kokku ei klappinud. See ei olnud ju tema süü, kui ta töövõimetuks jäi, ja võib-olla hakkas ta mure pärast jooma, aga minul oli vali iseloom, sõudistasin teda. Ma lihtsalt pidin, laste pärast püüdsin kõik ära teha...»

«Jah,» ütles nõbu, «teie, tädi, püüdsite küll kõvasti; ma mäletan, kui siin elasid, et õmblusmasin vurises kogu aeg, kõik ööd läbi.»

«Kui ma siis ära nägin,» kõneles proua Vasalli raskesti, «et asi läks aina halvemaks, kõik läks allamäge, kodu polnud enam kodu, kraami viisin panti, ja oleks pidanud õieti lapsi koolitama, mees aga ei hooli millestki, ainult joob... Sellest tuli riid majja, ma ei osanud toorkord silmas pidada, et ta ei suutnud, nõudsin nõrgalt iseloomult nii palju, ta ei võinud seda täita.»

Nõbu põimis känd proua Vasalli ümber ja trööstis:

«Teil oli igatahes õigus, tädi, kui te riidlesite, seda peab igaüks tunnistama, vähemalt mina tunnistan seda, sest ma nägin ju kõike pealt: teil oli kolmekordne tööpäev teha, ja igatahes on kõik naised teiega ühel nõul.»

«Aga ma oleksin siiski pidanud arvesse võtma, et teisel on nii nõrk iseloom, ta ei suutnud seda, mida mina lihtsin... Pärast tema surma on mul tihtilugu tuju

pahaks läinud, kui meelde tuletan... Oleks võinud paremini elada, kui ma oleksin teistsugune olnud. Võib-olla oleks ta vähem joonud, kui ma poleks temaga käranud. Aga ma ei saanud teisiti... see oli võimatu. Kui ta ol kodunt ära, oli siiski kergem. Pikapeale muutus vastikuks, et ta üldse koju tuli. Lapsed näevad pealt, midagi ta majja ei muretse, siis tuleb, ja muudkui otsi talle midagi lauale! Teeni veel sellist, kes ise midagi ei muretse, mil lestki ei hooli...»

Proua Vasalli jäi vait. Ta oli kõnelnud tasa ja tema kõhn, kortsuline, ikka veel peenejooneline nägu oli rinnaile vajunud. Et keegi midagi ei öelnud, tõstis ta pead ja lausus kõvemal häälel:

«Ma tahtsin seda öelda, et valju iseloomuga ei saa valitseda, ainult jõuga. Mina püüdsin valitseda, aga mis ma võisin teha, säärane väikseke, nõdruke, teine oli suur mees. Naine ei tohiks olla valju loomuga, selle pärast pead nii hirmsasti kannatama. Mina tahaksin, et Alli ei läheks ilalgi mehele, temal on niisama nõudlik iseloom kui minul noorest peast. Naine peaks olema ükskõikne, võtma kõike kergelt, andma kõik andeks ja mitte millegi poole püüdma, siis oleks ikkagi kergem elada.»

Niilo Vasalli oli kiiktooli istuma läinud ja sealt vaatama ja kuulama jäänud.

Nõbu oli hakanud laudlina näppima ja arvas:

«Võib-olla oleks kõige parem, kui ei lähekski mehele.»

«Mul pole lugu,» sõnas Saara Vasalli, «kas ma saan kunagi oma kodu või ei saa, ja ega ma ei usalda enam kedagi, kõik nad ainult petavad. Aga nad ei saa niulle midagi teha, sest ma ei usu enam kellegi sõnu.»

«Niilo, ega sina ka ei abiellu?» küsis nõbu.

«Küllap tema jääb vanapoisiks, nagu on siiamaa jäänud.»

«Aga kus sa eile õõ otsa olid?» tuletas Saara meelde.

«Ta tuli koju alles kell viis hommikul,» seletas proua Vasalli, «mina küsisin siis päeval, kus ta oli olnud, aga ta ei vastanud selle peale midagi.»

«Kus sa olid?» tuli nõbu Niilo Vasalli juurde. «Sa pead ütleva. Mis imet sa tegid kogu õõ? Sa ei tohi olla nii salalik. Ükski restoran pole kella viieni hommikul lahti.»

Niilo Vasalli pööras pea pisut kõrvale, kulmud tõmbusid veidi kortsu, ta ei vaadanud nõbule otsa, kes tema ees keerutas ja teda lõbusalt kiusas.

«Küllap ta oli vist kuskil vaidluskoosolekul, harva jääb ta mees ära.»

Ta ei hakanud seda ümber lükkama ja ta jäeti rahule. Ta jättis ta naised sinnapaika, läks välja ja hakkas minema vastupidises suunas kui tavaliselt. Ta ei olnud õhtu... natuke on veel talve moodi, kuid tunda kevadet. Praegu, õhtul, kui päike on loojunud, on õhus pisut külmakahu, õrna kargust, viimased varjatud kohtades muutuvad sellest kõvaks, ei haljenda veel midagi, kuid päikesepaistel hakanud lõhnama ja see lõhn hõljub veel selles. Tuleb tahtmine sügavamalt hingata ja ärkab teadvus, olseku järele... too lõhn, mis kunagi pole täide läinud, ei kevadel ega talvel.

2

Niilo Vasalli oli sageli märganud, et ta võis Kaarina ühe mehe ütle misega haavata, ja kui ta nägi teda, tundis ta alati vihas põlema plahvatavat, tundis ta alles et armastab teda. Kaari oli ilus oma vihas, mehe jaoks kummaliselt sooiaks teda siis vaadeldes ja ta ei tundunud ei ole ta kindlasti väiklane.

Ta vestles Kaari Pallasega, mõttes temale ja kujundas nende vahelisi vestlusi ning tundis üha uuesti: meil on vaimset midagi ühist.

Viimasel korral polnud sellist lähedustunnet tekkinud. Ta lohtusid Kaari venna Lauri Pallase juures, sinna talle tuppa tulid nad tihti ühel ja samal ajal külla. Kui nad vesteldud, Kaari asetus venna poolele, mõlemad olid Vasallile etteheiteid ja tema arust olid nad pisut erinevad. Ta meel läks mõruks, ja istudes ning vaadeldes, kellest unistas, otsustas ta: nüüd lähen otse teise juurde, koputan tema aknale, heidan tema lauale. Need siin mõtlevad, et ma olen hingelt madal ja nõuetu, seal oodatakse mind ja võetakse vaimustusega vastu...

Ta otseski kättemaksuks ta lahkus ja hüvastijätuks Kaari Pallase kätt surudes ütles ähvardavalt:

«Täna õösel ei saa sa magada.»

Ta peab tundma, kus ma täna õösel olen, otsustas ta.

trotslikult. Ta ei saa magada... Selleks ma lähengi, tema peaks ärkvel olema.

Praegu oli Niilo Vasalli minemas üliõpilase Pallase poole, mõtles Kaarle ja imestas: kas ta aiamab, et ma täna õhtul sinna lähen? Ja kas temagi tuleb? Kõneldakse, et mõned liblikad tunnevad kilomeetrite tagant teineteist asupaiga vastlikult ära ja sellest vaistust juhituna lendavad teineteise poole ja kohtuvad teineteisega. Kas tuled temagi loomusundi ja tuleb sinna teisest otsast parajasti minna poole?

Läbi kitsa ja pika võlvialuse pöördus ta ühe kivimaa hoovi, läks kõõgitrepile ja helistas siis ettevaatlikult uksekella.

Üliõpilast Pallast ei olnud kodus, kuid ta otsustas ootama jääda, ja teenijatüdruk koputas uksele, öeldes, et seal on Pallase õde, samuti ootamas.

Kaarina Pallas oli lebanud venna voodis, ta tõusis tervitamiseks üles, ja tema kätt surudes küsis Niilo Vasalli kohe:

«Kas said tol ööl magada, viimati?»

Ta küsis seda nii, nagu oleks ta kogu vahepealse aja selle kohta teadet oodanud. Naise silmad laksid imestusest suureks, viivitades vastas ta:

«Jah, ma magasin, hommiku eel küll alles jäin.»

Nad istusid akna alla väikese laua äärde

Oli kuivkarge õhtu, üle kogu taeva sõudsid hahkjad kergena näivad pilved ja mõnel neist jooksis piki serva õhetav kuma. Nad liuglesid kergesti ja kiiresti, ja kui siit aknast vaadata mänguväljaku taga asuvat maanteed ja seal liikuvaid inimesi, oli nendegi kõnnakus otsekui sama kergus. Värvikate sallidega, avatud kuued seljas lehvimas, kõndisid nad helendaval teel.

Kaarina Pallase küünarnukid olid laual, ta toetas nägu kätele, tal olid veidi ebakorrapäraseid näojooned ja teras-hallid silmad, mis vahel näisid karmidena. Sedapuhku langesid tumedad ripsmed alla, ka silmad näisid tumedaina, näol oli melanhoolne ilme. Juuksed olid pisut laines, ta ei kinnitanud neid nõeltega ja need tikkusid kogu aeg teiselt poolt langema laubale, kust ta neid käega taha poole lükkas.

«Kas need inimesed, kes seal liiguvad, on õnnelikud?» küsis ta.

«Vaevalt küll,» arvas Niilo Vasalli, «ja need, kes

naavad, et nad on õnnelikud, on seda kindlasti ainult tänu oma teadmatusele.»

«Igaüks on kuhugi minemas, koju või külla või mujale.»

Ta jättis lause pooleli ja küsis äkitselt:

«Mulline on sinu kodu?»

«See on säärane... külalisi ma sinna ei tihka kutsuda. Seal on ema ja kaks õde.»

«Leid on nii vähe, teil on kindlasti vaikne. Minu kodu on kisa ja kära täis. Ja õigupoolest mul polegi kodu. Mulgi ma elan seal, olen ma võõras ja ootan, millal minna saan. Olen alati rõõmus, kui pean asia pärast minema, eriti kui on pikk tee, nii et saab kauaks minna jääda. Mul on võõrasema ja tal on kuus oma last. Kõnelt Lauri on minu pärisvend. Siin ma sageli istungi, olen üksinda, ja teen plaane, et tahaksin omaette tuba ja toot, ja mõtlen kõiksuguseid oma mõtteid, sest kodus ei saa ma rahus mõelda. Seepärast olen rõõmus sellegi üle, kui saan siin üksipäini istuda.»

«Sinu oma mõtted — kas pead mind jultunuks, kui paluksin sul neist rääkida?»

Kaarina Pallas tõusis püsti, tal oli hästiistuv kleit ja ta istus selles üsna õblukesena, too kõhnus omakorda pennegu hämmastas Niilo Vasallit. Ta polnud pikk naine, vaevalt keskmist kasvu, kuid saleduse tõttu näis ta pikavõlvilisena.

Ta läks venna voodi juurde, heitis sinna mugavalt otsekui vestluseks valmistudes, pani käed lõua alla, rapsas peaga, et juukseid vasakult kulmalt ära lennata, silmitses siis meest tõsiselt ja vastas alles nüüd:

«Täna õhtul ma mõtlesin sinust. Mõtlesin, et ma ei tunne sind õigupoolest sugugi, kuigi olen kuulnud sind oma tõekspidamistest rääkivat. Kui ei tunne inimese kodu ega legusid, siis ei tea temast suurt midagi.»

«Tõekspidamised on minu arust siiski tähtsamad kui outjooga tutvumine. Kui oled kuulnud inimese tõekspidamist, siis tead, mida inimene mõtleb, aga näiteks minu lohu vaadates võib saada minust täiesti väära pildi. Seal ei konelda millestki muust kui igapäevastest asjadest, mis mind ei huvita, ema räägib neist ka üksinda, kui teda keegi ei kuulagi. Vanemal õel on kõiges viltu vedanud, noorem on tavaline džässihull. Ma arvan näiteks, et sina tunnend mind võib-olla paremini kui minu ema ja õed.»

«Mulle tundub, et me pole olnud teineteise vastu avameelsed.»

Nõnda ütles Kaarina Pallas.

Niilo Vasallile meenusid pikad vestlused, mida ta oli kujutlenud nende vahel toimuvat, ja tunnistas:

«Sul on õigus, me pole olnud teineteise vastu avameelsed.»

Ta pöördus kõrvale, võttis portsigari ja süütas sigareti, kuid pani selle, olles vaevalt paar mahvi tõmmanud, portsigari kaanele. Kulmud tõmbusid kortsu, ta tundis, et naine silmitseb teda, ja mingi rahutu palavik hakkas kõditama tema pead, nägu, kõrvu. Kas teen seda, või petan ikka veel iseennast?

Ta polnud eales püüdnud ühelegi inimesele oma hinge avada, ta polnud kellegi vastu aus olnud iseendast rääkides, selles, mis tema arvates oli kõige tähtsam. Kõigis väikestes asjades ja lepetes ning kohustustes — keegi ei täitnud neid nii-ustavalt, sellise piinliku hoolega. Suurtes asjades pettis ta end alati, läks ümbert ringi.

«Ma olen kavatsenud sulle rääkida,» ütles ta enda ette lauale vahtides. «Kavatsesin rääkida, kui viimati kokku saime, aga see jäi siiski tegemata. Mitmel korral olen tahtnud sulle kirjutadagi...»

Ta vaikis.

Sellest tuli paar arusaamatut lauset, mõtles ta, tundis, et teine ootab, tundis, et avameelsus on võimatu, ja otsustas, et ei päägi niisilts midagi.

Kui vaid suudaks end talitseda! Ta märkas, et ta käsi laual väriseb, ja ta kergitas pead, tahtis naeratada ja öelda: vaata, kuidas mehe käsi väriseb!

Siis kostis kõrvalt:

«Jutusta mulle endast!»

Ta kuuletus, istus küljega Kaarina Pallase poole ja rääkis, vahetevahel natukeseks peatudes, madalalt, hääles plinlemise ebaühtlane rütm, tihti abitult naeratades, otsekui tunneks himutsevat lõbu omaenese tutvustamisest või nagu oleks ta kõrgemal enesest ja maaliks kaastundliku armastusega omaenda portreed.

«Mina pole tervikliku, kindla karakteriga. Näiteks kui mind hetkeks vallutab mingi mõte või maailmavaade, siis hakkab ühtaegu selles kahtlema. Tundub, nagu kannaksin ma oma sisemuses kivi — ümmargust, veerevat. Kui mingisugune elav tunne või mõte püüab esile

trüki, inimestan otsemaid: kui kaua see küll vastu peab? Ma olen pidevalt näinud, kogu oma eluaja, et kivi veereb minus kõigest üle. Ma ei muu enam endasse. Kui mul hommikul tuleb hea tunne, valvan ma seda ja ootan: on alles ime, kui ma seda tunnet ei põlasta. Sellepärast on innustus minu meelest naeruväärne... Kõik minu mõtted ja unistused on tühid või teistviisi pankrotti läinud, ja siiski elan ma veel. Sellepärast ma põlgan ennast. Ma ei suuda ilalgi olla see, mis tahaksin. Ei inimesena ega ka tööd tehes. Tahaksin tahtnud olla teadlane.»

«Miks sa ei või teadlane olla?»

«Ma olen palju töötanud. Sa ei tea, kui palju pingutust, loobumist ja ka tahtet on minult nõudnud ainult selleks, et olen saanud üliõpilaseks, selleks et hiljem teadmatutes olin ma õnnelikum. Kui mul oleks enamavorra veel lisaks energiat ja aega, võib-olla siis saaksin luua eeldused... et olla teadlane. Ja kui poleks vaja kodurahva eest vastutada. Vaata: mu pea läheb paljaks. Seegi on vahel tuska tekitanud, et pea juba alles ees paljaks läheb.»

«Mina arvasin, et sinu kodurahvas on täiskasvanud inimesed, kas sina siis ikka veel vastutad nende eest?»

«Oigupoolest jah... pean vastutama. Selle kohta on teaduski: kellel on tööd, see peab töötuid omakseid ülal toetama.»

Nad vaikisid mõlemad ja mõtlesid sõnatult päris ühte teemat. Ja naine ütles selle esimesena välja:

«Aga need inimesed, keda sa oled armastanud?»

Ta sirutas pea mehe poole, see liigutus tõi esile lõua tugeva kaare. Ta esitas küsimuse tasa ja rahulikult, ja mees, kes ei vaadanud tema poole, ei võinud aimata tema silmade ärevat ainitist pilku ja pea küünitumist enda suunas.

Mees vajus raskemini ettepoole kumarasse, kulmud olid tõmbunud, teineteisele ligemale, tundlik suu tuksatas veidi, jäi teadmatuks, kas ta tahtis naeratada või oma lisatunnet maha suruda.

«Ma pole iial kedagi armastanud. Noores eas arvasin, nagu oleksin sündinud selleks, et kord armastadagi, ühe

korra, üht inimest, kuid ka see arvamus oli ekslik. Naised olen ma ju kohanud, aga need on olnud säärased loomalikud suhted...»

Voodist nägi naine mehe selgejoonelise profiili akna raamistuses taeva talstal, kerged pilved ilmusid peenelt tagant esile, ja õhetus nende servadelt oli kustunud, ta nägi pilvevilla foonil huulte liikumist, lause katkedes püüdsid need mõru üleolekuga naeratada.

«Esimene naine, see piinas mind tohutult. Olin tootud noor arg poiss, tema oli palju vanem ja kohtles mind õige halastamatult. Oleksin end võib-olla isegi tapnud, aga siis kolis ta ära, teise linna... Ma ei tahaks, et keegi peaks seda läbi elama, mida mina ise olen tolle vahekorra puhul läbi elanud.»

Ta peatus jälle.

Kaarina Pallas oli end voodis välja sirutanud ja ootas küünarnukid padjal. Ta surus lõua käte vahele ja silmitses meest valulise armastusega. Mehe asendist, häälest ja pausidest jutustamisel aimas ta palju sügavamalt kui nendest lühikestest lausetest pankrotti mehe elus. Midagi oli temas tapetud.

Nende vahel oli ainult lühike vahemaa, ja ta sirutas käe tolle vaikiva mehe poole. Kui siiski suudaks sellest pankrotist päästa. Mida ma küll annaksin...

Kuid mees, raskelt mõttes, vahtis enda ette ja ei aimanudki toda, küünitavat liigutust, ja Kaarina tõmbas jälle käed aeglaselt lõua alla.

«Sebjärel õppisin tundma ühte, kes oli samuti vanem kui mina. Ma ei tea, kõik naised, kellega mul on olnud vahekorrad, olid minust vanemad, nooremad ei pööra mulle tähelepanu, nendele ei avalda ma mingit mõju. Olen nende minust vanemate naiste elav ohver. Kõige halvem on, et nende hing on muutunud kummaliselt varitsevaks, arvestavaks, väljapressivaks, hilinenult on nad kohutavalt ahned. Nende tõelised peigmehe langesid kodusõjas, ka too naine oli rindel olnud. Minagi oleksin punakaarti läinud, olin tookord ligi viisteist aastat vana, aga ema ei lasknud. Kas ma pole ikka pai poiss olnud?»

Ta mühatas halvaks panevalt, kui ta end paiks poisiks nimetas, ja jätkas:

«Ma olen ainult harimatute naistega tegemist teinud, varem läks see hõlpsamini, nüüd olen muutunud üha tundlikumaks. Mind piinavad sajad väikesed varjundid.

Pea pean neid ja iseennast — ja alistun aina uuesti. Olen leidnud hetked olen leidnud unistustest. Tõeliselt olen alati vaid masendab, aga mõni väike asi, mis jälle päästab, kas või see, et heidan magama, või vahel mõle, et võin veel midagi läbi elada... ainuüksi tundemärkidega.»

Ta teki pausi, nahk avaral laubal liikus, nagu kipuks kuuluma pilv, ja teineteise poole tõmbunud kulmud raputasid järele silmade kohal ja heitsid tumeda varju alla allapoole pööratud näo.

«Nii, kõige halvem on alles rääkimata,» ütles ta, ja ta teki nõiavõlli istunud, lisas otsustavalt:

«Ja ma ei taha sellest rääkidagi.»

Naine oli kuulunud vaikides.

Alles siis, kui Niilo Vasalli oli lõpetanud, vaatas ta tema poole ja nägi vaheliti põimunud kätele toetuvat mehe nagu, ebaharilikult valget, ja laubale langenud juuste all vaatasid vastu laienenud silmaterad, need näidid mustadena. Selles liikumatuses oli midagi pinget, mis langelt allasurutut; ta mõistis, kui tugevasti tema oli naist puudutanud, ja tundis imelist voolu endast läbi vahvatavat — ta oli seda ka kunagi enne Kaarina olemisel kogunud: me peaksime kuulama kokku. Paljusid meenutusi, silmavaatamine, vastakuti istumine tekitas nende vahele selle voolu, mõtted lõppesid, vestlus katkes.

«Tuleb usaldusele vastata usaldusega?» küsis Kaarina Pallas viimaks.

«Tavaliselt nii viisi tehakse.»

Kaarina pea vajus madalamale, hambad tungisid käsi varre pringi lihasesse; ta mõtles:

Mida ma peaksin jutustama, kuidas ma võiksin jutustada midagi muud, kui et ainult pean sind kalliks, kui et ma ei suuda praegu mõelda millestki muust? Kas ütlen, et mu süda põleb igatsusest tuhaks? Ma ei suuda loobuda, ma ei suuda mõelda, kui käed kodus teevad mingisugust tööd, siis süda aina kordab: kui ometi loobuks see päev, mööduks järgmine öö ja, oh, kui lihtsaks mööda terve nädal, siis juhtun sind kindlasti oma venna juures nägema... millelgi muul pole tähtsust kui sinu silmadel, sinu kätel. Sinu juures ma just

nagu muutun, mul pole aimugi, mis ma teen ja ütlen
sina paned mind tegema ja ütleva.

Ta tundis, et Niilo Vasalli ootab, ja ta kergitas pead.

«Ma ei oska rääkida, jutustaksin halvasti, ja võib-olla pole mul midagi olnudki. Üht asja siiski tean: minule on armastus... kõrge, ja kui ma ei leia armastust, ei taha ma kaua elada. Minule ei tähenda miski muu peale armastuse midagi.»

Seda öelnud, surus ta silmad padjasse.

«Sa pead veel palju kannatama.»

«Ma ei hooli millestki muust.»

Niilo Vasalli silmitses teda. Vaikse hääle varjatud erutus ja see liigutus, millega nagu padjasse väjus, tegid talle sealsamas selgeks: ta armastab mind, jah. Nüüd olid näha ainult juuksed, tumepruunid lauged lained, käsivarred näisid pea ümber vaheliti põimunult habrastena ja tugevatena, sõrmed vaid liikusid, avanesid ja sulgusid nagu alateadlikult. Olanukid olid kõrgei; mees tundis otsekui iseendas, õhus, sõnatuses, kuidas too naine värises, kannatas.

Nüüd ma peaksin ütleva, mida tema mulle tähendab, mõtles ta, aga ma ei oska iseendalegi sõnastada. Et minu unistused liiguvad sinu ümber, mõtted puhkavad sinul. Sinult tahaksin...

Tema mõtted lakkasid vormimast sõnastust. Sellest hääletusest, selle näo ikka veel juustevooogudes peitu jäädes tajus ta uuesti, saatushikumalt, kui sügavalt ja siiralt too naine teda armastas.

Teda kohutas sõnade tühjus sel silmapilgul, ta tahtis tõusta ja minna selle naise juurde, lükata juuksed eest ära ja pöörata nägu enda poole — kuid jäi paigale ja kannatas vaid kogu olemusega selle teo võimatuse pärast. Vapustavalt, võimatult aheldas teda tõke: ma ei tohi puudutada seda naist. Kuidas ma võiksin?

Ta polnud eales harjunud naisekeha kohtlema õrnusega, armastavalt, talle oli see olnud äkilise iha kuristik, mida päeval ei tahtnud meenutada. Nüüd oli siin ühe sõbra õde, ta oli temaga sageli vestelnud, kohelnud austusega...

Niilo Vasalli istus, tundis end justkui haigena ja teadis: ma ei või teda kätega puudutada.

«Mina olen nii isesugune,» kõneles ta piinleva teravusega. «Juba lapsepõlvest saadik olen märganud oma

teatavat kahestumist. See on muutunud seda mida kauemini olen elanud. Arvan, et seda mingil määral tunda ka minu kirjutistes. Kõige rohkem see siiski ilmnenud minu suhtumises naistesse. Naine, kes on tekitanud minus intellektuaalset huvi ja lugupidamist, ei ole seni kunagi suutnud minus emotsioonilist iha äratada. Selle vajaduse olen saanud rahuldada hoopis mujal rahuldada. Sellega on kindlasti olnud meelekihtedus, et ma pole kedagi armastanud. Selle vastu ma tunnen vaimset huvi, sellele ei ole ma laheneda ega käsi külge panna. Ja ometi tahaksin, et ma sääraseid naisi ei igatseks, küllap saavad siis rahuldama minu olemuse teist poolt.»

«Vant, mõtles öelda: sina oled koguni esimene inimene, kellega ma üldse tunnen tõelist hingelist lähedust. Minu vaene on mu elu olnud.»

«Tõeline vaikus. Hetke pärast ta jätkas:

«Ma ei oska öelda, kui sügavalt ma niisuguse olukorra pärast kannatan. Sõber, mõni lühike mõtetevahepeetuse järele, muudan vaevalt ka ise mõista, kui tähtis selline mulle on. Tundub, et ma ei suudaks elada, kui ma ei näha, teada raamatutest või vähemalt kujutlusest, et leidub teistsuguseid naisi... See on mingi ühe kaksipidisus minus endas: see, keda ma austan ja puudutan, seda ei või ma puudutada, keda põlgan, selle juurde lähen tagasi.»

Välk tuba oli täitunud erutava pinevusega. Kaua varjatud kannatus kerkis hämaruses mõlema vaikiva inimese vahele ja üle. Viimaks tõusis Kaarina Pallas, tõus voodiservale, nagu range ja kahvatu; ettepoole astudes, otsekui oleks ta pihast murdunud, hüüatas ta: «Mina... mine nüüd ära!»

Niilo Vasalli tõusis tema käsu peale püsti ja tegi paar sammu. Ta jäi veel keset tuba seisma ja küsis raskelt: «Kas sa ajad mind ära?»

Naine raputas meeleheitlikult pead ja sirutas käed ees, torjuvalt, meest minekule sundides. Mees kuuletas, läks esikusse ja tõmbas ukse enda järel tasahilju tagasi. Läbi selle kostis lukumist, kui ta palitut selga panna, siis lahkus ta esikust, ja oli kuulda, kuidas välisukse sulgus.

«Küll on tore, et jälle silmapilguks siia pääsesin, ütles Kaarina Pallas vennale, kui oli tema tuppa astunud.

Ta tõmbas sügavalt hinge, laskus lõdvalt toolile, kübar alles peas, jakk vabalt õlgadel ja heledavärviline sall pruuniks päevitunud näo ligi.

«Mõtles, kui inimesel tekib mingi lootuseraaski, siis on kõige raskem. Prõua Pallas lubas, et võin jääda suveks siia isa eest hoolitsema, ja nüüd ohkan ma tööjuures iga päev kannatamatusest, et see maikuu ükskord ka otsa ei saa, see ei taha kuidagi lõppeda. Siis nad läheksid suvilasse ja mina võiksin jääda omaette siia. See'p see on, et ma kardan prouale äkki veel midagi öelda, võib-olla juhtub mul suust lipsama mõni selline mõte, et ta hakkab kõhklema ega jätagi mind linna. Ega ta mind ei jätakski, mitte mingil juhul, aga ta ei tule ilma Ennata maal toime, kuigi Enna oleks isale kõige parem hoidja. Kyllit ta ei või jälle jätta, ta ütles, et Kylli on nii kergemeelne, sellel peaks veel endal valvur sabas olema. Kui ma ometi suudaksin maikuu jooksul suud pidada, siis saaksin kordki vabadust.»

Ta ohkas jälle, samal ajal rõõmust särades, tema nägu oli jõudnud sel kevadel juba päevituda ja jalgsituleku järel hõõgus põsil puna, oma muredestki rääkides oli tal silmis kirkas helk, mingi õnnelik uudishimu.

Tema tulekul oli vend lesinud oma kitsas voodis, nüüd tõusis ta selle servale istuma, küünarnukid põlvedel ning selg veidi kookus, ja kõneles öele otsa vaatamata:

«Eile käis Niilo Vasalli siin, me rääkisime vabadusest, nii üldjoontes, ja tema tsiteeris mulle seesuguse lause: «Ihkad vabadust. Olgu siis nõnda! Ma ei küsi: vabadust millest — vaid milleks?» Mina olen endamisi mõelnud seda asja: inimene satub säärasesse olukorda, et vabanemine muutub elu eeltingimuseks, olgu siis koorem milline tahes, kellel see on nii või naasugune, aga üks on ühine — see on nii rõhuv, nii lämmatav, see jätab üheainsa alternatiivi: saada vabaks või surra. Ta tuletas mulle meelde: mistarvis, milleks?»

Kaari tõsises, pilk muutus otsekui külmaks, lõug nihkus ettepoole, ta kõneles aeglasemalt ja madalama hää-

le. «Võin alinata, et ta oli vanem, kui ta ennist oli välja

... minna ka just niiviisi ei mõtle, et kui nad nüüd läheksid ja ma saaksin ühe suve laiselda. Vastu- ... sealjuures oma eesmärk: sel ajal käiksin ... kuulamas ja sügisel võtaksin omaette ... ja lahkuksin kodunt. Ma tahaksin kodunt ära ... ma teen, enne ei sea ma endale mingit ... Asjal oleks vähemalt kaks head külge: ... vaja minu eest hoolitseda ja mina saak- ... peal katset teha. Võib-olla ei kõlba ma ... ma praegu ju ei tea, aga kui ma olen ... proovinud, siis igatahes tean. Siis võivad ... tal ei ole küllalt hakkamist, tal pole õigust ... midagi öelda. Ja siis ma tunnistan, et see ... sүү, kui ma kümne aasta pärast pole või- ... tegema kui toidunõusid pesema ja tuba ... ja sedagi mitte omapead, ilma teise inimese ... kontrollimiseta ja tagasundimiseta. Siis ... oma sүү, olen juba kord seesugune. Siis ... õigus! Aga seda igatahes enne ei tea, kui on ... proovitud.»

... vahtis väheke aega aknast välja ja küsis ... poole pöördumata:

«Eile te Niiloga eile kõnelesite?»

... lesime ... ühest ja teisest. Tal on isesugune ... periood. Arvatavasti esineb inimese elus ... erilisi ajajärke, mis koosnevad nagu paljast ... est. Kord ta kurtis, et ei saa igakord magada. ... on iseloomulik!»

«... eile ka kurtis seda?»

«... küll mitte, varemalt.»

«Mis meeoleolu ta eile oli?»

«... oli selles meeoleolu, et ori jääb orjaks taevaski. ... sedaviisi ta ütles.»

Kaarina istus laua ääres ja vaatas välja, sealt pais- ... noorte puude ja madala raagus hekiga piiratud män- ... Taevaäär katuste kohal oli hele, rohi hakkas ... haljendama ja paljad peenikesed puuvibalikud hõl- ... putasid selges spoogas õhtus oma latvu, nagu äitaksid ... puhkevaid pungi ööseks unele...

See väike tuba oli allapäikest ja tundus kõledana.

venna nägu oli kõhn ja koltunud. Kaari ei osanud endale seletada, mis teda äkki rõhuma hakkas.

Ta oli tulnud siia rõõmsas tujus, silmis kirgas uudhimu ja keelel kõnelemislust, jakihõlmad valla, püüsel küütleval salli vabalt lehvides, oli tulnud karsrutuga ja mõelnud: imelik, et ma ei saa rõõmu taltada, see otsekui lainetab kohinal, ma ei saa selle üksinda jagu, tahaksin laotada oma rõõmu üle maailma; aga kui ma kurb olen, siis ei oska ma midagi kõnelda, ei suuda kellelegi südant puistata, sellest isegi märku anda. Heldene jumal, ma olen nii tohutult harrõõmus, vahel mitme igaviku järel, ma pole rõõmu vähimalgi määral harjunud. Võõrastav tunne... oli nii õnnelik!

Ta polnud pikka aega venna juures käinud. Kui Niilo Vasalli oli tunnistanud: «Keda põlgan, selle juurde lähetagasi...», pärast seda ei tahtnud ta meest näha; kuid siis oli ta täna hommikul saanud kirja, mis koosnes ainult lausest:

«Loodan, et ühes asjas oled Sa kindel: oled mulle kallis.»

Selle üle oli ta tulles olnud õnnelik. Kuid Niilo Vasallit ei olnud siin, ja terves toas valitses venna süngustundus, nagu sunniks mälestus mingist kuritööst teda päevad ja ööd mõtlema. Kord oli Lauri öelnudki: «Mina maailma kõige ausam ja õiglasem mees, olen kord mänginud kurjategija osa,» ja teisel korral: «Mõrv on meelestu ainult niivõrd, kuivõrd rahutu vang on meelestu.»

Kaarile tegi valu kuulda, et Niilo Vasalli oli öelnud: «Ori jääb orjaks taevaski.» Kuid ta unustas selle ja rõõmustas, kui Niilo Vasalli ise sisse astus. Siis alles tõusis Kaarigi, võttis kübara peast ja pani lauale ning asetaski salli ja jaki toolileenile. Pilk oli meest kaua näha igatsenud: tollel oli pisut suur nägu, õgvajoone-line, ja naeratus oli omapärane segu erinevatest tunnetest, põiglik ja kõhelev ühtaegu. Kui ta naaldus lauale, paistis ta suurekasvulisena, tal olid imepärased kaunid ja laiad õlad, näis, nagu võiks ta õlul kanda mis tahes tohutut koormat. Liigutuste poolest oli ta pikaldane, Kaarina vaatles, kuidas ta portsigari avas ja sigareti aeglaselt ning rahulikult suhu pani. Näis, nagu talitaks ta väikese esemega nimme nii ettevaatlikult, ja ka

... ta alati väga tasa kinni, et see kogemata ...

... nagu oleks Lauri Pallas ägeda maania all ...

... ootust saadik oodanud Niilo Vasallit ...

... saada võimalust sedasama süngel vestlust ...

... näitab,» alustas ta, «et hullumaju on liiga ...

... konnavaimuhaiglale võrku on laiendatud, kuid ...

... iku ikkagi. On rohkesti hulle, kes liiguvad ...

... kel vabalt ringi... mida saavad need ette ...

... üks tapab ema, teine venna, mõni piinab naist. ...

... küsimus: miks on hullumajad just ...

... ajal jäänud liiga kitsaks? On selge, et rah- ...

... ole nii suurel arvul kasvanud...»

... on ka muidu kummaline aeg,» märkis Niilo

...

«Mina kinnitan,» ütles Lauri Pallas, «et just eluiha, ...

... rõõmukas ja visa tahe, saab kitsastes oludes ...

... vaimupimeduses esineda üksnes hirmu, kadeduse, ...

... eluvapustuse, enesetapmise, hullumeelsuse kujul.»

«Li tule kogu hullumeelsus kitsastest oludest, palju ...

... maailmas siiski seletamatut. Kas või niisugune ...

... ma tundsin ühte raudteelaseperekonnda. Olid üle ...

... aasta abielus olnud, elasid üksmeeles ja neil ...

... millestki puudus, oma kaks last olid ülikooli ...

... ja neil on praegugi pangas raha. Mees ei joo ...

... kohvi, ei suitseta, ei luusi ringi, ta annab maja- ...

... lamiisraha iga laupäev naise kätte ja peab ise selle ...

... arvut, teise poole palgast viib pankas... Aga nüüd, ...

... kevadel, läks naine äkki kodunt ära, hakkas ...

... On püüdnud — nii lapsed ja kõik teised — teda ...

... tuua. Tema aga põgeneb kodunt, võtab raha, kel- ...

... ab, ehib ja värvib end ja joob. See on arusaat- ...

... mees ütleb, et nad pole isegi tülitsevad, ja lapsed ...

... joudnud üliõpilaseks saada — tema aga võtab kätte ...

... läheb, päris nagu pöörane.»

«Vaata aga, või tänavale läks,» ütles Lauri Pallas ...

... kui vaimustusega. «Vaata aga vaata!»

Kaari heitis talle imestava pilgu, vend jätkas:

«Tavalikult pole harjumus siiski nii suur jõud, kui ...

... arvata. Isegi mitte kahekümne ränga aasta harju- ...

... Mõni võiks arvata seda naist nähes, kui ta rah- ...

... meeldab mehega tülitsemata oma üheksateistkümnendal

«On see sinu meelest lõbus?»

Ja Lauri Pallas hakkas innukalt seletama, kuidas 'to
juhtum kinnitab, et just tema tõekspidamised on õiged
olud kujundavad inimese, neid olusid tuleb muuta.

«Säärases väites on fanatismi ja pimedust, sellega püütakse vaid tõestada oma seisukoha õigsust. Võitlus tõekspidamiste pärast ei seisa eriti palju kõrgemal võitlusest, mis käib raha pärast, ja mina... ma põlgan veidi pealsundimist, igal alal. Maailmas pole midagi nii väärtuslikku, mille pärast maksaks lahinguid lüüa.»

Ta unustas vastata, tuli meelde, et peaks ka praegu olema parajasti kuskil tunde andmas... Kas õige minna, arutas ta, või mitte minna? Kogu nädal ongi jälle maha vedeldud.

32

33

jooksid järel; nad ihaldasid nii väga jalgratast, et kui hakkas minema, pistsid nemaadki järele. Seal oli ka õepoeg, ta on alles õige väike, ja palus: «Anna ko proovida.» Teine sõitis kaugemale, tema jookseb hakkab nutma: «Lase ma natuke sõidan.» Kuna ta oli gist teistest väksem, sus hakkasid teisedki ütlema: «ta natuke sõdab.» Too rikas poiss jäi seisma, hoidis rattast kinni, seepeale lükkas ta mu õepoega oma ratta poole. Teisel kuivasid pisarad jalamaid, ta suri käe, et ratast võtta, aga siis lõi too suurem poiss tema väljasirutatud kätt ja pani kogu oma rattaga ajama. Saad aru: lapsed on üldiselt kaunis toored, mõistmat, kuid minule on too väike jahtum elu enda sümboliks kontsentreerunud hetkeliseks pildiks, on selles olemas k mida olen õppinud. Saad aru: kui ma suudaksin lo väljasirutatud kätt, siis tunneksin end kuidagiviisi val olevat. Mulle tundub, et igalt poolt küünitub minu poe käsi, rõõvellikae sõrmi, pikki, meelitavaid sõrmi, väike peopesi, karvetuid emakäsi, palavaid naisekäsi... Et ant kõik meile, ära endale palu midagi, ära tõuse meist kõrge male, ära mõista meid hukka, anna korra proovida, la ma natuke sõidan sinu seljas... Võta kuulda, ära tõu eemale! Kõige kohutavam on, et ma põlgan nende ka väljasirutamist, ise ma ei suudaks niiviisi teha, aga ma ei saa siiski mingisugust kätt lüüa. Võtan asja sellisena, nagu ta on, ja järelestan iseenest.»

Kaari istus tarratanud pilgul, oleks võinud arvata, et ta ei kuule, ja ometi oli kogu tema südagi üksainus kõrv, kuhu kõik ara kostis ja pidama jäi. Kui ta midagi ei lal sunud, samitses Niilo Vasalli teda: ei pööra pead, vahib aina maha, nagu veel kahvatum; ja mees taipas, et tema jutt oli puudutanud Kaarit rohkem kui teda ennast; talle endale oli see nii tavaline, palju kordi läbi mõeldud. Ka natab minu pärast, mõtles ta, tõusis üles ja läks istuma voodinurgale, mille lähedal asus Kaari tool, haaras naise käed pihku, hoidis neid sõnatult, tundis endas teise muret ja küsis lõpuks:

«Kas oled pahane selle pärast, et ma niisugune olen?»

«Ei... Aga et sa Laurile ütlesid: «Maailmas pole midagi nii väärtuslikku, mille pärast maksaks lahinguid lüüa...» See...»

«See oli öeldud — nii suusoojaks. Mina kõnelen tihti-lugu spordi mõttes.»

«Ma are tähendab?»

«Mõttes, sedamoodi, et järele proovida, kas ma tahaks nii ja nii hästi.»

«Ma ei kõnele kunagi niiviisi.»

«Oled selline otsekohene, sa võid tõsiselt viha- lada.»

«Ma ei saa aru, et see oleks hästi öeldud, oleks hira- lada oleks hästi öeldud.»

«Ma loolegi.»

«Ma olen ikka veel norgus, ta vahtis endale sülle. Vasalli hoidis tema käsi, naine silmitses tema kätt:

«Mõlemisi lai ranne ja ranne ning käesalg olid heledaid udukarvu. Naine pööras ta peopesa ümber, et näha, kas ta on tõeliselt peopesas olla?»

«Ma jälgis tema pilku, talle meenus, et ta on minia, ja ta ütles:

«Ma käsi.» Ja otsekui mõeldes, mida kõike sellega on mada see on puudutanud ja mida korda saat- ta hetke pärast kurvalt.

«Ma käsi.»

«Õrnushoos hakkas Kaari tema kätt paitama, ta lasid vestluse, olid vaid, käed koos, kummardu- tuse poole, kuni Kaari tundis, et hakkab kumma- lalt varisema, ja rammetult tõukas ta mehe õlga endast

«Too mõistis seda liigutust, tõusis kuulekalt ja läks tõusest ära, kõndis laupa silitades paar korda edasi- loks ahju juurde, naalidus hetkeks selle vastu, astus me juurde ja jäi tema ette seisma. Kaari vaatas

«Kas sa näkku ja ütles imestades:

«Kui pikk sa oled!»

«Noh, eks tõuse ja vaata!» Niilo Vasalli tõstis ta jalule

«Ma ette ja pani käed tema õlgadele:

«Ni pikk.»

Kaari seisis seal tema käte all, vaatas hetkeks mõtli- lult mujale ja ütles siis pühalikult:

«Oht ma sinu heaks siiski teen.»

«Tee!»

«Lõppepärast, et sa oled nii palju kannatanud.»

Tema silmad olid muutunud suureks ja säravaks, nagu ta ja samas huulile ilmunud naeratusega haaras ta mehe pea oma käte vahele ja suudles põgusalt laubale.

Mees tõmbas teda ägedasti oma rinna vastu, kuid ta val-

landas mehe käed enda ümbert ja istus oma endi kohale tagasi.

Niilo Vasall läks ja istus teisele toolile, kuid too peagi, lükkas tooli pikkamisi eemale, et see ei koliseks jäl vastu seina seisma. Ainsad ilusad hetked, mida siiani oli läbi elanud, olid esinenud kujutluses. Nüüd vas tõelisus just nagu unelmate piiri... Tahan see püsti sel hetkel.

Kui nad eelmisel korral kohtusid, oli ta sellele raud pihthinud seda, millest ta polnud ühelegi mehele rääkinud oma valusaimat kohta, toda kaksipidisust. Nüüd ta mles: kuigi ta teab kõik, tahtis ta ometi tasuda, suuda sega, sellepärast et oled nii palju kannatanud.

See liigutas teda nii tugevasti, et ta tundis oma vni niiskeks m. nevat, kui ta seal nõnda seisis: see on ime ülistamisväärne hetk. Olen olnud õnnetu, alati rusto kuid möödunud korral otsekui sirutasin käed pisut selle piiri, mis teeb mind väikeseks... Tegin lõpu saamiseks, teesklemisele. Kas selles polegi inimhinge kogu suurus, kogu kultuuri alus, et inimesel on säärast tondat julgust: sirutada vahel käed ja mõtted üle müüri. Tundub, nagu muutuksid siis äkki ka ise, kõik saab võimalikuks...

Too haruldane õnnetunne, uus meeleolu, mis Niilo Vasallile sel hetkel osaks sai, kestis ainult mõni päev. Just samal öhtul rikkus seda üks vahejuhtum, ühe inimese möödumine. Kui nad Kaariga Lauri Pallase toast lahkusid ja tänaval jalutasid, tuli neile vastu üks naine ja lastest mööda. Niilo Vasalli kergitas talle kübarat ja punastamas.

Kaari polnud tema tervitamist ega punastamist märganud, kuid ta ise tundis puna oma näol, nagu oleksid mõeldamine ja silmad talle mingit jälki soppa kaela paastanud. Ta tahtis sellest jälle aususega puhtaks saada, ja ta hakkas rääkima:

«Ma ei on väike paat, kord läksin sellega merele, üks naine oli minuga kaasas. Tuli hirmus torm, me saime vanasse kalaonni varjule ja me pidime sinna ööbima. Jääma Oosel sadas ja lõi valku, tema kartis kangesti, raputas mind öö jooksul uhtelugu üles, mina aga tahtsin väga magada...»

Kaari ei saanud temast aru, küsis imestunult:

«Kas teil tuli kaua seal onnis olla? Näljast?»

«Ma ei, mul oli toidupoolist ka,» vastas Niilo Vasalli tasa, «võib-olla longus. Ta oli tahtnud jutustada aknast, millele ta oli hõljunud öösiti koputama, kuid too mingil kombel ta kuumus tegi selle võimatuks, ja sel öhtul Kaarist lahkudes haaras ta üksijäämise hirmus tema käed ja küsis

«Avald me kohtume?»

«Kui me siinsamas peatselt kohtume.»

Kaari ei pidanud peatselt kohtuma.

Kuulus üksi edasi, teadis Niilo Vasalli, et kui Kaari tema kasi oma õlgadelt ära võtnud ja teda enda emale tõrjunud, oleks ta naise oma embusesse saanud. Ta oli kummaliselt vapustatud, ja õnnelikult tulnud sellest, et ta märkamatu oli sattunud üle selle ühe, mida pidas võimatuks. Ta teadis: kuigi oleksin kindel, et oleksin, et haaran tal kätest kinni ja kummardun tema kohale, et sunnin end teda kallistama ja vallutan... poleks sellest ikka midagi välja tulnud. Oleme õnnelikud, näidanud teineteisele, et meil on hing... Kui oleksin pannud oma sõrmed tema ihu külge, oleksin end kindel näinud, et mu käed oleksid alla langenud. Kui ma nägin teda minu pärast kannatavat... ja see oleks märkamatu. See oli niisil võimalik? Minu suhtes? Õnnelikult ma ei solva teda ja tema ei naera selle üle... Ma ei on temagi kuum ja tunneb minu kuumust ja paindub tema kätega ja suudleb võluva ujedusega... Too kaksipidisus — kui see peaks kaduma suhtumisest... se, vahest kaob see siis ka mõttemaailmast. Ma ei ole kindel, mis see oleks, kas see oleks õndsus, muudatus või kõik, sel juhul? Kui ma kord võidaksin oma lõhke- ja armetuse, kui minagi käiksin ringi terviklikuna, oleksin kindel nagu kõik teised...

Ja erutatuna tegi ta koduteel kindla otsuse: millestki hoolimata, mingi kuidas tahes, olgu see võimalik või mitte, aga järgmisel kohtumisel tahan teda omaks saada.

Ta tundis end lausa haigena, et polnud seda juba teinud, järgmisel öhtul käis ta Kaarit Lauri Pallase juures vaatamas, istus seal ülejäämisega öhtu, kuid naine ei tulnud. Kolmandal päeval käis ta merel ja läks otse rannast Lauri Pallase juurde, seal ei vastanud keegi tema helistamise peale, isegi teenijatüdruk ei tulnud avama, et ta oleks saanud paluda end sisse ootama lasta. Ta pöördus tagasi, oli teel koju ja kohtas tänaval hulkumas seda

naist, kelle aknale ta oli harjunud koputama. Mida ta küll tegema mees, kes paar aastat on ühele naisele tust vandunud, et ei hülga teda ega tõuka ära, et ei vitse kahelda temas ega tema tahtes... Kui ta kohe vast tulles näeb naise silmis pisaraid, kas ta võib hoobilt tust nistada, et on kogu aja valetanud, teeselnud? Niilo Vassalli katsus õrnalt märku anda, kuid too naine polnud vihjeid kunagi arvesse võtnud, ja kui ta vastu hommiku naise juurest lahkus, jättes viimase rahulolevana ja rahunenuna ja veel kindlamini veendununa sinna... siis otsustas ta, et ei lähe enam ilalgi Kaari Pallasega kohtuma.

Ta jäi kogu nädalaks eemale, ei läinud Lauri Pallase poole, kujutles iga õhtu, et Kaari on seal, ja ei sõandanud minna. Võib-olla ma süleleksin teda, ma ei suudaks enam istuda ega vestelda ilma teda puudutamata, tunnen seda mõtles ta, aga kuhu ma siis välja jõuan? Kas mu kaheksatunnine pole küllalt häbiväärne, kas viin asja veel niikaugele, et kordamööda... Ma leian vaid halba, kui püüan head otsida. Kui arvan, et tõusen mäetippu, leian end olevat sügavamas kuristikus kui enne. Kui saaks ometi nii, et ei elaks ega sooviks midagi.

Otseski trotsiks, pilkeks käis ta iga õhtu tolele ammu seale aknale koputamas, ja iga päev mõtles ta Kaari Pallasele, katsudes olukorras selgust saada. Mis see kõik on? See kärsitus ja igatsus? Kui lämmatan selle eriskummalise laine, ei tea ma lõpuks ikkagi, on see unistamine või tõelisus, ma ei tea, kas armastan või ei armasta. Kardan, et kui teda jälle näha saan, soetan endale seega teise armukese, olgugi et ma pole suuteline endisegagi lõpparvet tegema. Kardan, et kui ma teda näha ei saa, jääb mul armastus igaveesti tundmata.

Aärmuseni piinatuna kirjutas ta lõpuks Kaari Pallasele järgmise kirja:

...Pärast seda, kui Sind nägin, elasin ma läbi kaunis õnneliku päeva. Võtsin paadi ja läksin kaugele merele. Säärane vaikus. Olin väsinud ja heitsin paadipärasse pikali, päike paistis nii heledasti, et silme ees lõi virmendama, meri sillerdas, vaikne, sinine, pimestav, ääretu. Saared uinusid nii rahulikult, nagu oleksid nad mere sulle suikuma jäänud. Kaskede õrn rohelus annab koloriidi okaspuumetsade sügavtumedale ilule ja kaljuste graniitrandade pruunile ja hallile tuhjusele. Leban paadi aht-
ris, nagu juhtub, lasen paadil li kuida, kuidas ta tahab.

...pilvi, kissitan silmi päikese poole. Mu
rauge, ta imeb päikest iga oma pooriga.
...otseski sulab vähehaaval, lahustub sel-
...endavas ääretuses, mis mind umbritseb.
...mere ja saartega, taeva ja pilvedega, ühes
...edasi ääretus rüpes meie isa, päikese palava
...Ma pole enam üldse mina, olen taim, mis
...arkab elule päikese puudutusest.
...onnetunne on nüüd kadunud. On olnud pime-
...rahutus ja ebakindlus tungib vähehaaval läbi
...olemuse. Aga mis sellest! Ootan päikest, ja kui
...hiljemalt homme ei suvatse ennast näidata,

...olnud neid pimedaid päevi mööda saata luge-
...kirjutama arvustuse paari raamatu kohta,
...tunesti tüdinenud kritiseerimast teiste mõtteid.
...siski sisemine tühjus ja ideetus, milleni olen
...Ma ei suuda enam uskuda millessegi ega kelles-
...muidugi tuleneb, et ka kirjutamine ei lähe-
...midagi öelda, kõik, mida viimasel ajal olen
...pannud, on paljas teesklemine. Sellises olukorras
...targem jätta va mne töö sinnapaika ja otsida
...koht, kuid esileks on seda raske saada, teiseks
...põhja see mulle vähimalgi määral huvi. Päevad möö-
...üksikute järel viljatus laisklemises, kahtlemata
...mõju ka väsimus, kuid sügavamaks põhjuseks on
...võimeluse tunnetamine. Ma ei suuda enam uskuda,
...eesmärgid, mida ma olen endale seadnud.
...imelikum on, et see kõik mulle õigupoolest mingit
...ei tekita. Olen juba sel määral tüdinenud, et ma ei
...sugugi, kuidas läheb. Olen lugematuid kordi, pea-
...et igal tähtsamal juhul saanud kogeda, et ma eales
...selle eesmärgini, mille poole ma püüan, vaid
...hoopis teisale. Mingu siis, mingu jumala nimel
...lahes, ilma et ma vastu paneksin, ja mingu täies
...Võib-olla on parem see kiri lõpetada, et ei tuleks
...halvemat. Loodetavasti ei pahanda ülalolev südame-
...tamine Sinu meelt, see tõendab ainult seda, et prae-
...hetkel pole ma suuteline oma mõtteid ohjades
...hoidma. Ega ma siin oma üksinduses alati nii nõrk olegi,
...mul on kalduvus kõige suurema masenduse hetkedel
...mõttes Sinu juures olla.

lahaksin Sind jälle näha...

Siis läks ta Kaariga kokku saama, olles kuidagi mul, igatsedes puudutust ja seda meeldivat voolu, ta möödunud korral oli eneses tundnud, ja samal mures selle pärast, et hakkab petma nii teda kui ka teist. Nisuguses segases, kõrkavas meeleseisundis ta talle äkki mõte: ma pean talle ütleva, et ma ei võin seda midagi, et ta ei loodaks midagi, ma ei suuda olla armetuim mees, ja kui juhtun teda veel kurvastama ei jaksa ma seda taluda.

Ja ta kaalus hoolikalt, mida ütelda, ja murega tuli tal välja nõnda:

«Mul on peaaegu kaasasündinud, ei tihka öelda, et hõlane hirm abielu ees. Arvan, et see tuleneb minu arvest miljööst. Varasest lapsepõlvest on mul säilinud mälestused äärmiselt viletsast perekonnaelust. Poisikeseeast peale olen olnud suure perekonna toitja, ja ma pole sellest ikka veel täielikult vabaks saanud. Mind hirmutab isegi mõni saada rakendatud mõne uue perekonnavankri ette... See on närune, võib-olla kõige närusem kõigest, too kartus.»

Selsamal õhtul sai Kaari Pallas tema omaks; kuulnud ülestunnistust, ei sundinud Kaari teda enam hellitlema käsi enda kõrvalt lahkuma nagu viimasel korral. Aga kui ta oli naise oma sülelusest vabaks lasknud, kummardus ta tema kohale ja vaatas talle silma.

Kaari sirutas käe välja ja paitas rahustavalt tema otsaesist, siis ütles mees:

«Seda tegi keegi teine, mitte mina.»

«Keegi teine?»

«Ei, see olin ikkagi mina.»

Hoov asetses sügaval ja oli ilma ühegi rohelise kõrreata. See oli tsemendiga kaetud väike plats, mida igalt poolt ümbritses maja, hall sajaaknaline kivisein, millest mitmes korrapärases reas ulatusid välja väikesed raudrinnatisega kaitsvad palkonid. Ühel nisugusel, katuseserva ligidal, seisis Kaarina Pallas panakas puuvillases jakis, ta seadis kirjusid põrandariideid käsipäale rippuma, paljad käsivarred liikusid nobedasti, meeles mõlkus mõte: täna algab minu vaba suvi. Oh, kuidas ma sooviksin, et sellest ei

minu vaba suvi, vaid et algaks minu vaba

... alla, juuksed langesid silmadele, pea ... levadine, päikesepaisteline taeva laotus, all ... stik; rõõmutuhinal hakkas ta klopitsaga ... potandariideid taguma. Vaip plaksus hoopide ... v kivisein kordas ja mitmekordistas seda

... lamal asuvast lahtisest aknast tuli nähta- ... Pallase, Kaari võõrasema pea, see vilksatas ... bus tagasi. Kaari jättis kloppimise, mõeldes ... kahtlustab, et ma rooskan tekke. Ja ... dasid masinlikult seda, mida ta oli kuulnud ... upohastuse ajal: tekke ei tohi kloppida, need ... vaks

... lukusid mõtetega kaasa, pigistusi siis kinni, ta ... larnide kokku, võttis käe peale ja jooksis tre- ... alannsele korrusele ning kadus sisse. Seal oli ... ukseid ja aknad olid ristseliti lahti, ja kuigi ... palav ja tuuletu, tekkis siin värske külm tuule- ... korter oli igapidi puhtaks tehtud ja mõjus ava- ... tuhjuna. Enamik perekonnast oli juba maal, ... Pallas ainult ei suutnud uskuda, et Kaarina üksinda ... talukult koristada, ta oli jäänud siia tööd kont- ... ja juhtuma

... murt, kui Kaari pani tuulutatud voodiriideid kohale, ... prona Pallas tema kõrvale, kummardus voodi kohale, ... parajasti kattis, nuusutas hoolega patju ja ... tsit ning ütles:

... neid oled juba välja viinud? Kas harjasid üle? ... nad sugugi värskest ei lõhna? Vii veel uuesti ... uta neid päris käte vahel!»

... võttis riided voodi pealt ja hakkas neid jälle välja ... ma. Neid endale sülle kuhjates pidas ta meeles oma ... kevadist juhtlauset: vaiki! Proua Pallas seisis ukse- ... l, Kaari poordus minekule ja palus ennast: kulla ... vaiki veel see viimane päev!

Seejärel voodiriideid teistkordselt tuppa kandes leidis ta need ei lõhna sugugi värskemalt, väljas on niivõrd palav. Kui ta ometi unustaks neid nuusutada, muidu pean need võib-olla kolmandat korda välja viima. Igatahes vaiki!

Ta tegi voodid kärmesti korda. Püüdis, et need kõige

pedantsematelegi nõudmistele vastaksid. Vaatas veel berringi, kohendas, mis silma hakkas, ja tema arvates padjad täiesti oma õigel kohal rivis, iga koht nägi selline, nagu see neil ikka oli olnud; ta ei suutnud ka järele mõeldes midagi sättimist vajavat avastada ja tüdrukutetuppa, ohates ja ärevalt oodates, millal Pallas võiks leida midagi puudulikult tehtud olevat.

Tema isa tuli töölt, ja hetke pärast kostis proua Pallase hääl:

«Ma tahaksin, et sa ei istuks voodiservale. Näed nü kui kortsus on tekk. Kuidas säärane asi mind küll kannatab! Ma oleksin rõõmus, kui mul poleks tarvis sulle alatasa öelda, et istumise jaoks on toolid.»

Proua Pallase kiired sammud liginesid, ta tuli Kaari juurde ja ütles:

«Kaari, sa võiksid isa saapad alati õhtul puhtaks hõõrjata, või ei, sul pole seda siiski vaja teha... Palu ainult et ta ise oma saapad puhtaks harjaks! Või küll ta märkab seda ilma ütlema tagi! Või harja sina, kui ta ei märka.»

Proua Pallas pildus neid lauseid ootamatult järsult, tõmmakalt, võttes need sealsamas tagasi. Ta oli närviläin silmis iseäralikult umbusklik läige, ja silmalaud ei varjanud tema teravat vaadet.

Kaarina vahtis talle midagi vastamata otsa.

«Vaeh, kui tigedasti sa, Kaari, põrnitsed,» hüüatas ta äkki ja kehtas õlgu. «Nii kohutavalt külmad silmad, et ajab otse hirmu peale! Tea, kas sul on õõnes hing, et silmist sedamoodi vastu paistab?»

Ta ruttas minema ja jätkas oma juttu teises toas isale.

«Ma pole eluilmaski nii külmi silmi näinud. Mine tea, võib-olla olid tema emal säärased.»

Kaari oli kuulnud sageli seda väljendust oma silmade ja hinge kohta. Kui algklassides õppiv poolvend tema peale vihastas, karjus ta alati: «Mis sina ka räägid! Sina õõnes hing!...»

Proua Pallas oli söögi valmis saanud ja kutsus lauda. Talv läbi oli neid selle laua ümber kolm korda päevas olnud üheksa inimest. Nüüd oli lahe, oli ainult kolm, ja proua oli asetanud laua keskele isegi lilli, oli see ju nende lahkumiseine enne suvist maaleminekut. Kaari sõi pikka-mööda ja kombekalt, vahtis ripsmete vahelt oma taldrikule, silmalaud kogu aeg langetatud, et proual ei pruugiks tema külmi silmi näha.

...proua Pallast kõnelevat ohvrimeelsusest, kannatlikkusest. Ise oli ta kogu söögiaja vait, kuid ta lood lõomama selle hääle vastu, selliselt: tema, ennastohverdav... kui lõpmatult ta küll saakidal! Ta on aus, mina ja isa oleme.

Miks ta juba ei lakka end meie heaks ohverda-

...endal on nii kõrged ideaalid,» kõneles proua Kaari, «kõik peaks olema puhas. Puhas iseloom, puhtaks, närune iseloom alati näruseks...»

...tasid Kaari mõtted salamisi: tema on puhas, oleme alati närused.

...tahendas proua, «et ühtedele inimestele on antud suuremeelsuse märk, teistele aga ei. Räägitakse ju, et iga hälli ääres seisab kaks kurb, ja need saadavad inimest kogu elu, ja hea haldjas kurb, kui inimene teeb midagi halba.»

...lühidelt sellega öelda, et on alati meie pärast kurb. Kaari mõttes.

...ahvatleb muidugi kõik halb, aga see tuleb taluda. Mina olen kogu hingest püüdnud teenida inimestel head, olgugi et mulle tihtipeale tundub, et halbade inimestel pole ilalgi mingeid nurjaminekuid, neid ei tohuta miski, ainult minul on alatasa tuhandekordselt halb ja vaeva. Südametu inimene saab omadega hästi hakkama.»

Mina olen südametu, mõtles maha vahtiv Kaari. Vihkasin teda, kes püüab teenida head.

«Aga alati, kui olen olnud kannatlik,» jätkas proua, «alati, kui olen andeks andnud või kui olen millestki teiste loobunud, alati tunnen sisemist kergendust, ja ma looviks mingil tingimusel niisugust elu nagu teistel, et kui ma võtaksin endale mõne halva inimese osa, kerge oleks minu, siis peaksin võtma ka tema iseloomu ja madalamad mõtted... Ennemini ma kannatan, olen haige, olen alati üleväl, ütlen end lahti kogu õnnest, enne kui ütlen oma südamest...»

Kaari kummardus sügavamale oma taldriku kohale, laual kokku surutud: enne kui ta end isast lahti ütleb, ütleb ta end lahti kogu eluõnnest. Tema ennastohverdus on katkematu ahel.

«Ja ma ei hooli põrmugi, mis on väljaspool minu kodu, minul on endal kõik olemas. Kui teistel inimestel läheb

hästi, ei kadesta ma neid, kui neil halvasti läheb, lasen olla, kuidas on, ma isegi ei räägi neist, ma ei tee üldse välja! Olen ikka õelnud: olgu teistel kuidas tahes, minul on endal kõike küllalt.»

Proua Pallas vaikis silmapilguks. Ta oli üksipäini rääkinud, teised olid täiesti vait, ja äkki ta kohkus, et teised ei vaadanud tema poole ega kiitnud tema jutule järele, talle tuli midagi meelde ning ta ütles:

«Arst igatahes ütles, et ärge pane millegi rõhku. Teil poleks midagi viga, ütles ta, kui te vaid asju kergemini võtaksite, kui te kõigele nii palju tähelepanu ei pööraks. Aga mul on haruldane iseloom, proua Alho ütles ka: sinul on haruldane iseloom! Mina nõuan, et kõik oleks täiuslik...»

Silmad välgatasid umbusklikult, ta katkestas, küsis:

«Miks sina, Yrjö, midagi ei räägi?»

«Millest ma's peaksin rääkima, kui me ilalgi omavahel läbi ei saa?»

Härä Pallas ütles nõnda, vanaks jäänud näol veidi pilklik, ettevaatlik ilme: egas mina tihkaks öelda...

«Mis meie läbisaamisel siis viga on?» küsis proua sügavtõsiselt, kiiresti, ta oli solvunud ja alustas süüdistavalt: «Mina tahaksin sinule vaid head, kui sa selle ühe asja maha jätaksid. Olen ikka õelnud: sina oled arusaaja ja kena inimene, sul pole muud midagi viga kui ainult see üks + ja see üks on mulle nii valus, et ma ei saa seda eluilmast unustada, ja keegi ei oska arvata, kuidas ma kannatan, ööd läbi ei saa magada. Sinu olukorras, kaheksa lapse isa... häbistada kodu, käia halva naise juures...»

«Mõtle sina minust, mida sa tahad, ma ei püüagi end kaitsta, aga ära sega siia teisi inimesi, keda sa ei tunne!»

Härä Pallas ütles nõnda, tõusis lauast, lükkas tooli kohale tagasi. Ka proua tõusis, haaras tal varrukast kinni, karjatas:

«Ma ei suuda taluda, kui kõik, mis sinus paremat on, hukka läheb!»

«Sinul ei maksa sellest hoolida.»

Nad läksid esikusse. Kaari istus veel laua ääres, sõi leivatüki lõpuni ja jõi lonksu piima, siis tõusis temagi, pani tooli kohale ja hakkas sõnatult toidunõusid koristama, ta oli vihane: veel viimasel hetkel pidi tülj tekkima! Võib-olla lükkab proua nüüd oma sõidu edasi. Isa... ma

pea temast suuremat. Ei võinud ka vait olla, kui proua... Mäist laitis... Mina olen siiani vait olnud, aga kui... ära ei sõida, siis teen minagi varsti oma suu... see elu võib nii armetu olla, nii vastik ja kitsas!... et sügisel mind siin ei ole. Kuidagimoodi... muutuma, kas või halvemuse poole...

...nõud kööki, ja võtnud ägedalt oma põlle, hakkas pesema. Avatud uste kaudu kuulis ta veel proua... esikus oma vahekordi klaarivat, siis oli isa... proua tuli kööki, istus laua äärde, jälgis... ja kõneles kokkunult:

«Hulde jumal: ei maksa hoolida. Ta on hukka minemas, mina muljun mure pärast käsi, tema aga ütleb: ei maksa hoolida. Kõik langes jälle kuristikku: ei maksa hoolida!... kardab mind. Sest mina nõuan, et kõik oleks täiuslik. Ma ei ütle kunagi inetult, aga ta kardab mind, ise üksteisest. See tuleb sellest, et minu poolt pole ta kunagi... lunda midagi alatut ega halba, ta ei leia minu... midagi sellist, sellest see tuleb, see kartus. Ta on... et teda ei saa mingil moel vihastama panna; teda võib õudselts ärritada, tema teeb, nagu ei näeks ega kuuleks; aga see ei tule sellest, et tal oleks kannatlik iseloom. Ta ainult ei hooli, ei hooli mitte milleski, vähimalgi määral. Kuidas ma võin niisuguses meeleolus maale minna? Ja jätta teda terveks suveks nii hirmsa inimese meeleva? Aga kui ma nüüd ei lähe, siis ta vihastab, et ma minema ei saa... Igatahes pean pilgukeseks puhkama heilma.»

Ta läks puhkama. Kaari talitas sel ajal väga tasa, ja... helises uksekell, esikusse astus üks tütarlaps, kes... tema poolse Ennaga õhtukoolis. Enna oli nimetanud teda Mirjam Raadioks, tema perekonnanimi oli Ratila või Ratilainen, kuid õhtukoolis hüüti teda Raadioks, nagu kuulda oli. Ta oli pikem ja suurem kui Kaari, õlanukid olid tal kõrgele tõstetud ja lõug samal ajal rinnale surutud, kubara alt tulvas esile pruune kiharaid, ta vaatas kokest nende variust ja küsis maheda häälega:

«Kas ma võiksin Ennaga kokku saada?»

«Ta läks juba maale.»

«Ma lubasin talle suveks ühe raamatu ja ma unustasin tulla sel päeval, millal ta palus tulla. Mis ta võib küll mõelda?»

«Ta ei rääkinud sellest midagi, mina ei kuulnud.»

46

47

«Mina teda ei tunne, ta on Enna koolikaaslane. Enna olevat raamatut tema käest laenuks palunud.»

«Ma ei laseks Ennat säärases õhtukoolis käia, ainult on nii isemeelne, ja võib-olla ei hakka halb talle külge. Aga raamatuid igatahes ei tohiks laenata, nendega võiks teab missugust räppa kaasa tulla, ma pean paluma, et ta käed puhtaks peseks, kui ta seda on lugenud. Tõenäisterahvas võib küll ilusasti rääkida, aga siis pruugib tal vaid üks liigutus teha, mis jätab nii labase mulje, et peab toast ära minema. Ta on oma liigutuste poolest nii labane.»

Seejärel käis proua Pallas murelikult kõik ruumid läbi vahtis ümberringi ja rääkis Kaarile: «Kas sinu on kõik korras? Sa pead siin igal hommikul tuuletõmbust tegema, kui isa on ametisse läinud, sohvapatjade peal ei tohi lamada, need pole selle tarvis, aga kui isa seal mõnikord pikutab, ära ütle talle midagi, ainult et kui ta on tõusnud, siis silu need hästi üle. Sa pead isaga hoolas olema, pea meeles, et teed talle kolm korda päevas korralikku toitu, ja sina pead õppima inimestele sõbralikumalt otsa vaatama; mul on lihtsalt kahju, teinekord käib külmavärin üle, kui näen sind kuhugi üksisilmi vahtivat. Sa võid isa paljalt oma silmadega kodunt minema neletada. Kui ta on magamistoas, ära teda sega, aga söögilauale pead sa praegu, suvel, mõne lille ostma, ja püüa temaga söögi ajal milleski juttu ajada, et ta ennast üksildasena ei tunneks. Hommikul vii talle koos kohviga «Soome Hääl», ja kui taht enam ei tule, siis palu teda tellimist pikendada. Või parem ära ütle midagi, küll ta ise märkab, millal tellimine lõpeb. Kui kõik on meeltmööda, siis tunneb isa end kodus hästi, siis ei lähe ta välja. Ma olen teie pärast nii mures, tean juba, et ma ei saa maal magada, sellepärast et mõtlen muudkui teie peale. Seda naist, kes nüüdsama siin käis, ei maksa siia lasta, ära kutsu ka teisi külalisi. Lauri võid vahel siia lõunale kutsuda, et isa saaks poega näha. Ära sa isa malenuppe segi aja, praegugi on tal seal mängu pooleri, aga sa võid samuti õppida malet mängima, siis mööduvad teie õhtud kenasti. Hoia isa voodi pehme ja puhas, oma ema oled sa kaotanud, sul on ainult isa, seepärast peaksid teda kahekordselt kalliks pidama. Olgugi et mina olen su eest niisama palju hoolt kandnud nagu oma laste eest. Ütle isale veel terviseid minu poolt. Ega ma nüüd ei unustanud sulle midagi öelda? Eks sa

kirjutada ja järele küsida, millest sa aru ei saa. Kui kodu on kahes kohas, on ka mu hing ühtaegu kahes kohas. Ütle siis isale, need sõnad on minu viimane soovitus temale: mina ei hooli millestki muust kui ühest kodust siin, kui see on kahes kohas, on ka mu hing ühtaegu kahes kohas.»

Kaari käis proua Pallase sumadani rongi peale viimast, ta tuli sealt tagasi pikkamisi, rõõmus selle üle, et lõpuks ometi on minek kindel, rong kihutab parajasti lauge maakolka poole, ja päris kindel, et tagasi see ei pöördu.

Päike kõrvetas palavalt, tänavaliiklus oli juba suviselt loomnenud, ta märkas seda alles nüüd ja tundis rõõmu kinnise lahedusest. Jäätisemüüjad seisisid oma valgete varjualuste all ja lugesid romaani, suurte akende taga rippusid kevadised uudisriidesordid, ja kaupmehed olid tõmmanud trotuaari kohale triibulised katted. Ta käis nende varjus, kõndis laisalt, käsivartes alles rammestus takkide kandmisest, mõtetes Nilo Vasalli. Ta oli kutsunud mehe enda juurde, kui neil ruumid tühjaks jäävad, homme ta tuleb, täna veel mitte.

Kodus kõndis ta läbi puhaste tubade, valmistas isale lõunasöögi, ilma et kedagi oleks juhatamas või õpetamas olnud, ja kui isa töölt tuli, käis temagi toad läbi, vaatas igale poole, võttis siis kuue seljast, seisis särgiväel köögi uksele, jälgides Kaari askeldamist, ja ütles, näol leebe rõõmususeilme:

«Nüüd on siin siis rahu.»

Ta ütles seda uuesti, kui nad kahekesi lõunalaualas istusid; ta sirutas end ja kordas ümberringi vaadates:

«Nüüd on ometi rahu.»

Kaari ei mäletanud, et ta kunagi oleks isaga kahekesi soõnud, viimastel aastatel oli neid alati üheksa hinge lauas. Kisa-kära oli päevad läbi, proua juhatas ja õpetas, mõni lastest õppis kuskil ruumis valju häälega oma koolitükke, ja ka magada oli kitsas. Keskmised proua Pallase oma lastest, poisid, need magasid ühes voodis ühe teki all, millest ei tahtnud mõlemale jätkuda. Millal olid paljad, ühe kintsud, millal teise tagumik... jah, poistele oli tulnud teki keskkoha ümmeldada riideriba, selle järgi võisid nad järele katsuda, et mõlemal oleks ühepalju tekki, ja kui üks seda unes endale rohkem ümber mässis, siis ärkas

teine külmast ja karjus vihaselt: «Nüüd on riba juba täiesti Kaarlo all!»

Vähe oli Kaari saanud omi mõtteid mõlgutada, sest kuskilt poolt kajas ikka: «Siis kerkis Ateenas esile tark mees nimega Sokrates...» või muid õpikulauseid. Vaevalt oli tal olnud võimalust Niilo Vasallilt saadud kirja täies rahus lugeda, mõnel päeval oli ta lipanud puiestikku ja lugenud seal, sest ta tahtis seda kirja aina uuesti lugeda.

Nüüd sõid nad siin kahekesi.

Tema isal olid pehmed, paksud käed, särgiväel nägi ta hoopis teistmoodi välja, tema nägu oli selline, mille järgi kohe võis aru saada, et niisugune inimene ei saa karmi olla. Kuna ta nüüd oli muretu ega kartnud midagi, ilmutasid kõik pehmed jooned selles näos heatahtlikkust, kuskilt loomuse põhjast oli see kohe pinnale uiunud, niipea kui prouat kohal polnud. Härra Pallas mõtles oma abikaasast nõnda: ta tahaks mind suruda nii maadligi kui võimalik, nii et ma ainult temast igapidi sõltuv oleksin. Ma ei mõista, kuidas mõni inimene võib sellest rõõmu tunda, et teine on kätetu ja jalutu.

«Mul pole seda täiuslikkuseiha, kahjuks,» sõnas ta nüüd oma vanimale tütrele, «hakkan vanaks jääma, kui vaid saaksin rahus elada. Kui ma saan ennast veel minema sokutada... lahku minna, tuleb see sellest, et tahaksin lõpuks väheke aega elada elu, mille meeldivaks küljeks on loomulikkus.»

Nendest sõnadest mõistis Kaari, et isa kavatses taotleda abielulahutust. Pärast lõunasööki lahkus härra Pallas, ja hiljem Kaari teda ei näinud. Ta teadis nii palju, et ei oodanudki isa koju.

Kaari...

Tänavu kevadel oli ta andunud Niilo Vasallile omal vabal tahtel, südamest, pärast seda kui mees oli öelnud: «Kardan abielu.» Ta mõistis, et temale ei saa kunagi osaks see, mis on saanud osaks peaaegu kõigile tema tuttavatele: kihlused, õnnesoovid, laulatus, loor, kõigi ees. Ja kui ta oli seda mõistnud, tõusis tema armastus sellest kõigest kõrgemale, just sel põhjusel ei saanud ta keelduda ega neid käsi enam eemale lükata.

Keegi ei tea, mõtles ta täna õhtul üksinda lamades, kui teaksid, mõistaksid kõik mind hukka, põlastaksid, mõned jälle ei usuks. Aga mina olen selle üle rõõmus, ma võtak-

sinu teda ikka ja uuesti vastu, see on nii kummaline...
Kui mind ka kividega pillutaks, ikkagi võtaksin teda vastu.

Kaari otsekui sulas mingis õndsuses, hämarduv tuba oli imeilus maailm, ja määratu sulnidus ning rõõm tuli poolt tema peale. Ta on minu armsaim, olen tema

Sa oled mulle nii kallis, et ma ei suuda sinu kõrvalt lõusta,» ütles Kaari.

«Kui ma sulle ainult ialgi midagi halba ei teeks... Kardan vahel, et ma ei oska... sind kohelda nii, nagu peaks,» ütles Niilo Vasalli.

Ta nägi, et Kaari silmad olid mõtlikud, siis vajus pea tema vastu. Kui ruttu ta on muutunud, imestas ta endamisi... ta on nii pehme! Kaari puhkas seal nagu kass, kes on päikesepaistele siruli heitnud, mehe külje all, pehme, nõtkena, armsana, ta surus oma öla tema rinnale, pea tema lõua alla, juuksed vastu tema ihu. Oli hiline hommik, mees kuulis teda uuesti sosistavat:

«Peaks kohvi keetma... Ma armastan sind nii väga, et ei suuda niipaljukesekski sinu kõrvalt ära minna.»

Meest haaras äkki jälle soov sülelda, suudelda, selleks paaras ta õblukese tüdruku rohkem enda poole, kergitas tema nägu, kuid unustas oma kavatsuse, nähes tema silmi.

«Miks su silmad nii mõtlikud on?»

Kaari ei vastanud küsimusele. Kuuldes armastatut ennist ütlevat: «Kui ma sulle ainult ialgi midagi halba ei teeks,» oli ta tõsiselt muutunud ja mõelnud nõnda: mikaua kui kardetakse lähedasele inimesele halba teha, ei armastata teda küllalt sügavalt. Suur armastus tõendab iseendale, et ei saa halba teha.

Ta ei vastanud küsimusele, naeratas vaid veidike, nagu rändaksid mõtted kaugel. Mees hoidis teda oma käte vahel, soovis, et need silmad tervenisti temale särama loöksid, ja hakkas teda hellitlema.

Alles keskpäeva paiku sai Kaari mahti tõusta, ta läks kohvi keetma neile kahele — Niilo Vasalli jäi veel voodisse, süütas sigareti ja suitsetas seda küünarnukile toetudes.

Ta vaatas aknasse, seal oli nähtamatust päikesest val-

gustatud hele taeva laotus ja selle taustal paistsid teise maja korstnad. See korter asub kõrgel, mõtles ta. Kodus, kui lehada lühikesel diivanil ja hommikul aknast välja vaadata, hakkavad alati silma kuuskede kõrendlikud ladvad; nüüd terendusid need tema kujutluses. Kui ta kodus hilise hommikuni lamas, paistis päike sisse, siia tuppaga ei paistnud. Voodi oli lai ja võõrastavalt pehme, härri ja proua Pallase voodi; ta oli kaks nädalat siin elanud.

Ta pani sigareti tuhatoosi väikesel laual ja jäi aknasse vahtima, mõeldes: kauaks on lesima jäädud, praegu on ju ikkagi argipäevahommik.

Argipäevahommikud möödusid neil kodus alati ühtemoodi: köögi ja toa vaheline uks oli lahti ja ta ärkas selle peale, et kuulis ema kella kuue ajal köögis üles tõusvat. Oli kuulda, kuidas ema kohvikannu tulele pani ja Saarat üles ajas ning taga sundis: «Saara, jookse, too koort, võtad ka ühe kilose leiva. Säh kingad! Pista aga jalga. Ja pane jakk selga. Tee nüüd kähku, et saaks Alli üles.» Ema rääkis niiviisi poolel häälel, siiski kuulis ta tuppaga oma voodisse alati kõik ära. Ema ulatab Saarele riideid ja saab selle niikaugele, et see piimapoodi läheb, ise keedab ta kohvi, ja veidi aja pärast toob ta kiiruga Allile tuppaga esimese tassitäie, paneb voodi ette toolile ja sakutab tüdrit õlast: «Tõuse nüüd üles, tõin sulle tassi kohvi, joo nüüd kohvil!» Alli paotab ainult silmi, pomiseb, pöördub kõrvale, ja ema läheb kööki, sõnades: «Küll on noorel inimesel aga uni kallal, ei saa ega saa üles.» Ta kuulukse endale kohvi kallavat, tuleb siis silmapilgu pärast uuesti Allit meelitama: «Joo nüüd oma kohvi ära, ma teen võileiva ka kõrvale. Varsti jahtub ära, tõuse'nd, muidu jääd hiljaks.» Ta saab tüdruku istukile, see kratsib pead, nii et kollakad juuksed lipendavad õhus, äkitselt aga viskub tüdruk tormakalt uuesti padjale ja palub: «Lase vähemalt minut aega magada!»

Ema ohkab, võtab tütre tassi, joob jahtunud kohvi ise ära ja tuleb natukese aja pärast tassiga tagasi: «Tõin sulle tulist kohvi, nüüd on juba kaks minutit möödas. Tõuse ükskord üles, varsti sa ei jõua enam.» — «Ära kiusa kogu aeg!» — «Aga õhtul ei tahtnud magama minna. Noh, eks sa ise tea,» vastab ema solvunult, läheb kööki ja kuulukse Saarele ütlevat: «Ei teda saa jälle üles.» — «Otsekohe lähen, viskan talle tassitäie külma vett kaela,» vastab Saara valjusti. Kuid Alli tõuseb siiski varsti istukile,

«... ise tea», see jäi tal uneski südant vaevama; jahtub, kratsib pead, juuksed pahmakana otsaesisel, ütleb nagu müttes: «Kui saaks ükskord rahulikult magada!», ja õnnetu näoga oma kohvitassi ja hakkab uniselt endes riideid selga ajama.

Ja uugi seda nii elavalt oma kujutluses, vaadeldes oma maja korstnaid, ja eks ole ema täna hommikulgi mõneminutilise meelitanud. Alli on praegu juba üle nelja tundi tööl olnud, mõtles ta ja tundis siin lähedas voodis ka enda nagu häbi. Ta on liiga noor neid kõiki ülal pidama, ja üldse pole isegi küsimas käinud, kas neil toitu jätkub. «Kas nad on söömata? Mina tuln tulema...»

«... ja jätas ta söögitoas Kaari kaetud kohvilauas, pestud, kühma vee värskendav kirvendus näol, rüdes. Hammustamistvat võileiba tuli talle jälle mõttesse: kas nendel on olund süüa?»

Ma peaksin vist kodus ära käima,» tähendas ta.

Kaari oli temaga samal arvamusel, ja kui ta pärast hommikut näis selle unustanud olevat, küsis:

«Kas sa ei lähegi koju vaatama?»

«Ma ei tea,» oli Niilo Vasalli kahevahel. «Kas tulede minuga kaasa?»

Kaaril oli meeles, kuidas mees kord oli öelnud, et ei tunda külalisi oma koju kutsuda, arvas, et ta kõhkleb ja ei tundu just tema pärast, ja soovitas tal üksinda minna; ütles, et tal on sel ajal mitmed tööd teha.

Kui Niilo Vasalli esikus minekuvalmis seisis, meenus Kaarile, et ta oli kord oma kodunt kirjutanud: «Kui päike hommiku ei suvatse ennast näidata, lähen jooma.» Ta haardus mehel kaelast kinni ja ütles ootamatu soojusega:

«Täna paistab seal päike. Sa pead alati nägema, et päike paistab.»

«Mistarvis ma pean nägema?» küsis mees talle vastu naeratades.

«Kui päike paistab, teeb see meele helgeks...»

Mees heitis talle pilgu, naeratas ikka veel, selline lapselise omane hellus liigutas teda, ta haaras oma mõlema suure käega Kaarit piha ümbert kinni ja tõstis ta kõrges õhus ilma vaevata üles, Kaari puudutas kätega rõõmsalt liige ja mees pani ta ilusti ettevaatlikult maha, enda ette porandaks seisma. Siis suudles ta Kaarit, võttis kübara ja läks juba uksest välja, kuid pöördus tagasi, ja hoides veel kübarat käes, põimis käed Kaari ümber ja ütles:

«Mõnel silmapilgul tundub, et elus, ka minu omas, on olnud nii palju ilusat, et selle pärast on tasunud elada. Siis ta läks

Kaariil polnud kuigi palju teha. Magamistoas seadis ta voodi korda ja pani korralikult kokku Niilo Vasalli pidžaama, mis oli õlalt katki kärisenud, sealt oli ta õösel käsisse pistnud, et õlga ja kaela silitada. Ta pani pidžaam nööd padja alla ja mõtles rõõmsalt: muidugi pidi see rebenema, vabrikas on haritud neid lõkama palju nõrgemate ja kidurakasvulsemate meeste järgi. Kellelgi pole nii kauneid õlgu kui temal.

Niilo Vasalli jäi kauaks ära, Kaarina hakkas tubades rahutult edasi-tagasi kõndima, ta kartis, et vahest on mingi pahandus juhtunud ja mees läheb jooma. Tema elust-olust pole ju midagi teada, kord ta ainult kirjutas: «Parem on see kirjutada, et ei tuleks veel halvemat». Mis on see «veel halvem»? Kui ta ometi oleks ka seile mulle välja pistanud, et vähemalt teaksin. Ta ütles, et see kiri oli kõige suurema masenduse heike südamepuistamine, aga kas pole nii, et sellised valvamatud sõnad reedavad inimese olemuse, on kõige tõelisem tõde temast? Alati, kui proa Pallas on rahulikus meeleolus ja ajab juttu, teeskleb ta minu arvates, kui ta aga vihastab, rae-vutseb, alles siis võib märgata, et see on tema tõeline mina.

Mis on kõige halvem? Ta ütles, et on väga palju kannatanud.

Viimaks helises uksekell.

Kaari põimis juba esikus käed Niilo kaela ümber, surus end ägedalt tema vastu, tänulikuna, õnnelikuna: polegi juhtunud kõige halvemat.

Ta sosistas mehele kõrva:

«Tundsin sinu järele juba igatsust! Sa ei tea, kui väga ma ootasin ja igatsesin.»

Niilo Vasalli paitas tema õlgu, esikus oli veidi hämar, sinna tuli valgust ainult söögitoa paotatud uksest. Kodus käies oli ta meel raskeks ja mõruks muutunud.

Nüüd lõõmas Kaari armastus talle vastu, just nagu oleks talle lind süle lennanud ja tema käte alla kippunud; tüdruku haaled puudutasid tema nägu, kuumad igatsusest, just nagu oleks see nägu kaua elutu olnud... mees kohkus, mõtles: nii suur armastus... Sellest tuleb midagi

inimene ei saa siin maailmas midagi muidu, kõige

taab ta tunda armastust ilma kannatusteta.

Kaega õblukese tüdruku ümbert kinni hoides surus

enda vastu, suudles tasakesi ja ütles viimaks:

«On väga paha, et sa mind igatsesid. Sa oled mulle

ei tahaks sulle väikseimatki muret valmistada.

«Sa saaks minule kuidagi teistviisi mõelda?»

Kaari vaikis, seisis vaikselt tema ligi, mees jätkas:

«Tahan, et sa armastaksid mind nii, et ma mingil kom-

mu elu ei häiriks.»

«Jah, jah,» ütles Kaari, pisarad valgusid talle silma, ta

olnud nagu valguse poole, lükkas meest söögitoa

ja palus: «Mine sinna, ma lähen lõunat keetma»

Ta läks kööki, viskus plüdi kõrval olevale toolile ja hak-

kas end edasi-tagasi õõtsutama, otsekui tooks liikumine

natuke kergendust.

«On väga halb, et ma teda igatsesin... see on väga

halb ja hommikul ta ütles: kardan, et ma ei oska... Ta

enda armastada ei mind ega kedagi teist, ta kardab:

«Armastus toob kaasa kohustusi, muret, kurvastust. «Kar-

mon haiglaselt... uue perekonnavankri vedamist». Ma

pole palunud... laulatust, äravõtmist, perekonda. Ometi —

ta kardab haiglaselt, ikka veel. Vanker, kaks vankrit... Ta

õppinud, et perekond on sundus, koorem, naine on piit-

angutaja. «Lase ma natuke sõidan sinu seljas...»

Kõhrahvas virutab selga: vea meid! Kas sa pole suute-

line vedama? Proua Pallas rippus kord isa küljes ja kar-

gas: «Tapa mind enne, mine siis, kuhu süda kutsub, ära

juta mind elusana maha!» Tapa mind, kui sa ei vea. Tal

on õigus, minu armsamal, kui ta kardab, tõsi, see on tõsi.

Tal on õigus, minuski äratas see juhedust: inimene veo-

loomana, rakendatuna kahe vankri ette ühtaegu. Aga kui

ta mindki kardab? Helde jumal, mis oleks veel targem

tegu, kui et kaon tema elust?

Ta hüppas jalule, haaras juba ukse käepidemest kinni,

mõeldes: ma ei talu seda kõhklemist, töotan, vannun, et

ma ei palu tal mind endale naiseks võtta, vannun, et ma

ei nõustu sellega, kui ta ka ise kanag. peaks palama, van-

nun, et loobun abielust igaveseks ajaks, ütlen, et ma keel-

dun. Anun, et ta julgeks mind viivuks muretult armas-

tada, kas või ainult ühe päeval. Ta võib lahkuda minu juu-

rest, millal tahab, tulla, millal tahab, ta võib alati teha,

nida tahab, lakkan igatsemast, päris kindlasti

Ta tahtis avada ust, et tormata Niilo Vasalli ette seda kõike töötama, kuid surus end samas vastu suletud ust. Lause, mille armastatu oli äsja öelnud, otsekui aheldas teda paigale: «Tahan, et sa armastaksid mind nii, et ma mingil kombel sinu elu ei häiaks.»

Ta tahab seda.

Kui ma lähen vandega töötama, siis saab ta aru, et mul pole olemas mingit muud elu peale tema.

End ukse vastu surudes ütles ta mitu korda: «Ta tahab seda, tahab.»

Viimaks kuulis ta Niilo Vasallit selle ukse poole tulevat, ning samas jõudis ta ise juba sahvrisse lipsata ja teeskles kummargil olles, nagu otsiks sealt midagi. Ta kuulis meest lävele seisma jäävat, tundis mehe pilku kuklas, kuulis häält:

«Ma pidin sind vaatama tulema.»

Silmapilkselt kadus meeleheide Kaari näolt, kummalise kergusega sai ta endast võitu ja näitas end sellisena, nagu armastatu soovis. Maha küürutades heitis ta korra pilgu üle öla Niilo Vasalli poole, isegi naeratas kuidagiviisi.

«Oota seal, lõuna pole veel valmis. Ma olen nii pika toimega... kui kedagi pole taga sundimas.»

Niilo Vasalli polnud kunagi märganud, et Kaari vähimalgi määral teeskleks. Ta kuulas sõna, läks ootama ja tal polnud aimugi oma hiljutiste sõnade mõjust.

Võta asja kergelt, Kaari, peab julgema kaebed endale jätta. Nõnda manitses end Kaari lõunalauda asudes.

Niilo Vasalli jutustas, et oli näinud paari tuttavat kunstnikku, need olevat teda külla kutsunud.

«Ei mina sinna lähe,» arvas ta. «Proua on säärane, kes ei salli teisi naisi samas seltskonnas, ainult mehi. Ta on armukade kõigile naistele kõigi meeste pärast. Minule on armukadedus arusaamatu: kui mõni mees magaks sama naisega, kellega minul on kunagi vahekord olnud, siis mis see õieti minusse puutub? Kuidas võiks see mind solvata, kui teised mehed komistavad sinnasamasse kuhu minagi? Ma pole ühestki naisest nii palju lugu pidanud, et mõni teinegi teda omada ei võiks.»

Sel moel ta filosoferis, võttis toitu, mida Kaari talle ulatas, keskendus vahepeal söömisele ja kõneles rahulikult edasi, kuni hakkas teraselt Kaarit silmitsema, jäi vait ja küsis siis:

«... pärast sa kurb oled?»

«... naeratas vaevaliselt ja vastas põiklevalt: «Mõnus langeb peale nagu vihma sadu, sinna ei saa tegi parata. Tuleb saju all kõndida.»

«... mina olen sinu kurbuses kuidagi süüdi?»

«...»

Võlemad jäid vaikseks ja jätkasid söömist. Rahulikult, vendi kahvatuna ulatas Kaari Niilo Vasallile liudu. Mees vaatles teda uurivalt, silmi ära pööramata, kuid naine oli sunnitud rääkima hakkama.

«... ma olen sinult midagi palunud?» küsis Kaari uudula häälega. «Ega ma pole ju palunud sinult midagi?» küsis ta ägedamalt.

«... vastas Niilo Vasalli imestades.

«... sa ei ole andnud mingit töötust, mitte mingisugust. Ma pole midagi niisugust vaja anda, pidada, seletada. Tegasi võlla — olematut. Mida pole olnud, seda ei võtta? Ma pole palunud midagi, mitte midagi...»

«... Miks sa ägestud? Ega ma sind kuidagi solvanud ei ole?»

«... Kaari jäi vait ja jätkas siis rahulikumat meelel, tasase häälega:

«Aga ma kardan sinu hirmu. Vaata, ma saan sellest aru, et sul on vabadusejanu, selline igatsus vabaduse järele. See on ilus... aga mulle tundub, et sa kahtlustad teisi inimesi, et need sind takistavad. Teised inimesed, keda sa tunned, on sulle kütteks.»

«Võib-olla on see nii,» tunnistas mees.

Kaari peast käis äkki läbi mõte: sünnitaksin talle lapse, teeksin ise tööd lapse ülalpidamiseks, temal ei tarvitseks mingit vastutust tunda, isegi mitte meie juures elada. Sünnitaksin, kui ta vaid tahaks, vähemalt töömustaks selle üle.

«Kas sa tahaksid endale last?» küsis ta.

«Ma ei saa seda tahta, sest elu on nii ebakindel... nagu kõie peal käimine. Ühel päeval on minul natuke loba, siis on mõni teine ilma, teisel päeval jälle põle muul. Lapse ilmaletoomine niisugustes oludes on minu arust kuritegu. Mure tema pärast orjastaks mind ennast lõplikult, aga kui ma ka enesele ei mõtleks, siis lapse enda pärast on see ikkagi kuritegu. Olen nii palju sisenisi kannatusi tunda saanud, et ma ei sooviks neid kellegi. Aga ma ei või tagada, et lapsel ei tuleks veel roh-

kem kannatada ja veel lootusetumalt surma poole triivida.»

Kaari hakkas jõuetult naerma, pea üsna taldriku kohal, nii et nägu oli varjus, — äkki hakkas taldrikule pisaraid tilkuma, ta tõusis, pöördus kõrvale, pomises: «Vabandust!» ja rattas toast välja.

Niilo Vasalli istus natuke aega endisel kohal ja vaatas Kaarile hämmastunult järele, talle tundus, et oli pisaraid näinud, ta läks vaatama ja leidis Kaari ühe voodi äärel istumas: ta ei nutnud, hoidis vaid käsi süles, silmad maas, näol mingi karm rõhutud vaikimine.

Mees istus tema kõrvale, pani peo ta käeseljale ja rääkis aeglaselt, madala häälega:

«Olen teinud sulle halba, seda ma ei tahaks, aga me oleme nii erinevad, sina kannatad kergesti selliste asjade pärast, mida mina ei oska aimatagi. Oled hell, mina seevastu olen jõudnud soetada endale ümber tundetuse soomuse põlgusest, kahtlusest ja muust säärasest. Sina saad minu läheduses alatasa haiget ja lööd end valusasti ära... Igatahes see on tõsi: pean sind kalliks, tahaksin olla su sõber. Ja kui olen kõnelnud sinuga kõige lugupidavamalt ja paremini, siis on see sügavaim tõde minust endast.»

«Sa kartsid hommikul,» ütles Kaari. «Sulle tundub, et valmistad mulle tulevikus muret ja vaeva? Inimesel on kindlasti tihti peale aimus sellest, mis temas peitub, oma edaspidiistest tegudest. Kas tunned niiviisi?»

Mees vaikis.

«Ütle!»

Mees ei vastanud, ta süda oli mures.

«Ma pean soodavett jooma,» ütles ta, läks seda otsima ja jäi pikemaks ajaks ära.

Kaari istus liikumatult ja ootas. Kui mees tuli tagasi ja tema kõrvale istus, küsis ta uuesti:

«Kas tundub niimoodi?»

«Tundub? Tundub?» kordas mees rusutuna. «Kuna sa ütlesid, et kui ma ka paar tundi sinu juurest ära olen, tekib siin juba igatsus. Sa ei peaks mind nii tuliselt armastama... püüa aru saada. Elu on nagu kõie peal käimine: vaarun, võin ükskõik kunas kukkuda. Seni olen endal ja kodurahval saanud kuidagimoodi hinge sees hoida. Aga juba sellest olen nii ära väsinud, vaimselt jõuetuks muutunud. See on mulle nii palju maksma läi-

mine enne olemasolemine, paljas olemasolemine, nii et ma ei ole ära külmunud ega õde tänavale ega laps millegi kätte surnud... Olukord maailmas muutub üha masendavamaks, see hakkab minu üha rohkem tunda andma. Minust pole sulle midagi jäänud. Pole hea, et sa niiviisi minu küljes ripud. Ma ei taha paar tundi, ja juba sa igatsesid... mis sa ei saa, kui teie pere maalt tagasi tuleb ja mina koju kolima? Siis ei saa me üldse iga päev kokku. Ma ei taha rahu, kui tean, et sa kannatad ja mina kas või olen selles süüdi olen.»

«Mida asi, täiesti ausalt: kas see sulle midagi annab, kui ma lakkan sind armastamast? On see kergem? Kas sa ei hirmuta? Kas see sulle siis vähimatki annab?»

«Jah. Ja palju, mitte vähe.»

«Mullest oli kuulda, et mees on vihane.»

«Ma istusid kõrvuti, mõlemad vahtisid enda ette maha, ja mina aega vait, ja sel hetkel teadis Kaari: me peame üksteist minema, ühel päeval. Varsti tuleb meil teineteisega ümberlööda.»

«Annu! Väheke aega, mõtles ta, ma ei tohi selle üürisaja aja jooksul kurvameelne olla. Kaari, pea mees! Väheke aega!»

«Ma pean ära,» ütles ta pühalikult, sirutas käe ja paitas murt käeselga, mille pikad heledad uduravad sõrmi korditasid. Temas ärkas lahkumisõrnus: olla pisut aega vabaks, olla vapper ja armastada vähemalt pisut aega.»

Niilo Vasalli tundis seda õrnust sõnadeta, ta pöördus, et Kaarit vaadelda: Kaari oli siiski nii härdunud ilmega, et vaadanud talle silma, vaid kuhugi kõrvale, nagu tulevikku, ja paitas aeglaselt tema käeselga, otsekui ise seda märkamata.

Iga inimene on nii äraaimamatu ja keeruline, mõtles Niilo Vasalli, õigupoolest ta ei tea, mida teisele teeb... Iga sõna ja tegu võib teise hinges ootamatult muuta.

Ta mõtles parajasti seda, kui Kaari küsis:

«Ütle mulle, mis on sinu arust inimese loomuses kõige suurepärasem?»

«Ei oska kohe öelda. Raske nii järsku määratleda.» vastas mees, pannes imeks Kaari meeoleolu kiiret hüplemist.

«Mõttele järele! On palju omadusi, ise sa loetlesid neid kord: visadus, suurus, rikkus, rõõmsameelsus...»

«Võib-olla suurus mõjub mulle siiski kõige rohkem, too igavesus, lõputus. Üksikisik oma inimliku saatusega ei tähenda midagi, ta on ainult jätkuvust ja muunduvust alalhoidev imeväike lüli. Alati kui mulle meelde tuleb, kui vähe üks inimene tähendab, hakkab mul kergem. Siis ei tarvitse olla nii täiuslik heast küljest ja halvast küljest saavad vähe kahju teha. Kui ma näiteks viingarengut tagurpidi, siis igatahes ei vii ma kuigi palju.»

«Millise omaduse sa endale valiksid?»

«Kui saaksin ühe neist endale, võiks see teistest eraldatuna viia hirmsate äärmusteni.»

«Jah, kujuta ette...» Kaari naeris pikalt ja apaatselt.

Niilo Vasalli jäi teda vaatama: tundus, nagu ei saaks ta naerust lahkuda ja kõiges oma ohjeldamatuses sarnaneb see kuidagi nutuga.

«Kujuta ette: kellelgi oleks üks neist loomuse suurtest omadustest — kas või visadus, ja see keegi oleks siis visa nagu proua Pallas. Ja kujuta ette: ta oleks õppinud elama teise kulul ja ratsutaks teise seljas, ja sunniks visalt tagant, ripuks kaelas, piitsutaks, nõuaks, kunagine otsa lõpeks... Mida ta oma visadusega siis peale hakkaks? Millele see pärast seda oleks suunatud? Teine oleks järsku surnud ega võtaks jalgu alla? Mis imet ta peale hakkaks? Tema visadus jääks õhku rippuma. Oledakse veel: raskused karastavad...»

«Jah, raskused karastavad, sellest tulebki kindlasti inimloomuste ebaühtlus, arusaamatud kandidid. Kui inimene alatasa peab hoopes vastu võlma, siis kõige tugevama, kõige elujõulisema omadus hakkab teistest üle kasvama, järelikult on sellisel omadusel kalduvus äärmuseni areneda, siis muutub inimese kireks ihnsus või töö.»

Niilo Vasalli oli öelnud: «Kõige elujõulisema omadus hakkab teistest üle kasvama,» ja Kaarile tuli äkki mõttesse: sinu tugevaim omadus on kartus.

Kaari ise kohkus oma kujutlusest, ta ei julgenud küsida: «Kas sinule või kellelegi, kes ei ole jöhker või ei taha rõõvida... on kartus ainus abiline? Kartus ja põgenemine?» Ta varjas oma mõtet, huulile kerkis vaid: «See on õudne.»

Teine ei taibanud algul, mis tema arust on õudne, siis arvas ta seda aimavat:

Seda küll, niivõrd... on õudne, kuivõrd see inetus sulle tuleb. Ilus on inimloomus, mis on harmooniline, otsekui tasakaalus, ilma kasvajate ja haigusteta. terve loomus, eks see oleks ühtlasi ilus. Oigupoolest pean ma ütleva, et ma ei tunne kedagi, kellel oleks inimesti ilus loomus. Mina pole ühtegi sellist näinud.»

Ta jäi vait.

Õnneti oli vaid üks asi, mida ta vaikselt ihaldas: leida see sonastatud mõte, mille võiks kirja panna ja tuhandatele lugeda anda; mõte, millest teised inimesed aru saavad ja mida nad hindavad. Vist esimest korda elus tundis ta tänuhakkust, et armastatu täiendas ja suurendas tema vaimu jõudu. Ta kummardus õrnalt Kaarina hoopu suudlema ja unustas hoopiski hiljutised lahkkelid. Ta tundis end täiesti ootamatult värskena, tekkis jälle kindne tegutsemisind, ja kui Kaari koristas sööginõud ja korraldas midagi köögis, istus ta kirjutama esseed, mida oli kavandanud juba paar nädalat. See oli tal mõteldud olnud valmis, kuid mingi pingulolek takistas tööd. Kas tasub kirjutada? Kui kuuleks, kas eelmist samas tundis suletööd kavatsetakse ära trükkida...

Loov vastik vaikus, et ei tulnud mingit teadet, kas nad on läbi lugenud ja kavatsenud avaldada või ei, see oli teda vargsi vaevanud: ei saa asuda uue juurde, kui ei tea eelmise saatus. Võib-olla märkavad, et see oli suletööst varrest välja imetud.

Nüüd aga ladus ta rutakalt paberile kõik, mis juba tema oli mõttes mõlkunud. Ta tundis, et see on lohakalt tehtud, kuid sedapuhku tiivustas teda mingi ülemeelikus.

Üks näe, kas saab siis selle eest raha, mõtles ta oma silmitsedes ja pidas aru, kuhu seda pakkuda.

Õldiselt käis ta kõik suuremate ajalehtede toimetused perjekorras läbi, kuid viimasel ajal oli ta hakanud töötisväljaandeid kõrvale jätma, sest neil polnud tihtipeale raha, ja pealegi oli tal ikka veel mees, kui jahedad nad olid siis, kui ta kirjutamist alustas.

Nende poolest ei oleks ma saanudki alustada, mõtles ta. Ma proovin õige pühapäevaks «Soome Häälede» pakkuda. Kas nüüd ometi ollakse tükiga rahul?

«Kas vähemalt sina oled sellega rahul?» küsis ta Kaarilt.

«Oota nüüd!»

«Aga kui miski meeldib, seda teab kohe, seal pole vaja aru pidada.»

«Küllap meeldib, aga see paneb ikkagi mõtlema sinule. See poleks ju ka hea, kui ei paneks mõtlema.»

«Jah, aga ära ole siiski murelik!»

«Ei, ei.»

«Mõtles minule rõõmsate mõtetega!»

«Jah, jah.»

Kaari hääl oli pisut tasane, nõrk, kuid tema ilmet ei saanud täpselt jälgida sellises kummalises õhtuvalguses, mis akna all võimaldas lugeda, kuid ukse ligedal juba otsekui mahendas kõik kergeks hämaruseks.

Niilo Vasalli pidi tingimata koju raha saatma ja ta läks viima oma artiklit ühele toimetajale.

Kui ta sealt tagasi jõudis, ei paistnud Kaari enam ülevahele. Mees võttis end pimedas vaikselt riidest lahti ja heitis laia voodisse, kus nad olid koos maganud. Seal polnud kedagi. Ta kobas sängis ringi, ei leidnud midagi, ja märkas siis läbi aknaesriiete paistvas suveöö sumeduses, et Kaari oli küll samas toas, kuid oli oma aseme diivanile teinud.

Sel ööl ei maganud ta kuigi palju: ta ei tahtnud Kaarit kõneluse tarvis äratada ja püüdis ise selgusele jõuda, mis oli sundinud Kaarit senisest asemest loobuma. Alati varem ja ka täna hommikul oli Kaari talle esikusse vastu tõtanud ja käed veetleva ägedusega tema kaela ümber põiminud, alles täna hommikul. Lõpuks hakkas Niilo Vasalli formuleerima üldisi seisukohti naisesüdame mõistatuslikkusest, närvilisuse tõttu ei tulnud talle sugugi meelde, et ta näiteks oli öelnud: «Kas sa ei saaks niind kuidagi teistmoodi armastada?»

Kaari oli samuti ärkvel, täiesti tasa, omal asemel. Ta kuulis, kui Niilo Vasalli tuli, lahti riietus ja voodisse heitis, nägi, kuidas ta sigareti süütas, ja vaatas ripsmete vahelt, kuidas sigaretiots kaua hõõgus, kustus, ja siis hakkas uus sigaret põlema natuke teises kohas, sest mees oli asendit muutnud.

Kaarile tuli uni sootuks hilja ja hommikul ärkas ta vara. Ta arvas, et mees magab, ja oli tasa, et teda mitte äratada, kuni kavatses viimaks teise tuppa hiilida. Siis tõstis Niilo Vasalli pead, nõjatas selle käele, toetus küünarnukiga padjale ja vaatas talle otsa. Kaari astus voodi äärde ja ulatas käe.

tere hommikust,» ütles ta tõsisena.

Kuidas sul läheb?»

«Kokk on väga hästi,» vastas Kaari, nagu oleks talle

meeldinud, et nende vahele on tekkinud lõhe.

«Ja on sobralik ja näis rahulikuna, kuid mees jäi mõtlema: mis tema südames on juhtunud? Mis on talle nii tugevasti mõjunud?»

Nad jõid kohvi ja vestlesid, jälgides teineteist tähelepanelikult. Siis käis Kaari kaupluses ja talitas köögis. Niilo Vasalli istus tänavapoolse akna all ja luges. Ta peaaegu aeg ajalt kuulatas Kaari samme ja liikumist, ja tal oli aeg aeg rahutu tunne, et nende vahel on midagi puudunud. Puudus avameelne soojus, sest korra ei paistnud Kaari käed ega sirutunud tema õlgadele, vaid jäid pinnakalt oma töö juurde. Ta mõtiskles ja ootas, et see muutus moel mõõduks, see ebakõla, ja viimaks hüüdis ta:

«Kaari, tule vaata!»

Nad olid lahti, Kaari kuulis tema hõiget, tuli tooli juurde ja jäi sinna seisma, toetus ühe käega lauale ja hinnardus üle tema öla lugema värssse, mida mees oli näidanud.

Terve päev polnud ta julgenud Kaarit puudutada, imelik aukartus naise võõrastavalt piduliku, rahuliku näo ees. Oli teda takistanud. Nüüd pani ta oma käe Kaari õlale, mis toetus lauale, ja tundis, kuidas naine aeglaselt hakkas oma sõrmi ära tõmbama, siis surus ta neid tugevamini, kuni käsi paigale jäi.

«Vaata,» ütles ta kätt hoides, «esimest korda leidsin sellest kohast, mis minu mõttemaailmaga kokku käib. Mulle on ikka tundunud, et ma ei suuda tema selguseni jõuda, ma mõtlen, et tema, kuigi ta on kõikehaarav, pole osanud oma luuletustes väljendada nii madalat hingeseisundit kui see, mis minu üle valitseb. Aga nendes tuldades, neis on oma tarkus, mida ma olen läbi mõelnud, olgugi et nõrgemal kujul.»

Teise käega näitas ta värssse:

«ib's ein Gespräch, wenn wir uns nicht belügen,
mehr oder weniger versterkt?
So ein Ragout von Wahrheit und von Lügen,
das ist die Köcherei, die mir am besten Schmeckt.»¹

¹ Kas on olemas kõnelust, kus me üksteisele enam või vähem varjutult ei valeta? Säärane raguu tõest ja valest, see on keedus, mis mulle kõige rohkem maitseb.

«Mina ei saa sellest aru,» ütles Kaari. «Ühel hetkel olen teistmoodi kui teisel, tunnen erinevalt, aga alati olen ma ühtlasi see, kes olen, — aus, ma ei oskaks teeselda.»

«Minul aga on silmapilke, millal ma endale ütlen: petis. Mõnikord märkan seda alles tagantjärele. Kõige halvem on, et teinekord märkan ma seda samal hetkel, isegi ette.»

Võumased sõnad ütles ta tasa, jäi vaht, käsi ikka veel Kaari käel, näis midagi meenutavat ja jätkas:

«Jah, vahel märkan seda ette, siis kui ma parajasti midagi ütleva hakkan, tean, et see pole nõnda, aga samas ütlen selle välja, hästi kähku.»

Ta püüdis naeratada, üleolevalt ja siiski ebakindlana:

«Aga vaata, kui suurejooneliselt Goethe asja võtab: *«das ist die Köcherei, die mir am besten schmeckt»*. Nendest sõnadest peaksin terve essee kirjutama, neis avaneb imeline vaade inimhinge.»

Kaari vaatas mõtlikult välja:

«Kirjuta, siis ma mõtlen järele ja ütlen midagi.»

Ta tõmbas kae tasakesi ära ja lahkus labi esiku, jättes ukse vahelt endist viisi lahti.

6

Ohtupoolikul sai Niilo Vasalli teada, et tema eilne kirjutis oli vastuvõetavaks tunnistatud. Ta naeratas pisut: võtsid nii rohmakal ja lihvimatul kujul. Aga igatahes see ergutab mind. Lapse meel muutub vähesest rõõm saks! Ja ta käis raha järel, saatis postiga koju, lõi tulles puuvilja kaasa ja viis Kaari õhtul restorani, pühitsema paari kirjaniku riiklikku preemiat, mis need olid hiljasegu saanud.

Seltskond istus ümmarguse laua ümber, kõrgete seljagaustega sinistest diivanitest moodustatud poolkaares, näoga keskpõranda poole. Tantsijad hõljusid neist mööda, orkester mängis peaaegu vahetpidamata, ja helide ring trummikõmina voolus aeti siis juttu. Vahel kuulis kogu laudkond ühte ja sama lauset, hetke pärast aga kõneles igaüks oma naabriga. Paberrossidest levis vängelõhnalist suitsu. Suitsupilved ümbritsesid inimesi ja mäh-

... ja ühe salapärasesse kattesse, vein vabastas päe-
... talustamatust selgusest.

... pealt aratas Kaari huvi keskealine naine, kes oli
... nud riikliku preemia. Too kippus lõpmatult rää-
... kasutas sageli väljendit: «Minul on niisugune
... ». Ja samal ajal tegi tema sigaretti hoidev käsi
... meid lugutusi, et oma seisukohta rõhutada. Tema
... oli mingit hämarat sumedust ja ta jälgis rahu-
... kandas kaks riikliku preemiaga autasustatud här-
... keskis vaidlesid, ta oli juba paar korda vahele
... «Kuulsust pole kerge säilitada,» ja oli solvu-
... tema lauset ei kuulnud, jäi aga siiski teatava
... ga kuulama.

... «Kuulsust pole kerge säilitada,» ütles ta kolmandat

... Minul on selles küsimuses niisugune seisukoht, et
... kukud peavad üksteist publiku eest kaitsma.»

• Kunstnik peab iseennast kolleegide eest kaitsma.»

... «Kuulsust võib saavutada vaid stratosfääri tõustes.»
... kuulsuse saavutab see, kes ütleb kõige mõttetumalt.»
... kuulsuse saavutab sellega, et ei tee mitte midagi.»

• Minul on niisugune seisukoht,» ütles sama naine
... «et tuleb kirjutada sellistest asjadest, mille puhul
... on ühel arvamusel. Mina näiteks kaitsen rahu, aga
... väljenda seda avalikkuse ees, muidu hakkaksid
... luttavad mulle survet avaldama. Kui satud kuhugi
... siis pead koledal kombel võitlema, kõik tormavad
... Mina olen hoidunud poliitilise väikest sõrmegi
... mast, inimene peab niisugust asja vältima nagu
... tiku. Neil on siiski hea, kes on juba oma latris, neil on
... taga vähemalt oma erakonnakaaslased. Aga meid
... püüavad kõik rübalaiks kiskida.»

Kaari silmitses kõnelejat, tema kõrval istuv punase
... ga mees jälgis Kaari pilku ja ütles:

«Lal on ainult üks viga: ta on minu naine.»

«Teie naine?»

Jah, see'p see paha lugu on.»

«Minul on igatahes sama seisukoht...» kostis jälle
... se hääl.

«Kord ma istusin ühe prouaga duvanil,» jutustas mees
... arile, «selle mehel oli reuma ja ta ol. aegsasti voo-
... disse läinud. Istusime terve öhtu ja kuulasime suure-

pärast raadiomuusikat. Mina hoidsin kogu aja prou-
käest kinni, siit kohast. Õelge, milliseid mõtteid ärata-
teis suur muusika?»

Kaari ei vastanud kohe. Niilo Vasalli vaatas tema
poole ja vastas tema eest:

«Meeleolu peab rahulik olema, enne kui võib muusi-
kat nautida. Siin seda ei või.»

«Kas te võite mulle öelda, milliseid mõtteid ärata-
teis suur muusika?» küsis sama mees uuesti ja vahtis
Kaarile otsa, pööramata temalt pruune silmi. Mehel oli
punakas näonahk ja pehmed paksud huuled, kuid need
ei olnud punased, vaid näoga võrreldes kuidagi valke-
jad; see huulte kahvatus tundus ebameeldivana. Kaari
silmitses teda ja oli ikka veel vaik.

«Mina äratab see midagi sellist!» Mees lugutas von-
geldes käsi, neid nagu kellegi ümber pannes, tegi, nagu
suudleks, tema keha väänles.

«Kuidas sa, Kaari, praegu nii täiskasvanu mulje
jätad?» hüüdis kõrvalt härra Mattila, keda Kaari oli
vahetevahel oma venna seltskonnas kohanud.

Kaari heitis pilgu Niilo Vasalli poole, ja too vaatas
samal hetkel tema poole, mõlemad mõtlesid: meie vahe-
kord tekkis tänavu kevadel. See varglik teineteise mõist-
mise pilk oli lühike, Kaari pööras näo ära Niilo Vasalli
jäl teda vaatama ja mõtles: see on õigesti öeldud, ta on
saanud täiskasvanuks. Seal ta istub, huulil salapärase,
variatsiooni naeratus, enamasti vaikiv, lõug pisut üles
tõstetud, kuulab fikskõiksena ja rahulikult, silmis ja kogu
olemuses nagu kerge aneelus iseendasolemine. Käsi tõu-
seb kulmu alla, langedes lühikeid tahapoole lukkama,
seda teeb ta nagu viivitades.

«Teie nimi on niisil Kaari,» kõreles too kahvatute
huultega mees «Mina mäletan ühte luuletust Kaarist,
või õigemini see on vana laul. Selles räägitakse armu-
nud mehest, ta pakub Kaarile losse, hobuseid, pärleid,
palub, langeb põlvile, aga naine hülgab kõik tema rikku-
sed, ja siis töötab mees ähvardavalt:

Tule sina, Kaari, tilluke
tule naiseks minule
sind panen õrvaatli ma
ja lasen keeruta »

Ta deklameeris seda salmi; samas hüüdis keegi vas-
tasistujaist

...tuku patt on lumivalge, teistel on maksakarva-
...tuku tuleb ülistada tema pattude pärast.»

...joudnud selgusele, mille üle seal vaieldi. Selts-
...herra, kes pani kõiki ennast kuulama. Tal oli
...võinud nägu, läikivmustad juuksed, kogu tema
...midagi rahutut, tõmblevat. Järskude, kiirete
...tega nihkus sigaret ühest suunurgast teise, vahe-
...viskus härra tahapoole, silmitses teisi pisut väsi-
...õuga ja hakkas kõnelema sellest, kuidas riie teeb
...naise.

...ma hästi on mitmeid mehi, keda ükski ei võtaks
...alasti vahtida,» ütles riikliku preemia saanud

...nii, olgu mees või naine, ilma juuksuri ja ilu-
...õngita ei ärataks inimene üldse huvi. Jumal tegi
...algul küll tõepoolest omaenda näo järgi, aga siis
...ta seda vaatama ja ütles: «See pole veel sugugi
...one, nagu peaks olema,» ja siis andis ta inimese
...kätte. Juuksuri ja iluravi-spetsialisti töö on
...kõrgem, nemad parandavad jumala nägu.»
...tädi üha rohkem purju, ainult Kaari ei võtnud enam
...Tants oli juba lõppenud ja peaaegu kõik tuled
...kustutatud, kui seltskond tühjade laudade vahelt
...hakkas laveerima.

Niilo Vasalli pakkus Kaarile käsivart, ja too tundis
...puudutades tema laupa, et viimaneigi uim on
...lahtunud. Pea selge, astus ta kodutrepist üles. Ta
...jälle kaht aset tegema, kuid Niilo Vasalli peatas
...ta, vaatas talle silma ja ütles käskivalt ning paluvalt:
...Tule täna õhtul minu kõrvale!»

Kaari seisis mõtteis ja vaatas temast mööda. Küllap
...taidaksin su palve, mõtles ta, aga kuna sa purusta-
...minu armastuse olemasolu rõõmu. . . Kuidas saaks
...uuesti sündida?

Mees oli siiski pannud erilise rõhu sõnadele: täna
...õhtul, nagu oleks käesoleval hetkel mingi salapärase
...tohendus.

Kaari ei vastanud, ta kaalutles, laskis mehel end kätele
...testa ja voodisse kanda, alles siis hakkas äkitselt anuma:

«Lase lahti. Ma ei suuda, ma siisk ei suuda, ma ei
...armasta sind enam, ma ei saa enam niivõisi armastada.
Armastus on täielikult surnud! Aga austan väga tõsi-
...selt.»

«Mis loeb mulle austus, see pole midagi väärt!»
Mees ei lasknud lahti, oli pöörane, metsistunud, kun-
võitis Kaari vastupanu Hiljem, kui nad lebasid, süle-
lusest väsnud, küsis ta:

«Kas andestad mulle ühe rumala küsimuse? Kas sa
armastaksid mind, kui oleksid minu ema?»

Kaari viivitas, kõhkles...

«Armastaksin,» lausus ta pikkamisi. «Võib-olla armas-
taksin kõigist lastest kõige rohkem... sest sul on selline
iseloom.»

Mees hoidis tema pead oma käe najal, vaatas teda ja
ütles äkki salapäraselt:

«Kuidas ta seal... restoranis... ütles, et sina oled
hakanud täiskasvanuna näima... Just nüüd?»

«Sina teed minust täiskasvanu.»

«Aga kui ma sind väärast suunas arendan? Ma ei saa
ju end kellegi kasvatuse eest vastutavaks teha, kui ma
ka ise ei tea, mismoodi peaks elama.»

Kaarina ei kõnelnud, tuhm hämarus varjas tema näo-
ilmet, südant otsekui käristas, jälle seesama: ma ei
saa... Sina tahtsid täna minu armastust, mõtles ta
kibestunult, aga ise ei julge sa sõbralikku sõnagi öelda,
sa ei taha isegi minu mõtteid hõlata, ei luba mul oma
süda avada... Iseendast oled sa rääkinud ja tahad
rääkida.

«Sa ütlesid, et pole kedagi armastanud,» ütles Kaari
viimaks vaikselt.

«Jah, ei ole.» lausus mees väga peolaselt, mõttikult.
«Üldse on nii, et hetkeline illusioon võib tekkida, või loo-
tus sellele, aga kui õpin naist rohkem tundma, ei suuda
ma enam armastada. Minu arvates peaks armastus sel-
line olema, nimelt et austatakse, peetakse lugu, kummard-
atakse naist... Nismoodi pole ma suutnud kellegagi
olla. Olen alati sellest unistanud, ja ainult sellest unis-
tatakse, mida pole saavutatud.»

«Sina oled Narkissos, armastad ainult iseennast.»

«Ma ei karda unistada: unistajate nägemustest võrsub
tulevik.»

«Aga sa põlgad teisi, sa ei tea neist midagi ja sa pole
maailmas armastanud kedagi muud peale omaenda isiku.
Mul tuleb tahtmine sind lüüa!»

«Sina igatahes pole palju õilsam, kui tahad mind
lüüa!»

Nad vaikisid, mõlemad tundsid, et olid ägeduses mi-
nimalt karmi öelnud, et ei võinud enam jätkata.

Viimaks hüüatas Niilo Vasalli meeleheitel:

«Oli, miks me küll hakkasime kõike lahkama!»

Kaari oli temast eemale nihkunud ja ütles raskelt:

«Tulmine peab tõtt teadma... saagu mis saab.»

Temeteisest eemal, olid nad aoeelses hämaruses ärk-
vel, vaikides, kannatades. Uinusid viimaks, teadmata, kas
tule ole oli uni tulnud varem või hiljem. Kui nad õhtu-
poolikul üles tõusid, olid silmad ikka veel tõsised ja
kumbki ei võtnud mingil viisil oma õiseid sõnu tagasi.
Niilo Vasalli läks välja, et otsida materjali uue essee
 jaoks, mille ta oli otsustanud kirjutada, ja ta jäi kauaks
 ära.

Kaarina oli üksinda, ta istus, sõrmed vaheliti pigista-
tud.

Niilo Vasalli oli kord süngena öelnud: «Kõik, mu unis-
tused ja mõtted on mingil kombel pankrotti jäänud.»
Kuid Kaari südames oli targanud mõte, et võiks päästa,
pankrottijäänust vürsti teha. Oli läinud vastupidi: pääs-
tatav oli teda ainult haavanud, viha tekkimiseni. Mehe
iga eluhalvustav sõna rõhus teda piinavalt, paljastades
pankroti võitmatut sügavust. Tema viha oli lõkkele löö-
nud, kui ta kuulis meest kord Laurile kõnelevat:
«...mees vajab mitut naist ühtaegu, tänapäeval valit-
seb ju kõigis asjus tööjaotus, miks siis mitte siingi. Peaks
olema naine mõtete jaoks, teine keha jaoks, kolmas ma-
janduslik naine, neljas veel poliitiline naine. Ei leia me
ilalgi naist, kes täidaks kõik meie nõudlused, järelikult
tuleb jaguneda, kohaneda, võib-olla siis ikka leiab mi-
dagi, üks annab raasukese, teine poetab teise. Need tuleb
kujutluses kokku liita...» Kuid Kaarina viha ei jõud-
nud hetkekski põlgamiseks muutuda, ta tundis ainult üha
valusamini selle summa suurust, mille olemasolu oli
rõõvinud tema armastatu. Ja kui Niilo Vasalli oli öel-
nud: «Mees unistab oma ideaalist, ta tahaks leida midagi
austamisväärselt... aga naised nõuavad vaid armastust
aga jää korrakski järele mõtlema, kas nad on nii arm-
sad ja õilsad, et neid võiks kummardada,» siis oli Kaari
endalt kohe küsinud: kas mina olen nii armas ja õilis?
Ja ta oli hakanud enda pärast värisema.

Seal ta nüüd istus.

Kõigepealt ta mõtles: mul oli õigus, teised inimesed

puutuvad temasse ainult sedavõrd, kuivõrd ta kardab et ta peab neile midagi andma. Kui näed teda niisuguse... ma ei saa parata, kalgistun vastu enda tahtmist, ütlen midagi halba, ja siis on jälle nii raske, nii raske tagantjärele. Mida ma pean tegema? Ta andis mulle mõista, et ma ei tohiks igatseda... Olin vaid mures, et talle midagi halba võib juhtuda. Ja ta ütles veel, et ma ei peaks teda nii palju armastama, vaid ainult natuke, niipaljukest, et ta ei tunneks rõhumist. Otsustasin seda teha, tundsin, et võin kalestuda, selleks et ma teda nii sügavalt ei armastaks. Arvan, et kui peab, siis suudan kalestuda... või ma ei tea. Aga kui tema suudaks peletada kartuse minu kui tulevase koorma ees! Mõte sellele ajab hirmu peale... võiksin teha ükskõik midagi, et seda kartust peletada. Kindlasti suudan kalgistuda, ainult et see oleks vale samm tema puhul. Sel hommikul ütlesin talle: «Kõik on väga hästi.» Uskusin siis seda ka ise.

Kuid mures, üksinda, hakkas Kaari lõpuks ennast süüdistama:

Tal on kindlasti õigus, mina olen ju arenematum kui tema. Ta ütles: «Kui inimest õpitakse rohkem tundma, ei saa enam armastada.» Tal on ideaalkuju, keegi pole suutnud selle nõudeid täita, seetõttu põlgab ta maailma. Ta hakkaks kindlasti põlgamast... Arkaks rõõmsalt elule, kui võiks kedagi teist endaga võrdseks pidada... või huvitavaks, üheväärseks. Niisiis mina ise olen süüdi tema pessimismis, sest ma ei vasta tema ideaalile. Ta ütles, et armastab mind, enne kui ta minu juurde elama asus, ütles, et mõtleb igal õhtul minule... Aga eile öösel tunnistas: ei ole nii. Ta on juba mitmel korral varem pettunud, nüüd purustasin ma tal sellegi illusiooni, olen jälle tema ideaalkuju purustanud. Petsin inimest, teda, iseendaga. «Algu võib tekkida illusioon...» Ta arvas, et armastab, tuli siia ja tahtis, et illusioon oleks tõsi. Nüüd on ta kindlasti märganud, et illusioon ei pidanud vastu. Olen võib-olla juba lõhkunud pildi tema südames... selle... võib-olla on kõik juba hilja. Olen armetult petnud inimest, keda armastasin. Armetult olen teda petnud oma olemusega... Seepärast ta mõtleb, et elu pole väärt elada, kuna keegi ei tõuse tema unelmate tasemele. Petsin, lõhkusin... Kuidas ma oleksingi saanud tema ideaal olla? Alati olnud siin

...nagu koopas, ma ei mõista midagi, ma pole õppinud...
Kaari oli viskunud põrandale, seal ta nüüd lamas, värisnäs käsi.

Siis helises uksekell, ta tõusis ja avas Niilo Vasallile.

«Miks on,» ütles ta.

«Mees pani käed ümber tema õlgade ja nad astusid kuhu sisse, rääkimata sõnagi.»

Kaari seadis mehe istuma, ise viskus tema ette põlvili ja hoidis paluvalt mehe kätest kinni, suudles neid, suudles neid käsi, huuled püüdsid kuivatada:

«Anna mulle andeks!»

«Ei minul ole sulle midagi andeks anda. Annaksin

...»

«Anna andeks — kõik, mis minusse puutub! Anna andeks!»

Tema piin oli nii suur, see sundis teda tükiks ajaks vaikima, ainult pisarad langesid üha tihedamini mehe huulele, viimaks suutsid huuled sosistada:

«Ka see on kuritegu, kui tahad mõnel hetkel võita kogu armastust tervenisti.»

«See ei ole kuritegu.»

«On, see on kuritegu. Tunnen seda! Kord tahtsin midagi... sinule. Nüüd anna andeks! Ootaksin sinult andamehead, niipaljukest. Et ma ka ise võiksin rõõmus olla ja sind aidata. Ma võin kalgiks muutuda, seepärast ütlesin tol hommikul, et kõik on hästi. Sinna pole midagi parata, mida inimene tunneb ja mida ei, siiski palun sind: anna andeks!»

Akki vakatas põlvitav Kaarina, tõstis pilgu ja heitis pea kuklasse, silmad suurenesid, põrmuke aega vaatas ta Niilo Vasallile ainult otsa ja ütles siis, nagu näeks nägemust:

«Sinus on palju jääd... põhjapinnal. Tunnen seda praegugi.»

«Võib olla küll.»

Kaarina vahtis üksisilmi, otsekui hämmastudes taandus ta kogu kehaga, ka nagu tõmbus eemale, mehe käsi oli alles niiske tema pisarast, kuid Kaari silmad kuivasid juba ja tundis just praegu kõige selgemini: ta on nagu vahakuju, ta ei tunne kellegi vastu usaldust, ei

pea kedagi endaväärseks, ei suuda hinnata kedagi peale iseenda.

Selgemini kui sõnades väljendatult tundis ta järsku vaistakult: ta muutus külmemaks... mina anusin... tema otsekui jäätus sellest.

Niilo Vasalli oli täiesti liikumatu, ta ei märganud Kaari muutunud ilmet.

Veidi aega valitses vaikus

Kaari tõstis mehe käe oma õlalt ära ja tõusis püsti. piduliku aeglusega läks ta toa kaugemasse nurka ja jäi seisma akna all asuva laua äärde.

Hämmastunud pöördus mees teda vaatama. Kaari oli silmapilgu vait, kordas veel kord mõttes seda, mis teda oli jahmatanud. Kuidas? Just sel hetkel muutusime teineteisele võõraks? Just siis, kui olin põlvili ja anusin, siis haihtus tema südamest seegi soe tunne, millega ta koju tulles põimis käed minu õlgade ümber. Lõhe muutus sügavamaks. Ta ei suuda armastada. Ja ilma armastuseta ei tule sellest midagi head — armastuseta ei saa. «Kuule,» ütles Kaarina. «Ma tahaksin sinult üht asja paluda.»

Niilo Vasalli tõusis ja astus tema juurde, pani käed tema õlgadele ja seisis suurena ja pikemana kui kunagi tema ees:

«Mis on?»

«Mine nüüd minu juurest ära, mine nüüd kohe minema!»

«Ma ei saa! Sind sellises meeleolus siia üksi jätta.»

«Kas ma olen sinult liiga palju palunud? See on mu ainuke palve, sedagi sa ei või täita?»

«Noh, ma täidan siis!» ütles Niilo Vasalli väljakutsuvalt. «Ma lähen!»

«Mine jalamaid! Kus su asjad on?»

Niilo oli toonud kaasa ainult ühe kohvri, see seisis esikus kapis, ta polnud seda isegi tühjaks kraaminud, ja nüüd tõstis ta selle sealt põrandale, tõi vannitoast hambaharja, läks magamistuppa ja vaatas padja alla, seal oli tema pidžaama, ta kägrutas selle kokku ja võttis laualt raamatu, mille ühe tsitaadi üle nad olid eile vestelnud, pani need kohvrisse, ja muud ei hakanud talle siin silma.

Ta pani kuue selga ja kübara pähe, siis tuli Kaari esikusse, seisis seal ja surus õlad vastu seina.

«Mul on väga raske,» ütles mees.

Kaarina raputas pead:

«Ei maksa olla pahane. Pea meeles: ei maksa olla...»

Niilo Vasalli vihastas.

«Jata jubal!» käratas ta. Ta oleks veel midagi öelnud, kuid too rahulikkus ja enesekindlus vihastas teda üha rohkem. Ta võttis Kaarina käe, pigistas seda kõvasti, otsekui tahtnuks seda hulgaks ajaks valusaks pigistada. Järel haaras ta oma kohvri ja lahkus kiiresti, paiskades ukse enda järel raevunult kinni.

Saatnud Niilo Vasalli enda juurest minema, lahkus Kaari ka ise kodunt. Käes oli tal kandekott riietuseseme-... Alles teises linnaosas ta peatus, tegi jaki eest lahti ja võttis väikeses puiestikus istet. Võtnud oli ta jätnud lüppa, lahkumine oli lõplik, tühja korterisse ei saaks ta enam pääseda, kui tahakski.

Varjud olid pikad ja päike parajasti loojumas. Ta istus... südames sama selge, kindel otsustavus, millega ta... aega tagasi oli öelnud: «Pea meeles, et ei maksa olla pahane!» Ta oli oma meeleheitest üle astunud, lahendanud asja oma parima arusaamise järgi.

Tõeline kõrgusetunne, esimest korda elus, tiivustas teda. Tegin õigesti. Kui ta kardab, kui ta survet tunneb... kas... ole siis vabakslaskmine parim tegu, mida talle on võimalik teha? Kui ma põlvili palusin — sel hetkel muutus ta külmaks ja kaugenes minust.

Kirgas õnn — seda koges Kaari üksinda puiestikus. Inimene teab, et kõik kallid on lõppenud, ei näe enda ette... ole kedagi ümberringi, nüüdsama on hävinud minevik ja viinud endaga ühes tuleviku... kuid inimene seisab kergendatult, temas endas on kirgas õnn, too haruldus: õigus, tõekssaamine — surmast kõrgem.

Kaari ei mõelnud nõnda, ei analüüsinud end üldse suuremat, istus vaid, jakk eest lahti, et end jahutada, meel kummaliselt kerge ja pidulik. Viimaks tuli tal mõte, et võib äkki ööseks tänavale jääda, ja ta hakkas Elisa Dahli poole minema.

Elisa Dahl oli kooliajal olnud Kaari lähim sõbratar,

temalt oli ta sel päeval, kui Niilo Vasalli kodus käis kaardi saanud. Kaardil olid ainult sõnad: «Nägin eile õhtul sadamas Skyd. Palveta minu eest.» Too Sky oli varjunimi, see tähistas mõisnikupoega, keda Elisa oli armastanud ja kelle mälestuseks ta ikka veel kandis sõrmes lihtsat kihlasõrmust.

Algul ei tulnud Dahli juurest keegi avama. Kaari jäi sinna seisma, toetas õlad pisut hämaras, jahedas trepikojas vastu seina. Ühelt poolt viis võlvialune paraadtreppe alla, teisest küljest üles — säärased madalad astmed, mida mööda on kerge käia. Korterist ei kostnud kippu ega kõppu.

Ta helistas uuesti, siis avanes korteris üks sissekäik ja keegi kõndis seal aeglaselt, otsis midagi ega tulnud avama enne kui natukese aja pärast. See oli Elisa, hommikuküüb ümber, pisut pahurana ütles ta:

«Tule sisse. Ah sina oled? Ma olin parajasti vannis.»

«Mine sina aga vanni tagasi.»

«Olen lesinud seal juba kolm tundi, igatahes ma vist lõpetan juba. Aga kas sina ei taha vanni minna?»

Elisa võttis hommikukuu ümbert, ta oli alles märg ja hakkas end kuivatama.

«Kuidas sa jaksad nii kaua vannis olla?»

«Olen maailmast nii väsinud.»

Ilusal suveõhtul, kui inimesed tuhandete kaupa jalutasid mererannale ja metsades, oli Elisa vedelnud valges vannis, mille serval oli karamellikott, sellest pistis ta ühtelugu uue kompveki suhu, niipea kui eelmine oli sulanud. Ta lebas seal niisama mugavalt nagu voodis ja luges romaani Alasti keha ümbritses hellitavalt soe vesi, ja kui see hakkas nagu jahtuma, küünituse ta natuke kuuma juurde laskma.

Ukseella helisemist kuuldes oli ta vaid kulmu kortsanud ja jätkanud lugemist. Ukse taga oli ainult maailma lühjus või argipäevsus.

Ta ütles Kaarile:

«Mine sisse, romaan ja kommikott on siinsamas.»

Kaarina hakkas lahti riietuma, vahetas vee ja ronis vanni. Vanni serval käeulatuses asus kott, ta võttis sealt kompveki, kuid sort polnud tema maitse. Romaanist ta ei hoolinud, silmitses vaid Elisat, kes seisis, lühike särk seljas, pikad sääred paljad, käsivarred peenikesed, ja pesi oma siidkätiseid ja kraed. Elisa oli ikka veel nagu paju-

lla ja veetis oma aega samal kombel kui enne: õmbles triiki kilekotte, tikkis pluuse, pesi kraesid.

Belg peaaegu Kaari poole, loputades oma väikesi pesuluppe ja tagasi vaatamata ütles Elisa surutud häälel:

«Olen kuulnud, et Sky on endale uue sõbratari leidnud. Minul igatahes on selle üle hea meel.»

Ta läks ära, sõrmes salajane kuldsõrmus. Ta on kihlatud, ah niimoodi, mõtles Kaari. Mina ei ole, mitte midagi ei ole ma... ja ma ei või talle jutustada sellest, võimatu on jutustada midagi niisugust, et ma olen armastanud, et see kõik on minuga juhtunud. Kõik, kõik!

Järsku, alles praegu jahmus Kaari enda pärast. Ta oli järele mõelnud Niilo Vasallile ja valusasti kaasa tundnud tema saatusele — alles nüüd kohkus ta iseenda pärast. Nagu oleks ta liikunud imelistes sügavikkudes ja nüüd äkki merepinnale hulpsatanud, ja ei ole midagi, kõik ümberringi on nagu ennegi ja kellelgi pole aimu tema südamest ja sukeldumisest sügavikku. Tema endal käeviipel oli sügavik sulgunud, see käeviipe on niisugune, mida ei saa enam olematuks teha, lõplik, juba tehtud ja tulevikuski muutmatu. Selles on isesugune jahmatama panev olemus. Saatuse on juba täide läinud. Minu saatuse, minu sõda pöördus minust hetk aega tagasi ära.

Ta ei suutnud vees olla, pesi end, kuivatati, riietus ja läks kööki. Elisa oli seal äsjapestud kraed ära triikinud, ta seadis vaikselt teed valmis, klaasid, kuivikleib ja võid olid juba laual. Kaari istus laua äärde. Kõik meenutas talle igati kooliaega, seesama köök, sama laud, ja Elisa istus tema vastas ja segas suhkrut oma klaasis, vahtides tõsisena lauale, klaas oli tal nagu ikka suhkrutükke poolest saadik täis. Ta nägi nii kena välja, peake ja habras kael ettepoole painutatud, juuksed vabalt langemas üle kõrvade, puhtusest ja siledusest särav elegantne krae, laiate käte varjust sirguvad käed liikusid unise aeglusega, ja samal ajal oli ta nii ujeda näoga — puhkev pung, mõtlemiski.

Tookord, omal ajal — nad ainult kujutlesid elu, vaatlusid Elisa võis öelda: «Kas mäletad, kuidas see ilus mees Rahvusteatri silitas vaheaial tüdruku käsivarsi, kui sellega oli külm?» Kaari: «Mõtles, kui imeline see on, kui keegi inimene väga armastab!» Elisa: «Missugused meie oleme, kui me väga armastaksime? Missugune ma oleksin!»

Nüüd...

Kaari oli kohkunud, et sügavik oli täna tema ees sulgunud: saatus läks nii kiiresti mööda.

Elisa segas suhkrut klaasis ja ütles pärast pikka vaikust:

«Mina tahaksin olla teistsugune, kui saaksin.»

«Missugune siis?»

Elisa vaikis ja vastas hetke möödudes:

«Meestele ei meeldi niisugused kodukanad.»

«Kas tõesti? Kas siis sellised meeldivad, kes palju väljas käivad?»

«Paistab küll nii.»

«Kas mina olen kodukana?»

«Ei.»

«Aga mina ei käi ka palju väljas.»

«Sellegipoolest ei huvita sind ka kodused tööd. Tahaksin, et mu peigmees armastaks mind, aga ta ei näi kodukanadest hoolivat. Oh, kui leiduks üks säärane hull maskulinum, kes mind päästaks, aga nad on paraku liiga targad.»

Kaari naaldus toolileenile, südame all oli paha tunne.

«Mida sa praegu mõtled?» küsis Elisa talle teraselt otsa vaadates.

«Mul lõi siia äkki valu.»

«Sa pead külma vett jooma või on sul ehk kamprit vaja, nagu mõnel vanasti eksamite aegu?»

«Täna, ei ole vaja.»

Kaari ajas hirmu peale kõik see tuttav, kõik endine, mis siin oli tagasi pöördunud ja sundis teda ennast esinema nii, nagu poleks ta seda kevadet elanudki. Ta ütles sõnu otsides:

«Mul on ühtelugu meeles, kuidas ajaloo õpetaja sulle kord ütles: «Kas Elisa Dahl ei saa siis pähe neid kahte tühist sõna: inimlikkus ja loomupärasus?» Mulle tundub, et viimasel ajal olen neid sõnu omal käel tundma õppinud.»

«Viimasel ajal oled sa oma koolikaaslased ära unustanud. Vanasti jõudsite sõbrataridega ühiselt sellisele järeltulele, et meil on haruldast kambavaimu, aga seda tuleks igatahes iäriest edasi arendada.»

Elisa hääles kuuldus pisut tõredust. Kostis telefonihelin ja ta läks vastama.

Üksinda jäädes surus Kaari käed kramplikult kokku: ta tundis, et ei sobi siia, on võõras endise sõbratari juures.

Ma ei tohi siia kauaks jääda, mõtles ta, ma pean kiiresti lood leidma ja siit minema pääsema.

Kommuniline: nägu, mis varem näis armsana, võib äkitult begi veidi hirmu sisendada, varem kuulasid meeleldi juttu sellest suust, tundsid rõõmu, kui sõbratar ütles sulle «darling». Nüüd on kõik muutunud, sama hää ja hing mu ees, ainult sinul endal on tung siit ära, siit ära.

Ma ei tohi siia kauaks jääda, mõtles Kaari. Ma pean kiiresti kuhugi pääsema.

Elisa tuli tagasi ja ütles väsinult:

«Mina oli. Küsis, kas ma kodus olen.»

Lüdrakud heitsid magama maal talus, asuvate vanemale abieluvoodisse, kus olid tohutud madratsid ja padjad. Elisa kallutas öölambi nii, et valgus langes parajalt raamatule, ja jätkas siis selili lamades romaani lugemist, pea all toeks mitu patja, kompvekikott jälle kõrval, sealt võttis ta ühtepuhku uue kompveki ja pistis suhu, niipea kui endine oli vähehaaval sulanud, kirevad paberid pudelest voodi kõrvale põrandale.

Kaari oli näo ära pööranud, et valgus talle silma ei paistaks, korra katkestas ta teise lugemise, küsides vaikelt:

«Mis on praegusel ajal sinu juhtlause?»

«Mul pole seda hulk aega olnud. Minu viimane juhtlause oli:

The soul can split the sky in two,
and let the face of God shine through»¹

Kaari ei lausunud enam midagi. Elisa arvas teda ammuugi magavat, kui ta ise romaani öölauale pani, viimase kompveki suhu pistis ja lambi kustutas.

Ent Kaari oli ärkvel; Elisa juhtlause, kus pealegi esines sõna Sky, tolle haiglase välimusega mõisnikupoja hüüdnimi... selle kuulmine mõjus kuidagi halvasti praegu, kus tal oli meeles täna öhtul hõlpsasti sulgunud sügavik ja kus ta tundis: minul oli... selline oli meie vahekord, ja nüüd on see juba täielikult möödas. Nii ruttu see läks, liheainsa hetkega. Saatus!

¹ Hing võib taeva kaheks lõhestada ja lasta jumala näol sealt läbi paista.

Trepikojas oli pikk järjekord, see algas ühe büroo ukse tagant kolmandalt korruselt ja keerles kahekordse ketina trepist alla, all see alles lõppes. Seal oli üliõpilasi, valged mütsid olid nagu lilled selles peade ravis, oli vanu vilunud kontoriametnikke, mehi ja naisi, üks teenistusest vabastatud ohvitsergi ja üks haritud sõjaväeline, kelle teine käis rippus tühjal kõrval. Kõik olid sõnalud, kõrvuti ja üksteise järel, tunnistused kaosas, soovitusel ja hinnangud... Uks, mille tagant järjekord algas, oli alles suletud, määratud kellaeg polnud käes, ja saba lõpus seisjad olid selle eest tänulikud.

Ajalehes oli kuulutatud, et siin on sel ja sel kellaajal saadaval raamatupidaja koht, aga kui tulla täpselt, võib see olla läinud, sest alati leidub neid, kes kohe hommikul ja terve päeva kestel käivad seda ette kuulamas ja oma tunnistusi liputamas, ja kui nad juhtuvad uksest sisse pääsema, võivad nad koha ära napsata ja kõik teised tulevad määratud kellaajal asjata. Aga teisest küljest, kui ise minna kohta ette kuulama, võib juhtuda nii, et tööandja vihaštub: «Kas te lageda ei oska, mis ajal vastu võetakse?» Ja pärast säärast ütlemist on ilmaaegne määratud kellaajal tulla, maidugi tunnistavad nad sellise kõlbmatuks, kes lageda ei oska.

Siin on määratud alast siiski kinni peetud, esimesed on kes teab kui kaua ukse taga seisnud. On siiski teadmata, mis moodi nad talitavad, kas vaatavad kogu järjekorra tunnistused läbi, et valida neist kõigist parim endaie raamatupidajaks, või võtavad mõne kas või halvamate paberitega, kui see lubab õige väikese palgaga rahul olla. Ja seda ei tea kunagi, millised tunnistused on ees- või kõrvalseisjal ja palju ta kavatseb paika käsida. Võib juhtuda ka nii, et kontrollivad ainult esimestena seisjaid, mõni hakkab meeldima, lubavad kohe siinsamas kõigi ees temale ja teatavad: «Koht on ära antud, minge tagasi!» Mõnikord ei lasta saba üldse büroosse sisse, sealt tuleb ainult juhataja välja, käib piki rivi ja takseerib neid, ütleb siis mõnele: «Tulge teie sisse!» Viib tolle sisse, kuigi ta seisis alles kes teab mitmendana, aga teinekord on ta pilk eksinud, ta saadab inimese ära, käib uuesti piki rivi edasi-tagasi ja ütleb jälle mõnele: «Tulge teie sisse!»

Kaarina Pallas tuli viis minutit enne määratud aega, ta

olnud, et otsib trepi ja ukse üles ja siis ootab paar minutit enne kui helistab. Ta jäi alla seisma, nägi järjekorraspoole looklevat ja küsis viimaselt seisjalt:

«Mistärvis siin nii palju inimesi on?»

«Siin on vakantne raamatupidaja koht»

«Tulge kõik ootate selle pärast siin?»

Kaarina küsis nii üllatunud häälel, et naine pöördus kõrvale, ta ei tahtnud, midagi vastamata.

Kaarina seisis väheke aega paigal ja vaatas ringi. Täiesti uudele on mul jääda nendele lisaks siia ootama, mõtles ta. Ta pidi sama asja kolm korda mõtlema, sest oli nii raske pidada ennast arukamaks kui need kümned, kes siin lihtsalt ootasid. Ta tegi uuesti sama otsuse, pöördus tagasi ja läks välja, seal ruttas temast peagi mööda üks mees, ajaleht kaenlas, ja kadus uksest sisse, kust tema oli välja tulnud.

Kaarina kõndis aegamööda, temalgi oli ajaleht kaenla all

ta keeras laiale promenaadile, mis viis läbi pargi, kumargi pool teed seisis pingid, seal istusid inimesed uutes kevadrõivastes, nad ootasid muusika algust. Päike paistis heledalt, murul erendasid esimesed lilled.

Kreegi tõusis pingilt istumast ja tuli tema juurde, instinktiivselt vaatas ta korraks sellele inimesele otsa, kes oli temast pikem, seal seisis punases pluusis ja paliapäi Mirjam Raadio, sama tütarlaps, kes proua Pallase sünnipäeval oli toonud neile kooliraamatu Ennale ülesandmiseks. Tüdruk purskas naerma ja seletas:

«Sa vahtisid nii üksisilmi luva, ma mõtlesin, et patseerid õige otse kõrval. Et vaatan, kas sa märkad.»

«Kardan, et ma pole suuteline täna kuigi palju märkama.»

«Mispärast?»

«On nii palju üle mõelda. Tulin kodunt hoopis ära.»

«Pögenesid?» küsis teine heal meelel.

Tulin lihtsalt ära»

«Nüüd nimetan ma sind oma sugulaseks. Sellest tunnen ma sind ära.» ütles Mirjam tema käe alt kinni võttes. «Ma jälestan neid, kes igavesti ühe koha peal püsivad. Kas mäletad, kui imekähku ma viimati teilt ära läksin? Märkasid kohe, et see proua on täitsa sama masti kui üks endine õpetaja. Kui mina juhtusin ütleva «sülitanud», siis tegi tema kohe märkuse: «Minu arvates on kultuur-»

sem öelda «süljanud». Sel vanapreilil, vaesekeesel, ei lasknud grammatikavärgid silmapilgukski meelest, aga mina ei mäleta mingit grammatikat, ja siiski oskan jumaliku luuletusi kirjutada. Teil olles märkasid kohe: see prou Pallas on sama sorti nagu see vana õpetaja, mul kahmud üle ja ma hülisin imekähku uksest välja.»

«Ah sina kirjutad luuletusi?»

«Kirjutan küll, tanavu suvel kirjutan kogu valmis ja sügisel see ilmub. Sellepärast mul polegi seda matemaatikaõpikut vaja. Aga tana ma tegin natuke pattu: tõin laenukogust need kaks raamatut. Hakkas nii igav, et ei saanud võtmata jätta, kuigi ei tohiks teiste teoseid lugeda, siis kui oma kirjutad. Aga lähme teiselepoole tänavat, mulle ajab see paks politseinik hirmu peale.»

Nad läksid täisnurga all üle tänava. Sis sosistas Mirjam:

«Ma hoian politseinikest alati eemale, ma ei saa ligidalt möödagi minna. Kas sa otsid korterit, et sul ajaleht kaenlas on?»

«Ma olen kolm päeva tööd otsinud.»

«Kolm päeva, armas sõber! Kui oleksid otsinud mitu kuud! Ikkagi ei maksa pead norgu lasta. Ma istusin pingil, nagin sind ja mõtlesin öde on mures. Sul on sihuke lundlik suu, sellest näeb kohe ära. Ega sul ju korterit ka ei ole?»

«Ega õieti ei ole küll.»

«Noh, tule siis minu juurde elama, kui sa mind ainult ei sega. Kui sa ainult meele pead, et sa siis minu tuppa ei tule, kui mul vaim peal on.»

«Kus sa siis elad?»

«Rahvusvahelises hotellis!» Mirjam kõõritas tema poole ja puhkes naerma.

Asi oli nii, et keegi magister oli koos perekonnaga välismaale sõitnud ja võtnud Mirjami oma suurde korterisse koduhoidjaks. Kuid viimane ei tahtnud olla kitsi, ta hoidis ukseid kõigile valla ja nimetas korterit rahvusvaheliseks hotelliks.

Nad jõudsid halli maja juurde ja läksid trepist üles viiendale korrusele. See oli kaunis suur korter, vannituba, raamatukogutuba, magamistuba ja lastetuba — kõik vana-moelise toredusega sisustatud. Magamistoa oli Mirjam loovutanud tootutele, seal olid kaks imekena voodit, nende vahel väike öölaud, kummaski voodis pehme punane tekk

ja laste pitsidega kaunistatud linad. Töötud olid voodid muhkalt ja ilma ühegi kortsuta üles teinud ja läinud ise saarele päikesevanni võtma. Magistri voodi oli muhkale saanud üks naine, kelle mees oli hakanud joomahullust põdema ja viidi haiglasse, tal oli veel poeg, kelle tahtis oli siia tõstetud üks lastevoodi, ja ka mänguasjad olid lastetoast siia toodud. Magistri abikaasa sängis aga magama tüdruk, kelle Mirjam oli toonud siia kristlikust varjupaigast.

Mirjam ise elutses lastetoas, mille aknad olid põhja poole, akendel olid ees paksud eesriided, sest ta ütles, et tahab olla nagu Balzac, kes nägi päevavalgust üksnes siis, kui oma teoseid kirjastaja kätte viis. Tal oli kõva voodi, selleks et see ei ahvatleks pikali heitma. Ruumi ümber katsid õunte ja inglitega lastepildid ja põrandal ümber ääres lebas katkine portselannukk.

Kaari magas raamatukogutuas diivanil; hommikul tõusis ta sellest, et Mirjam tuli ja viskas talle ajalehe peale, naeris ja noomis vedelemise pärast, ütles, et ise olevat ta juba mööda linna ringi jooksnud ja inimesi valgustanud. Kaarile selgus, et ta oli kahes rajoonis käinud «Soome Häält» laiali kandmas, üks leht oli jäänud talle endale, selle ta pistis nüüd Kaarile pihku ja käskis Kaaril leht töökohta vaadata.

Seal oli küll kuulutusi oskustööliste: vajatakse ladu- last, vilunud juustusoolajat ja hoolsat seatalitajat, kuid Kaarile sobivad töökohad olid nagu luku taga:

«Restorani soovitakse isikut, kes laenab raha...»

«Klubijuhataja koht, nõutav 10 000—15 000 marga investeerimine...»

«Naisisikule, kes 30 000—50 000 margaga soovib absoluutselt kindlast tulutoovast ettevõttest osa võtta, kindlustatakse kergesti õpitav töö...»

Kaari mõtles ise ajalehes kuulutada, kuid kohaotsijate rubriiki silmitsedes loobus sellestki, sest seal oli pikk rida kuulutusi:

«400 marka makstakse sellele, kes muretsseb kiiresti töökoha karskele noormehel. Omab juhiluba. Noormees 5872.»

«1000 m. antakse tasuta isikule, kes soovib alatise töökoha korralikule naisüliõpilasele, masinakirjaoskus, töötanud 2 a. büroos...»

«20 a. aus tütarlaps soovib ükskõik missugust tööd...»

«Energiline ja vilunud müüjanna...»

«Töötahteline majaabiline otsib ükskõik kuhu tööd...»

«Tragi põhjamaa tütarlaps...»

«Töötahteline, aus, viisakas, soovituskirjadega...»

«Kas leidub heasüdamlikku inimest, kes annaks tööd algul söögi eest, amsale ja usinale prouale, kes on tõsis-tes raskustes. Kas sööklasse, perekonda või kuhu ta-hes...»

«Minul pole raha vaheltsobitaja jaoks,» ütles Kaari, «ma pole energiline, vilunud ega töötahteline ja mul pole mingeid soovitusi. Aga koju tagasi ei hakka ma küll kip-puma, selles suhtes ma ennast tunnen.»

«Ära mine jah,» kiitis Mirjam takka, «mina ei oleks niisuguses majas päevagi. Seal sa lämbud vaimsalt, sinust saab nüri ja kuiv inimene, vanas eas oleksid sama-sugune nagu su võõrasema.»

«Seda ma küll ei arva, olen tema vastu mõttes alati mässi tõstnud. Minu ideaaliks on olla hoopis teistsugune kui tema.»

Kaari nägi jälle nagu ainsa sähvatusena, kuidas proua Pallas oli ükskõik mis jõledusi teinud, et sundida meest ikka ja igavesti tema meheks jääma... Aga tema, Kaari, oli talitanud vastupidiselt — võib-olla just selle tõttu, et oli kogu seda inetust näinud ja tundnud. Selle põhjal, mida ta kodus oli näinud, teadis ta kindlalt, et sunnitud teene pankrotistunud armastatule on vabastada ta sellest, mida ta kardab.

«Tean, et ma pole niisugune,» lisas ta, lõug nõksatas ülespoole, üle tema nõi libises karmi suursugususe ilme, silmis oli välgatus, mille taolist keegi polnud võinud näha tema silmades enne seda õhtut, kui ta Niilo Vasalli oli enda juurest ära saatnud.

«Mind liigutab too «Noormees 5872»,» ütles Mirjam, «sest kohaotsijaid on nii kole palju. Ja see, et ta on karske, ja raha on ta ka nelisada marka kokku hoidnud. Ma võik-sin talle vastata ja pakkuda tasuta peavarju meie köögis.»

Kaari vaatas kuulutusi edasi, üks «mõistlik» tütarlaps teise järel palus tööd — korduv karje: ükskõik mis tööd, ükskõik kuhu tööle...

«Kui katsuksin tänavapühkijaks hakata,» arutles ta.

«Tänavapühkijaks sa ei saa, neil on hea palk ja neid on ülearugi, näed ju, kui puhtad meie tänavad on, meile ei torka silma ei paberitükke, ei tühje kotte, suitsukonisid

...mikoori. Rajutuulgi ei leia midagi lahtist. Maha-... tahakotid ja üksikud kindadki korjatakse silma-... Aga kui sa muud tööd ei leia, siis ma annan... teise rajooni, mul on neid kaks. Vaata, üheks... arvestatakse nii suurt patakat lehti, kui inimene... kanda, aga mina olen visa nagu mees, võtsin... laks, pühapäeviti on mul selle tõttu nii hirmus... et võõrad härrad tunnevad mulle kaasa ja aita-... Sina saad teise rajooni endale, oleme õed ja... omavahel tööd ja sööki ja korterit.»

Praeval laksid nad ajalehekontorisse, Mirjam seletas... kirjutab luuletuskogu ja ei suuda praegu kahe... hakkama saada ja tõi sellepärast sõbranna... abiks. Nii sai Kaari poole tema loost endale.

...tõusid hommikul vara, tõmbasid kähku riided selga... esikunurgast selga pauna, mille küljel oli:... «Hääl» Tuul pühkis une silmist, mööda hommikusi... tänavaid läksid nad kontorisse, jooksid kogu... korvuti, kummalgi tühi paun seljal kõlkumas, ja asu-... järjekorda, kus seisis koolipoisse, vanakesi ja väi-... lapsi. Oks tüdruk sai parajasti seinas olevast luugist... virna üleloetud lehti — ta oli väiksem kui Kaari... poolõde, keda proua Pallas ei julgenud üksinda... valegi lasta; Kaari vaatas teda ja imestas, kas ta... ei eksi ja kuidas ta oskab ustelt nimesid lugeda. Ta nais tõsisel ilmel kontrollivat, kas talle pole liiga vähe... antud, pani need siis pauna, vilunult, hoolikalt, ja... lükkas ta mõlema käega lahti raske välisukse, puged, paun turjal, küürakil uksepraost välja ja uks prantsatas... enesest tema kannul kinni. Kaari tundis imelikul kom-... bel, nagu oleks too tilluke tüdruk, kes kordagi ümber ei... vaadanud, täiskasvanum ja vanem kui tema ja võiks talle... anda ja temaga tõelda, kui tal nii kiire ei oleks.

Kui järg nende kätte jõudis, said ka Mirjam ja Kaari... oma koorma selga ja kandsid selle kumbki oma rajooni... Kaari oli käes väike raamat, sellest võis ta aadresse... vaadata, et iga tellija oma lehe saaks, ja esialgu juhatas... teda Mirjam, näidates iga ukse kätte. Paun oli raske, ja... ukagi tuli seda trepist üles kõige ülemisele korrusele tas-... da, viimase ukseni välja. Mirjam hoiatas, et Kaari... pauna alla ei jäta, ka aknalauale mitte; tema oli kord... teinud niiviisi, ja seni kui ta kergejalgselt üles lippas, olid pooled lehed paunast ära varastatud ja ta pidi kon-

torisse tagasi jooksma ning uued lehed ostma. Samuti lohtinud nad kasutada lifti, see oli lastele ja postikandjatele keelatud, ja kojamehed võisid sõimata ja koguneda kaevata, kui peale juhtusid. Nõnda tassisid nad oma kannad kõigist treppidest ules, allajooksmisel aga andis see oma raskusega hoogu jürurde, ja vähehaaval oli kogu lehekoorem läbi kirja avade magavatesse korteritesse kadunud, kuni neile jäi ainult üks eksemplar, mis kuulus nende töötasu hulka.

Higistena pöördusid nad hommikupäikese paiste tagasi, esimese tehasesse minejad tulid siis juba vastu. Jõudnud koju tagasi, läks Kaari end pesema, Mirjam aga asus lehte lugema.

Nii algas Kaari sõprus Mirjamiga.

Nende töötasu ajalehtede laialikandmise eest oli nä väike, et kuigi nad elasid suures korteris uuri maksmata ja ka valgustus, gaas ning vann olid tasuta käes, ei piisanud sellest õieti isegi toiduks.

Nälg käis suvi läbi nende kannul, šokolaadivabriku lõhn tundis üha meeldivamana, kui nad seal mööda läksid, ja ükski söökla ei jäänud neil tee peal märkamata, sest juba õhus ümberringi oli sel puhul hõrke sõnumeid, et seal on sooja toitu, praetut ja keedetut.

Mirjam oli algul oma juttudega Kaarit hämmastanud. Pikapeale hakkas ta märkama, kui tohutu mõju on ajalehtedel Mirjam elule. Alati kui Mirjam nägi lehes mõne kunsti- või kirjanadusnime pilti või luges lookese mõnest suurusest, ta otsekui süttis. Ta luges läbi kõik raamatureklaamid ja arvustused ja elulood ja uudised edust ning menust ja otsustas, et tuleval sügisel peab temast samamoodi kirjutatama. Too isiklik ajalehenumber hoidis teda otsekui tules, lehvitab tema silme ees alatasa loor-leripärgi, kasukaid ja naeratavaid fotosid, kõneles võimetest, andest, geniaalsusest... kuid ei maininud veel tema nime. Ta näis hullumoodi kannatavat, ajalehe ees põlevat, ja kui ta selle käest ära viskas, töötas ta, et touseb veel kõigist kõrgemale.

Kaarile tegi see nalja (talle ei tulnud mõttessegi, et Niilo Vasalli luges agara andumusega samu asju samast lehest ja et selle mõju mehele võis ilmneda nii tuskatekitavates vormides).

Kaari elutses raamatukogutoas, ta valis riulilt ühe raa-

matu lehe järel ja luges, aga kui ta oli mingi kõite lõpetanud ja valgel ööl diivanile heitis, näis see väike tuba talle luga kõrgena, ja lae altki jälgisid teda ikka veel eri tüüpi ja eri värvi raamatute seljad tihedas reas, need julgustasid inimteadmiste avarusest: nalgi ei saadaks tema arda omandada, selle piirideni jõuda.

Ageus, millega Kaari tormas lugema, oli varjatud meelelõhe väljendus. Vahel õhtuti istus ta üksinda raamatukogus, kõrvalruumis olid hääled juba vaikinud ja Mirjam luuletas oma toas. Kaari seisis vaikselt lahtise akna all, taustal aknalaua, lõug kätele nõjatunud. Ta vaatas raamatutesse ja mõtles Niilo Vasallile.

Nüüd tal vähemalt ei tarvitse karta... nüüd vähemalt ei tunne tema vabadusiha väikseimatki rõhumist minu poolt. Näitasin talle, et ma ei armasta teda liiga palju. See on igatahes hea, nüüd ta näeb, et mul polnud teda mingiks ankruks vaja. Langesin põlvili, palusin andeks, et olen seesugune, ta ei mõistnud mind, sel silmapilgul ei talgustus ja tundsin, kui võõrad me oleme. «Võib-olla see nii.» Ta tunnistas seda, võib-olla on tal südames midagi jää, ei armastust, ei üheväärsust. Karmid sõnad, need kõige karminad sõnad ilmutavad tõtt. «Võib-olla on see nii.»

Eemalt ööst kostis rongivile. Kaugetes akendes kumas elapuna, mida ta ei näinud. Jahe õhk paitas tema nägu ja käsi.

Ta mõtles endamisi:

Mind kohutab tühi koht — aga kas ma ei võiks targemaks saada? Ma pean taluma tühiust ja igatsust, aga kui eksin tark, siis oskaksin seda kohta täita. Praegu on mul veel aeg targemaks saada.

Nuutis suutis ta esiletikkuva igatsuse sedapuhku eemale jätetada, kuid teinekord olid kõik head ja julgustavad nad jõuetud õnnetuses aialama.

Õhel õhtul oli ta läinud linnast välja üksinda jalutama. Oli soe öö juulikuul lõpul, ta kõndis õhukeses kleidis, paljapäi, õhk voogas meeldivalt paitades piki käsivarsi ja läbi õhukeses kleidi.

Tagasiteel hakkas maa ligi pimedaks minema, kaugel maal joonistusid kuused mustadena valvaka taevavaranna laustale ja nende latvade kohal paistis üksainuke kahvatu täht. See ei siranud, ei vilkunud, see puhkas vaid seal heledas maailmaruumis nagu rahuloleva armastaja

silmi. Kaari oli aga veidi kurvas meeleolus, kui ta koju tagasi jõudis.

Mirjam oli ära ja ka varjupaigast tulnud tüdruk oli kehtab kus Naine, kelle mees oli va. muh. iglas, kuulis Kaari tulekut ja hõikas teda enda juurde. Ta oli poja magama pannud ja lamas magistri voodis, aken oli lahti, kuid palavus hoidis teda ärkvel. Ta lükkas punase teki jalutsisse jättis ainult lina peale ja jutustas Kaarile vaikselt hääle oma elust.

Kuulates pigistas Kaari südant isesugune õudus: valetas hämaruses võis ta nii selgesti näha seda naist, kes lebas täiesti liikumatult lina all ja näis nii suurepa, jutustamise ajal ei pööranud ta üldse pead, vaevalt et ta näoilmegei oli muutunud. Ka hääli oli nii mõõdukas ja veidi värvitu, see just kohutaski Kaarit: otseka peaks ta kõike loomulikuks!

«Veri oli vist pähe seisina jäänud, joomisest. Hakkas endale haavu lõikama ja tekkis tagakiusamismaania, nägi ühtelugu mehi, kes teda jälitasid, ja kartis neid kogu aeg. Töölegi ei tahtnud kuidagi minna. Okskord varem ta oli juba haiglas, sest et kartis nii koledasti, ei julgenud majast jalgagi välja tõsta. Siis ma pidin relvastatud politseinikud tooma, nendega koos ta julges minna, et saadaksid ta nagu kindlasse kohta, ja need siis viisid ta närvihaiglasse. Kui ta sealt tagasi tuli, oli ta mõne aja kaine, siis hakkas jälle purjutamine peale ja tuli sama tagakiusamismaania. Oli talv, ei lasknud öhtul ega hommikul toas tuld põlema panna, ütles, et muidu need mehed näevad ja viskavad põrgumiasina sisse. Pimedas pidi mind ja last käega kobama, ja ta ei julgenud pimedaski olla akna all, hõilis aga seinäääri pidi ja roomas mooda põrandat, ja muudkui hoiatas meid, et põrgumasin võib iga minut sisse lennata. Siis heitsime magama, meil oli üks kaasuuriline, ei lasknud temaigi voodis olla. «Nüüd tuleb,» karjus ta, «nad viskavad vastu seda seina, jookskes kohe siia poole!» Viimaks me võtsime voodirüüed ja tegime aseme seina äärde põrandale, heitsime kõik sinna maha. Kõige enne poeg, siis teised, tema ise jäi ääre poole. Ta värises kogu kehast, külm higi jooksis mööda ihu, sirutas aga käe kaitseks meie üle ja viimaks viskus koguni meie peale. «Kui nad nüüd viskavad,» rääkis ta vabisedes, «siis suren mina vähemalt esimesena. Küll on kole, et teie peate minu pärast kannatama. Ega nad kedagi teist taga ei kiusa kui

ainult mind. Pojast on mul kõige rohkem kahju. Teistest ma nii ei hooligi.»

Ma siis otsustasin teda järgmisel päeval hullumajasse viia, hakkasin meelitama: «Lähme siit ära, et nad sind ei leiaks. Kui me salaja läheme, siis nad arvavad, et me oled ikka veel siin.» Sain ta tänavale ja kiirustasin takka: «Lähme ruttu autoga, nii et nad ei jõuaks meid läha.» Siis hakkas ta vastu ajama: «Autoga mitte, ei lähe autoga, nad võtavad teise auto ja kihutavad meile järele. Aga lähme läbi selle maja teisele tänavale, et nad ära ei leiaksid.» Seda mõistust tal oli, et niisugust ettepanekut ei võetud, aga mina näitasin kahe mehe peale, kes teab, kes nad olid, ja ütlesin: «Näe, seal nad just lähevad jalal! Tule kiiruga siia kinnisesse autosse, enne kui nad meid märkavad.» Me jooksimisega auto juurde, istusime sisse, ja tema ütles juhile: «Pange täiskiirus peale, meid aetakse taga! Maksan ükskõik missugust hinda, kui nad meid kätte ei saavad.» Mina sosistasin: «Sõitke närvihaiglasse!» Sõitsime sinna kalmistu-äärset teed pidi, ja kui ma talle ütlesin: «Siin majas oled sa kaitstud, siia nad ei oska tulla,» vastas tema: «Ei nad siia oska tulla, see on ju surnuaia teekäik.» Ja arsti ta palus: «Kui nad mind küsima tulevad, öige siis öelge, et ma siin olen!»

Kaari teadis, et naine on rase, ta paistis ka lina all nii suur, ta ei pööranud ega liigutanud end, ainult huuled poetusid ja sulgusid, hääli oli tuim, see ajas Kaarile hirmu peale: talle ei loe see midagi, see ei kohuta teda, nagu oleks see talle ükskõik.

Ta ei suutnud midagi öelda, kui teine vait jäi, läks raamatukogutuppa ja heitis diivanile. Jutustus omandas õudse paistuse, ja see, mis terveni tema südant täitis, hakkas niisama jubedal kombel vastu kumama: «Kardan haiglaselt... Kui päike kõige hiljemalt homme ei suvatse ennast näidata, lähen jooma...»

Akki oli Kaari valmis tormama Niilo Vasalli juurde, ja ütles: «Sinuga ei tohi seda juhtuda! Kuula mind: sa oled suur mees, sa oskad kirjutada. Ära lase end niiviisi käest! Seda tulin paluma.»

Kuid siis tuli talle jälle kõik meelde, mis nende vahel oli juhtunud ja öeldud, ja ta küsis endalt: kuidas ma võin minna?

Tekkis sõnulväljendamatult ahastus, ta oli lausa murdumas. Janunes abi järele, janunes kas või ühte head sõna,

kuid teadis samal ajal selgesti: kogu maailmas pole ühtegi inimest, kes ütleks mulle hea sõna, kui mul seda vaja on.

Elava inimese mure oli siiski nii suur, et hea sõna pidas endale ütlema. Kõneles omaenda südamele, mis kippus valust lõhkema:

Armas Kaari, ära masendu, ära karda. Peab olema julgust otse minna. Mu kallis tüdruk, mina ise armastan sind natuke, kui sa ei reeda oma juhtlauseid... Sa pead vastu ära nuta, Kaarina, kindlasti on see õige, kui ma vähimalgi määral piiran tema vabadusiha, kui ta tunneb väiksematki rõhumist, siis pean ma tema maailmast eemal olema. Ära hakka nutma, ära hakka... Mu kullake, pea püsti, ära nii palju...

Kuid isegi ennast lohutades muutus ta üha õnnetumaks, kuni viimaks mõistis, et ta ei nutnud lahkuminekku, vaid Niilo Vasalli pärast, algusest peale - mehe saatuse pärast, tohutu paikrovi pärast, mis tema armastatut oli tabanud.

Helde jumal, ta näeb kõikjal enda ümber uksnes käsi, mis kerjavad temalt: «Las ma natuke sõidan sinu seljas, anna korraks proovida»

Ta ei suuda armastada. On inimene — ja silmapilgukski ei suuda tõelist armastust tunda... Ta muutus külmaks, kui mina põlvili olin. Ma pean alati meelest pidama tema sõnu: «Võib-olla on see nii» Ta kardab... igas suhtes. Nüüd kas olen palunud tal mind maha jätta ja kädenud, nüüd tekib võib-olla tülake auk sellesse müüri, mis teda ahastab. Ise katkestasin kõik, see on mõnda aega ei maksa olla pahane, ma ei vaianud ankrut, ma ei palunud midagi maad, kui et ta lahuks minu juurest... Kana ta ütles: «Sa ei peaks mind nii palju armastama,» siis tunneb ta kindlasti kergendust

Tema kurbus muutis üha sügavamaks.

Ma jään ikka ja alati tema elu üle kurvastust tundma, mõtles Kaari. Aga ma kannatan selle mure ära!

Kuidas võiks unustada inimest, kelle saatust kord on nähtud? Ilus suur mees, tema õnnetu saatust jätab mu südame igaveseks põlema. Kui oleks väikseimgi võimalus, tõttaksin kohe tema juurde, aga see on täiesti võimatu, sisemiselt. Lühke ma ei ole, nõustaksin ükskõik millega, kui ta mind paluks, aga üht ma ei või: olla tema lähedal ja mitte hoolida tema kartusest. Ma ei suuda seda näha ega kuulda ja jätta lõppu tegemata.

Ma pean seda taluma, tahan nõnda, ja ega ma ei soovi, et minu poleks olnudki, sest siis oleksin ikka veel lapsik, tüdruk, niisama kogenematu, tühja südamega... Kui kustutaksin mälust tema saatuse, kustutaksin maha oma elu. Ole kindel, Kaari, mu sõber. «Võib-olla on see armas Kaari, jää nüüd magama, ole vapper!»

Õnnetusel kaotati vaba eluase seal suvises ruumikas korteris, sest omanik jõudis koju tagasi.

Kaari leidis peavarju ühe õmbleja juures tingimusel, et tuleb õhtul enne koju, kui välisuks suletakse. Sellele võit ei antud talle üldse, kindluse mõttes, sest õmbleja ei sallinud tüdrukuid, kes ei saa oma asju päeva jooksul aetud.

Ta oli neljakümneaastane preili, too õmbleja, tal olid meelikult punased põsed ja nahk läikivalt sile ja kogu keha oli ta Kaarist vahest kolm korda suurem. Ta pesi käed külma veega ja sõi peamiselt taimetoitu, ta ei säilida. Mingi kalkus oli tema hääles. Kaaril oli siin esimesest päevast peale kummaliselt võõras tunne.

Päeval istus ta suure toa nurgas väikese akna all. Toas oli üks kõrge aken ja nurga peal teine, üsna väikene, laualiselt istus ta selle all suures toolis ja traageldas või harutas k'eite, mida õmbleja talle köögist tõi. Seal jäi ta nagu rohkem kõrvale, märkamatuks, kui preili kunded läbisid uute riiete üle nõu pidamas või neid selga passimas.

Need olid üpris isevärki inimesed ja nende tellitud rõivad peegeldasid nende elu, lootusi ja saatust. Nende rõivad otsekui elasid oma elu ja dikteerisid nende olemuse, loppude lõpuks oli vaid lugematu arv erimoelisi kleite ja kostüume, mis läksid siit tänavale, — hoolikalt moelehest valitud, selga passitud, harutatud ja uuesti õmmeldud, kõik omavahel võisteldes, üksteist kõõritades. Agedad ja nõudlikud olid need riidehilbud ja närvilised.

Õmbleja võttis kõik nõudmised arvesse, kuid valas Kaari oma viha välja. Enamikku kundesid pidas ta ebamõistseteks, halbadeks inimesteks ja läkitas oma täiuslikele toodetele järele pahasoovalikke mõtteid.

Kord tuli jõukas pruut oma laulatuskleiti selga proo-

vima. See oli valgest sädelevast riidest ja tellija pajas, et saab sel päeval mõrsjaloori ja -krooni. Ta seis peegli ees ja õmbleja käis tema ümber, torgates sinna tänna nõõpnõelu. Kaari oma nurgas kergitas traageldustöö kohalt pead ja silmitses aeg-ajalt pruuti, mõeldes: ta ootab kindlasti last. Ta saab kodu ja lapse, teda laulata takse avalikult, kõikide inimeste ees.

Aga kui pruut oli lahkunud, ütles õmbleja tighedalt:

«Kui ma selle laulatuskleidi ometi ruttu käest ära saaksin! Ta läheb aina paksemaks, varsti ei passi see talle enam selga. Või temal veel loori ja krooni vaja! See raske jalgne naisterahvas kooderdab s.is, neitsikkuse märgid peal, jumala altari ette.»

Õmbleja oli tihtilugu rääkinud hästi sailimisest, see pärast tuli Kaarile nüüd pähe küsida:

«Kas teid on kunagi suudeldud?»

«Kuidas tohib Kaari mõelda, et mina võisin olla nii lähedastes suhetes mõne mehega!» vastas õmbleja.

Kaari vahtis maha ja püüdis kiiremini traageldada mõeldes ise:

Tähendab, mitte kunagi! Helde jumal, milline vaesus. Kui õudne vanadus! Ei ole aimugi, kuidas maitseb sundlus, ühelgi ööl pole olnud muud kui üksluine uni. Pole kellegi lasknud end kätel kanda. Hirmuäratav külmus ja kasinus! Mina aga — kuigi mu armastus oli nii lühike, tunnen ma selle üle rõõmu.

Too mõrsja oli Kaari meelest armas ja meeldiv, ta oli rikas ja julges olla ka rase, ja tema peigmees kindlasti ei tarvitsenud karta, et peab naise pärast kõvasti tööd nardma hakkama.

Istudes sõnatult oma nurgas, tundis Kaari mõningate proovikäijate vastu üks ja teine kord poolehoidu, mõne peale aga vihastas endamisi tõsiselt.

Üks noor naine käis siin sageli, ja Kaari mäletas veel hiljemgi tema nägu ja tundis tänavalgi ära. Juba esimesel nägemisel ei meeldinud ta Kaarile.

Ta oli noorem kui Kaari, tuli ühel hommikul päeval tänavakostüümis, võttis väikese jaki seljast ja seadis toolileenile, pani sulgedega ehitud kübara trümoopeegli alusele, silmitses end lähelepänelikult, vaatas moode ja kõndis vahetevahel toas rahulolematult ringi.

«Ma tunnen, et ma pole üldse korralikult riides! Kui

olen mõnda hilpu paar päeva järjest kandnud, olen sellest tihedalt väsinud.»

Ta oli kehakujult pisut täidlane, seelik oli kitsas ja suu-õmbrast materjalist, džemper isesugusest läikivast kangast lõngast. Ta seisis peegli ees, keerutas ennast ja vahtus närviliselt õlgu:

«Olen imelik inimenel Ma ei söö midagi, aga ikkagi olen tüsedaks.»

Sis helistas ta telefoniga kellelegi härrale:

«... Viimaks saan sind ometi kätte. Kuule, kas sa käid ja ostsid juba endale ülikonna? Ei käinud? Oh sind hull, sa pead tingimata uue ülikonna muretsema, vana on ju täiesti kulunud. Ja kuule, ma tahaksin ka uut kleidimööblit saada. Kas saad mulle raha saata? Ma olen nii tüdinunud, mul on tingimata tarvis, Harry-kullake. Kas sa siis aru ei saa: see igavene džemper ja seelik... Ütle, et võin sulle ära osta, kui üle kolmesaja ei maksa. Oh, sind küll! Sa oled tõesti paha. Mul ei ole enam... Ah et mis ma olen ostnud? Oi, sukad, no need on juba täitsa nărud, need ju lähevad selle aja peale katki. Kuula: džemper ja seelik, džemper ja seelik, seelik ja džemper, džemper ja seelik... Olen õmbleja juures, temagi naerab niisuguse peale! Aga sina, sina mõtled ainult oma mööblile, naine jääb hoopis kõrvale. Saada ükskord ometi minule kuh raha, ja kuule: saada mulle sidruneid! Ütle juba: kui saan selle kahesaja viiekümnegaga, siis võin osta ja sina maksad? Oh, oh, džemper ja seelik, džemper ja seelik...»

Kui ta niiviisi kiiresti korrutas, ikka «džemper ja seelik», just nagu oleks ta valmis seda ei tea kui kaua kordama, kuni teine tema tahtmisele järele annab, siis oli tema hääles mingi tungiv, sundiv toon, ja Kaarile tuli meelde Niilo Vasalli, kes ütles end olevat ohver. Ta taipas, et telefoni teises otsas on keegi ohver, ja omas südames oli ta tuliselt tolle tundmatu poolt.

Sa ei taipa naistest midagi: naisel on vaja vaheldust! Peab olema korralikult riides. Armas Harry, ma tunnen, et ma pole üldse korralikult riides. Ma ei tihka enam selles džempris ja seelikus tänaval käia. Ja kuule, saada mulle sidruneid. Kulla Harry, ma lähen Lönbeckide poole, muudu suren igavuse kätte ära. Täna...»

Tundmatu ohver oli järele andnud ja Kaari nägi naise pruunides silmades ja naerus pilkavat võidurõõmu, kui too

seadis vilunult kübarat pähe, nii et kukla tagant tõusid
uljalt püsti kaks sulge — roheline ja punane.

Ombleja saatis teda ukseni, palus teinekord jälle sisse
astuda ja läks kööki oma tööd jätkama.

Kaari võbises, kui ta oli üksi jäänud.

Sügise algus oli vihmane, puhus kõle tuul. Külma tungi-
sisse ja suur tuba oli vilu, seal pesitses otsekui mingi irve-
tav tühjus, ükskõik kui palju seal oleks mööbliesemeid
olnud. Nagu oleks iga mööblitukk lausa lõdisenud oma
kohatusest ja kõõritanud teiste poole. Iseloomustav sellele
toale oli põrandapadi ahju ees väike kivikõva nahalataka-
test õmmeldud kägarik, eales ei istunud sellel keegi.
Ainult Kaari istus seal õhtuti, käed süles, ta võis tundide-
kaupa aega veeta lüüdnud mastriga patja silmitsedes.
Muster oli väga inetu ja segane, ta mõlles alatasa, kui-
das küll oli võidud nii inetut teha. Kui preili sisse astus
ja talle midagi rääkis, oli talle vastumeelt omaenese häält
kuulda, ta kõverdas suu mingil moel naeratuseks, aga see
ei tahtnud õnnestuda, huuled ei kuulunud sõna ja ta nägi
hirmsat vaeva, et paista heatu julisena.

Ta elas Pika silla lähedal, mille kaudu käis kogu liik-
lus töölislinnaosa saunas. Akna all asuvat tänavat mööda
voorisid laialt trotuaaril hommikuti ja õhtuti töölistepar-
ved, rühmiti ja siiski lakkamatu vool na. Nad panid tram-
mivagunid viimise kohani täis, seisis treppidel ja täiskiflu-
tud platvormidel, kõõludes üle kaitsevõrede... Sadas
valgustatud vagunid tormasid üksteise järel piki tänavat.
Läbi suurte aknaraudude võis näha, kuidas uhed istusid
sees, platvormid aga olid nagu tuulid täis omapäraseid
musti taimi, just nagu oleks tehasehoone ladu, kust neid
nüüd turule viiakse. Nad kõõluvad üle kaitsepuude, nende
üleriided on täis lubjatolmu, roostet, soppa, värvi, ja näod
on neil...

Tänavu sügisel hakkas Kaari inimeste nägusid vaat-
lema.

Varem oli ta käinud sedasama tänavat mööda, kui läks
vennaga kokku saama katgele trammi depoo lähikonda;
siis oli ta vaid hinganud kergendatult, et sai sellegi aja
kodunt ära olla, meeles mõlkusid vaid omad uudistamis-
lootused, eluhimu, ja Niilo Vasalli suur mehine nagu var-
jas silmade eest kõik muu.

Nüüd oli tal nii ütle mata raske ja trööstitu tunne, ta

poli end tugevasti keelitama: «Ära vaid nuta, peab vastu
pidama, mu armas tüdruk!...»

Talle oli juba muutunud harjumuseks kõnelda oma
omatu südamega nagu teise inimesega, keda tahaks

lühjus otsekui kõndis toas lakkamatult ringi, aken oli
lühjus ja kõrge ja raskete kardinatega piiratud, õhtuti oli
lühjus ja külm. Ta oli näljane, seda võis taluda, aga
lühjus samal ajal tundusid tuuletõmbelises nurgas
lühjust kogu päeva jooksul niiskeina, siis tekkis halb
meelune.

Hommikul oli hirmus voodist tõusta ja minna välja öise
vihma kätte, tuli end anuda: tõuse üles, mu kullake! Ole
õpper!

Omblejal oli seinakell köögis, kuid ta ei lubanud Kaaril
seda öösel vaatamas käia, nii pidi Kaari alati umbropsu
teele asuma, siis kui juhtus ärkama. Kord oli ta öösel oma
punnaga jooksnud juba terve pika tänava lõpuni, kuni tai-
na tänavakella järgi, et oli ärganud paar tundi varem
tul vaja. Kuid voodisse tagasi ta ei saanud minna, ei
olnud välisukse võtit, nii seisis ta ühe kaupluse ukse ees
õise trepikatusel all, saju piiramisrõngas.

Nagu nädala oli sadanud, vihma valas ojadena, ainult
lühjust vahel veidi vähemaks jäädes, vesi niris krae-
lele, valgus varrukasuust sisse, kui kätt tõstsid, ja lirt-
jalgade all. Kuidagi võõrastav on misugune vihmane
lühjust, on punne, kuskil ei põle reklaamtulesid, kaupluse
aknad on pimedad. Vihmane õhtu võib olla ilus: lombid
lühgivad. Tänavaaäres põlevad värvilised tuled peegeldu-
vad märjal asfaldil mitmekordsete sammastena: maa on
punane, kollane, roheline. Trammi rööpadki helendavad
altpäraselt tänavakäänakuil pöörangute kohal. Varane
hommik aga on valgustamata ja tühi, vihm peseb täna-
vaalt kõik ära, kõige varem teeale asuvad on varjul värava-
elustes, niikaua kui saavad, ootavad trammi, ja mõni
jookseb kaugemal üle tänava, pea õlgade vahel... «Soome
lühjust» laialikandja pidi aga käima oma teed, tohtimata
kuskile varju alla minna, ei sõandanud jääda ootama saju
lühjust, sest kui leht hilines, vihaslasid tellijad, ava-
mid pooleldi riides olles ukse ja söimasid. Töölised, kes
tuba seitsmeks tööle läksid, tahtsid enne seda uudised
lühjust lugeda. Alles nüüd nägi Kaarina, kui innukalt tööli-
ed oma lehti lugesid. Proua Pallas ei tellinud ajalehte,

kui isa kodunt ära oli, töölised olid teistsugused: pidid teadma, mis maailmas toimub, pidid otsekohe õiseid telegramme nägema.

Talle endale jäi alati üks eksemplar «Soome Häält», sisse kuulus töötasu juurde. Tagasi jõudnud, pesi ta end, istus niiskete riietega istuma ja silmitses teateid, mida nii tulise kiiruga mööda linna laiali kandnud. Eriti suurepärased pealkirjad kippusid meelde sööbma. Veel päeval, kui Kaari istus ja aitas õmblejal traageldada, hommikuse kingad jalas, varbad otsekui külmas vees, pöördusid need suured laused nagu kaja mällu tagasi:

«Sündivuse reguleerimine on hea asi, kui see taotleb laste arvu suurendamist,» ütleb meie maal küllas viibis kuulus günekoloog. «Suur laste arv on kasuks riigile ja rahvale.»

«Surmaotsus seitsmele kommunistile Bulgaarias.»

«Printsess Maria Pia sündimine tegi Itaalia rahvasiirast rõõmu. Lootused troonipärijale ei läinud täide, kuid siiski suurenesid.»

«Lõunanaba poolel Ellsworth jälle pikal uurimisretkel.»

«Valuuta salajane sissevedu Saksamaalt. Raha kavalasti peidetud.»

«Põhjamaade ajalehekuningad Helsingis koos.»

«Ertshertsog Otto kinnitab oma armastust Austria vastu.»

«Mussolini pidas suure kõne.»

«... kägistamise teel surmanud oma õe ja seejärel võltsides tapetu allkirja, võtnud pangast välja tema ho'usummad.»

Säärased laused hommikusest «Soome Häälest» pöördusid mällu tagasi, olles vahepeal justkui kasvanud, need ei masendanud ega erutanud teda nagu Mirjamit, ta vaatas neid, nagu näeks ta pakase käes seistes kedagi bengalaali tulesid särtsutavat. Bengaali tuli ei soojenda külmetavat inimest, see ei anna ega aita midagi. Aga milles see tuli, et inimesed vihastasid ja sõimasid, kui ajaleht hiljaks jäi?

Kui traageldustöö lõppes, läks Kaari sageli Mirjamit vaatama ja nad uitasid üheskoos tänavail, hoides teineteisel käe alt kinni. Mirjami luuletuskogu oli tagasi lükatud, ja nüüd ta nuttis, nähes sügise esimesi raamatuklaame: «Tõelisest andekusest nad ei hooli!» Kuid ta ei saanud tegevusetult pealt vaadata, kui teisi ühistati, vaid sattus ühel

teel päeval jälle hoogu ja otsustas kirjutada näidendi teinud juba «Meie, geeniused, ja müsteeriumid».

Kaari sammus tavaliselt sõnatult tema kõrval ja unustas end, kuulates Mirjami vulisevat juttu. Ta imestas, miks ta vasturääkivusi, kuid ei teinud neist välja. Vähehaaval oli meeldiv sooja olendi käe alt kinni hoida.

Ühel kord, kui tänavail süttisid tuled, läksid nad lahku, Mirjam läks õhtukooli ja Kaari hakkas astuma kodu poole, möeldes aeg-ajalt kaupluste vaateakende ees.

Lihtsasti olid üle kangaskaupade akende tõmmatud suured mustad transparendid, millel oli lugeda: «TEINE SORT», «AMUTI TEINE S.», just nagu oleksid inimesed nüüd peale hakanud kõige halvemat materjali himustama. Kaari ei suutnud isegi teist sorti osta, mõnesuguse igatsusega silmitses ta villaseid sukki klaasi taga. Kuid iseäranas ahvatlesid teda seisatama puuviljad. Säärased püramiidid punetavaid ja kollakasklaare õunu, mille sisu hammas mäletasid kunagi hammustanud olevat, nii et neist tekkis vürtskeid, imehea viinhappe erutavaid piisku, — pisut armetu enesetundega inimeses süttis nende nägemine sinise leegi: õun, muinasjutt, arusaamatult ahvatlev muinasjutt.

Kui ta siisugusest aknast mööda sai, siis sundis isegi juba vorstikauplus teda peatuma. Seal sees hakkasid vilma õrred lae all, nende konksude otsas rippus sadu erikujulisi vorste, ja ta sai lõpuks enda peale pahaseks, kui vorstiketid ja -rõngad teda otsekui paigale naelutasid. Nõnda põgenes Kaari oma kõledasse tuppa ja sundis end lugema laenukogust toodud raamatuid, kuid nüüd tundis ta olemuses alatasa sellist sinist leeki, mis tegi erkaks, veidi rahutuks ja silmad nii vilkaks.

Kord sellisel ajal tuli tema juurde Mirjam ja töötas teda radiisi viia.

Mirjam oli tervelt nädal aega korralikult süüa saanud ja tal oli raha, sest ta oli leidnud pühapäevase lisatöökoha: kandis kohvi laiali. Ta kirjeldas oma elu seal imetoredana:

«Kõrval on pagarituba, sinna võib üle koridori sisse lipsata ja süüa kooke ja küpsiseid, mis aga ise tahad. Ma olin paar nädalat tühja kõhtu kannatanud ja kasutasin nüüd võimalust. Jõin ainult koort, lõikasin väikese viilaka leiba, õhema kui noatera, ja selle peale võid ja liha, sest kui pääsed harva söögikraami manu, pead sööma

seda, mis on kõige toitvam. Lõpuks olin lõhkemiseni täis. Oli tahtmine ümiseda: «Ma tunnen paiku ilusaid, on suvalmail aina vaid ja suured jõed seal voolavad...»

Ja kui võileibade tegija Hinni maksavorsti lõi, läksin tema juurde, seisin seal ja vahtisin lausa üksisilmi, ta oli sunnitud küsima: «Kas tahate ka?» Vastasin häbelikult: «Tahaksin küll,» ja passisin peale, nii et ta ei saanud midagi süüa, ilma et ta poleks ka minule andnud. Me saime toredasti hakkama. Tuli ainult vaadata, et midagi näpu vahel ei ole, kui peremees juhtub sisse astuma. Ja ma tundsin kohe, et võin Hinnile südant puistata.

Jutustasin talle, et olen kannatanud, rännanud hulkuritega ringi, näinud nälga ja äärmist viletsust, et olen vaene kirjanik ja tahan oma südame kunsti altarile ohvriks tuua, tahan kirjutada viletsusest, anda selle eest oma hinge. Seepeale ta heldis ja andis mulle veel rohkem vorsti ja koort. Ta on jumalik inimene, ja minu jutus oli ka politseinik, kes tris mind jalgapidi mööda põrandat. Ja ma mõtlesin ühe laulu välja, tegin viisi kah ja me laulsime seda koos, see algas niiviisi:

Poisid, tõrvaga Turu maanteed viksi,
vist aimate, milleks see kära?
Ärge kuraditki häbenege
oma parlamendi pärast!»

«Ära sa igal pool endast räägi,» manitses Kaari.

«Ma ei saa v.a olla, olen kunstnik, kunstnikud on ikka avameelsed. Peab tooma lagedale kõik, mis südame peal on. Varsti lähen ma siski sealt ära ja alustan naidendit, kirjutan selle kahe, kõige rohkem kolme nädalaga valmis. Ma ihkan raha ja kuulsust.»

Mirjam ütles seda tuliselt, kuid hetk hiljem purskas ta naerma ja hakkas siis naeru põhjust seletama.

«Kui ma pühapäeva õhtul südaöö paiku kohvikust lahkusin, pani Hinni mulle nädalaks otsaks mooni kaasa, et mul oleks jaksu kirjutada ja koolis käia. Mul oli pluusi põues rindade all heeringapurk ja pakk lihaviiludega, taskus juustikäärakas ja käekotis kolm suurt šokolaaditahvli. Need tuli salaja välja viia, et kui peremees peaks vastu tulema või öövaht näeb. Ja mul oli kõht täis ja ma olin linnas kohvi ringi tassunud, nii et olin väsimusest ümber kukkumas, pealegi vajutas too kandiline heeringapurk mulle südame peale. Laksin hiljakesi, linnas valitses pühapäevane hilisõht, ja puistikus tuli minu juurde mees,

arvas mul käest kinni ja suudles kinnast: «Teeme nii, mu oleksime teineteisele loodud.» Ta oli jumalik mees, ma kartsin, et purk maha kukub, ja ütlesin: «Te peate olema ettevalmistatud ja end ohjeldama. Olge nagu mina, niisama ettevalmistatud kui jäämägi.» «Ma ei saa, teie juures ma ei saa.» Ma mu tuletasin talle meelde Shakespeare'i sõnu: «Sa ei ole näljane, kuid mitte madal...», ütlesin, et olen kirjanik ja teen homme algust suure näidendiga. Siis kahmas ta mind kaenlasse, sealsamas, puisteel, aga heeringapurki serv vajutas mulle südame peale, purk ja lihaviilud olid vahel, kui ta mind oma rinnale vastu surus...»

Minu naeris jälle, kuid natukese aja pärast hakkas ta tõsiselt paluma:

«Järgmisel pühapäeval mine sina, Kaari, minu eest kohvikusse, siis näed, et see Hinni on nagu issanda ingel. Ta on see mees, kes ütles, et me oleme teineteisele loodud. Ta palus mind järgmisel pühapäeval kohtamisele. Ma ei tulinud ju öelda, et ma kannan kohvi laiali. Ta mõistab mu tunde ja ma ei võinud teda proosaga eemale peletada. Tule minu kohale, seal saad süüa, nii palju kui tahad. Tule jumal, see mees ei tea aimatagi mu kehvast, kui ma olen kifest riided laenan, küüned ära poleerin, ennast lokin ja puuderdan ja talle siis suursugusel moel vastu astun.»

Järgmisel pühapäeval läkski Kaari Mirjam asemel kohvikusse, et näha, mis Mirjam arust oli paradiis.

Kohvik asus kesklinnas, see oli kaheosaline: tänava poole oli «suur pool» – natu ruumi, klansüksed, eesriidid, muusika, ja ettekandidad kartsid pitspõlle ja tanuga. Teine kohvik oli suure öö teginurgas, jääkeldri juures, keldri korrusel, külastatavate jaoks üksainus ruum, selles mõned ilma linata lauad. Kohvi anti kõõgi seinas asuvast keldrist. Kõõgist viidi kohvi tellimise peale välja ja seal anti talle «suurele poolele» võileibu, puljongit ja šokolaadi. Need kanti jooksuale üle öö.

Kuulmade roogade kokk Hinni oli vanaldane naine, just nii oli Mirjam nimetanud issanda inglise. Ta oli erisõbralikult üritu ja sesuguse häälega rääkis ta Kaarile, et ta ta klinikus uurimisel oli, celdi diagnoos pöies rike, katarr, esireb usse, südamevärvid nõrgad, hääle- ja nägu rikkis, nahk rõugearmiline. «Leidsid mul küll üht, kuid teist vigat!»

Hommikul oli kohvikus rahulik.

Kaari oli käinud jääd lõhkumas ja jooksnud Hinnäädalalehte tooma, too istus külmutuskapi kõrval ja lugis. Kaari viis «suurele poolele» sütt, tõi tagasi tulles ka «vähesele poolele» ja ajas pliidi alla, pliidiraud läks tuliseks ja muutus helepunaseks. Kook oli korras ja Kaari võis silmapilguks istet. Ta oli paljaste käsivartega, üht külma soojendas pliidi lähedus, teise käsivarre vastu puhus laetisest aknast niiske ning jahe tuulevinu.

Köögisena luuk oli lastud rõhtasendisse, niiviisi mähkustas see väikese riiuli, kuhu kulastajad võisid asetada oma kohvitassi ja marga raha. Sellest august ulatus kööki kõik kohvipoe juured ja hääled.

Seal oli ainult kolm hingelist.

Üks vanamutt kõneles, et olevat möödunud õõ Kuu tähe põllul kraavis maganud, keegi olevat ta täis jootnud ja sinna jätnud. Ta hõõrus kuue küljest pori maha, jootmist kohvi, leidis saia rosinast ja tähendas:

«Rosinate sees on väikesi kive.»

«Rosinad on kuivatatud viinamarjad, kui teada tahate ütles keegi noormees.

«Ei ole ühtil! Viinamarjad on rohelised, rosinad aga pruunid.»

«Toored viinamarjad on rohelised, küpsed on sinakad, punased.»

«Ei ole ühtil! Mina ise olen käinud kärnelimajas ja näinud, et need on täitsa rohelised.»

«Võib-olla olid tomatid?»

«Ei olnud ühtil! Tomatid on madalad, viinamarjad kasvavad puu otsas.»

«Ei kasvõi puu otsas, vaid niisuguse varre küljes nagu humalad.»

«Ei kasva ühtil! Ma võin vanduda, et olen triiphoone näinud viinapuid, me varastasime veel nende okste mahu, kui kärnel oli kogemata akna lahti jätnud.»

Vanamutt raius aina jonnakalt: «Ei ole ühtil!»

Kolmandana istus seal politseinik, ta keelas nüüd sõnolemise ära ja ütles autoriteetsel häälel:

«Arvan, et need kasvavad põõsa küljes.»

Vanamutt vaikis, jõi kohvi lõpuni ja alustas jälle väldalt.

«Aga mina laulan teile sihukese laulu, et ükski silm ei jää kuivaks.»

Ja ta venitas isesuguse kimeda häälega:

«... tumepunase roosiga
tuln su hauda ehtima.»

Teised kuuldi naeru lagistavat, politseinik tõusis, pistis august kööki, nõjatus küünarnukiga luugile ja hakkas anda inglisa» kaupa sobitama, kuidas ühele suurele pikka ja paksu naist sokutada.

«... helises telefon, anti kohvitellimus.

Kaarina võttis korvi, pani sellesse tassid, teelusikad, kühkru, koore ja kohvikannu, sai Hinnilt võileivad sinna laotada, laotas valge lina üle korvi ja läks, aadressleht kapi vahel.

«... helistas antud aadressil, kohvi tuli vastu võtma tantuma, sädelev hommikumantel seljas ja brokaattuhvlid

«... seejarel viis Kaari tassi kohvi ilma võileibadeta üle-

«... tegevale kontoriamehnikule

«... algas õieti alles õhtupoolikul.

Puhapaevaõhtu, esimesest videvikutunnist hakkab tänavul ringivaatamine ja otsimine, kaubategemine saab hoo

«... oo ajal, ja see väike kohvik on nagu soon, kust voo-

«... libestavat ja ergutavat määret laiali: tubakat, õlut,

«... kke, šokolaaditahvleid. Kõike scesugust vajab mees,

«... varakult toob enda juurde naise tänavalt. Kaarina rut-

«... torv käe otsas, lakkamatult treppe mööda üles ja jälle

«... viimase korral viis ta kohvi voodis olevale paarile

«... alati tasu, kõrgendatud tasu kohvikule, temale joot-

«... ühed rahad ühele, teised teisele.

«... Kaari sai vabaks kesköö ajal.

Oli hakanud lumelörtsi sadama, tuul peksis seda viiliti

«... kukku. Ta möödus väravavalvurist, jälestas ennast —

«... olnud kõige selle keskel, tundis ta end nagu haigena. Ja

«... kui ta kodu poole sammus, tuli talle meelde jumal:

«... Võib-olla teda ei ole, ma ei tea... aga kui oleks — et

«... ta küll niisuguseid asju võib sallida, mis minugi nõrka

«... eglustunnet meeleheitele ajab. Kui tema võib sallida —

«... teda viletsust, siis nean teda: kui ta olemas on, siis olgu

«... vahandekordselt neetud! Nüüd — kui ta mu mõtteid

«... raskendab, karistab ta mind selle eest, lõmastab mind, piinab

«... rohkem, ja siiski ütlen ma: neetud olgu, jumal!

«... neetu, räpaselt vastiku elu pärast.

«... lalle kerkisid pisarad silmi — kibedusest, ja kipitasid

«... alla.

«... Nean jumala ära, sest ta on ütlemata julm, sallib üle-

kohut, teadmatust ja ükskõik mida. Nii kaugele olen jõ-
nud! Kas ma pole võidelnud kokkuvarisemise vastu?
ei taha elada, kui ma pean selleks, et teenida sada kah-
sasteist marka, taluma selliseid päevi. Mis on elu mõ-
Masendada, piinata inimest, kuni see ei suuda enam loo-
uskuda, mõelda, rõõmustada ega elada. Pikkamisi tap-
temas kõik looduse külvatud võrsed. Tappa temas inime-
hing, teha teda niisuguseks, et ta ei julge ega suuda
dagi nõuda, ei palu isegi luba hingata. See on elu mõ-
Ma tunnen seda, ma näen seda! Oh jumal, kui toores, ju-
ja troostitu!

Sadas vihma ja jääsogast lob'akat.

Kaari oli väga väsinud, tal oli kummaline tunne, na-
tahaksid silmad peast välja tung'da. Iga samm tegi jal-
dele valu, need olid hellaks muutunud, ja kui ta oma ke-
teri juurde jõudis, oli välisuks lukus.

Ohtul hukustatakse kõigi majade väravad ja välisukse-
el hulgused ja vargad õõsi trepikotta ei saaks tulla.
peavariüta paarid ulualla armatsema ei pääseks. Par-
mas linnaosas kõnnib veel öövaht lukustatud värava e-
Niisiis peab igaühel endal olema võti, et pääseda trep-
kotta, kus on ainult siledad kiviseinad ja rida lukustatu-
kettidega varustatud ukse. Kuid Kaarile polnud õm-
leia võtit andnud, et kaasüüriline õigel ajal magan-
tuleks.

Ta jäi seina vastu seisma, et oodata, kas tuleb mõ-
kellel on võti, ja laseb teda kse avamisel sisse. Vihmave-
torus rabisesid veepisad, tekitades kummaliselt terav-
heli. Kogu aeg tajus ta seda, hakkas viimaks jälle astun-
ja läks läbi vihmajärgi politseijaoskonda, et sealt Elisa-
helistada. Kui tema varem on maal, laseb ta mind kind-
lasti oma katuse alla.

Väikeses jaoskonnas oli vastu hommikutki kordnik va-
ves, ta võttis vastu vahistatuid ja paigutas neid kong-
desse ja ootas telefon. Järges teadet, kas kutsutakse poli-
seid kuhugi relvastatult välja, kas on vaja kedagi kind-
võtta või mõnda tapetut haavakohvikusse viia. Ta luba-
Kaaril helistada, Kaari ütles Elisale:

«Olen... tärava ülemises otsas, ainult niipalju läh-
aega, et ma jalgsi sinu juurde tulen, kui sa jaksad ärkve-
olla»

Nii jõudis ta Elisa maja ette, ka siin oli välisuks luk-
sest üstel on veel säärane seadeldis, et need ka kõige hor-

lotuma mineja järel iseendast kinni lähevad. Kaari jäi tei-
le poole tänavat seisma, et Elisa teda aknast näeks.

Küüma vaibana kattis teda lobiakasoga, ukseklaas jäi
meelaks. Ta tuletas endale mitu korda meelde: kui Elisa
puks avama tuleb, pean ma talle ütlema: «See on sinust
imekena, et tulid mind sisse laskma.» Ma pean meele-
pildema, et ma niiviisi ütlen.

Viimaks lõi ukseklaas valgeks, Elisa laskis ta vihma
kõhest varju alla, ja Kaari ütles:

«See on sinust imekena, et sa tulid mind sisse laskma.»

Kuid Elisa oli vihane, oli juba kolm korda jõudnud uk-
le vaatama joosta, öökuues ülemiselt korruselt alla.
Kaari oli nii kaua teel olnud.

«Kumb on tänava ülemine ots? Kust mina võisin teada,
mida sa tänava ülemise otsa all mõtled?»

«Kahju küll, et sa alla jooksid, mina arvasin, et sa vaa-
tud aknast, kas on tänaval kedagi näha.»

Läbimärg Kaari komberdas talle ülemisel korrusele
järele, väsinud peaga ei suutnud ta taibata, miks Elisa
aknast ei vaadanud.

Elisa viis ta kõõki, keetis veel teed ja andis kõharohtu.
Kaarina oli vaikne, ta ei kõnelnud oma tänasest päevast,
ja kuuldes vihma vastu akent rabistavat, ütles ainult:

«Väljas on kole ilm. Suur tänu, et sisse sain.»

Elisa vahtis oma teeklaasi:

«Eks ole mõnikord hea, et minagi olemas olen?»

«Mispärast sa nii ütled?»

«Olime varem head sõbrad.» Kaari ei suutnud selle
peale midagi öelda.

Kaari mäletas seda õhtut ja oma needust tagantjärele,
kuid ei võtnud seda tagasi ega kahetsenud, mõtles vaid:
nüüd hakkab ta mind alles õieti piinama, kui ta olemas
on.

Kaari teadis, et proua Pallas oli lastega juba ammu lin-
nas tagasi, juba kooliaja alguseks, kuid talle ei tulnud
neid meenutades kordagi lepitavat mõtet — minna külas-
tama ja vaatama. Tal oli siiski tädi, päästearmeelane, kel-
lega proua Pallas oli lõpetanud igasuguse tutvuse. Kaari
oli vahetevahel ennegi seal käinud — «saaks ometi selle
ajagi kodunt ära olla» Nüüd läks ta ka sel sügisel sinna.
Tädi Ines kohkus, kuuldes, et Kaaril ei ole paremat tööd
kui «Soome Hääle» laialikandmine, ja juba samal näda-

lal õnnestus tal Kaarile vähemalt esialgu muretseda pas
sija koht, kaks päeva nädalas, perekonnas, kes toetas
päästearmeed. See oli laupäeva- ja lesknädalakoht, selle
Llesanne oli: nädala tööd. Saarpala lüts, loidunõude pese
mine, põrandate poonimine, pesapesu, ne, sissekeetmine.
Töö kui misugune pole just kõige halvem, noor inimene
jaksab ühte ja teist, aga mis on kõige halvem? See on
jalge alla sõtkuv, silma peal hoidev ja uhtaegu tagant
sundiv kohtlemine...

Kaari muutus üha vaiksemaks, liikus nagu masin, kuu
las ja pöördus sinna, kuhu laskati, ta ei olnud midagi enda
kaitseks ka sel juhul, kui tema kavatsust vales
mõistis. Ta näis nii lõpmatult rahulik ja solvamatult, pilk
nagu loori taga, ainult nagu kahvatu.

Ta jäi tööle nii hilise ajani, et otsustas magama heita
kööki praudiivanile. Oli laupäevõhtu, ta oli valguse juba
kustutanud, kuid avas viivuks akna ja jäi vahakeseks selle
alla seisma, vaadates alla õuele.

Madalates, pooliti maa sees olevates keldriakendes pais
tis tuli lõõmavat, ta arvas samas, et seal asuvas laos on
tulekahju süttinud. Leegid loitsid nii vilkalt, maadligi
klaasi taga ja heitsid isesugust kuma pimedale õuele, kus
enam kedagi ei liikunud. Värav oli juba ammu suletud,
enamik aknaid suures majas pimedad, tema aga seisis
seal vaikselt ja otsustas, et ei ütle kellegi sõnagi.

Paraku ei ole kogu see maja proua oma, siis oleks
kahju veel suurem. Hõbeda jõuab ta võib-olla päästa.

Kimmaline palang rinnus, jälgis Kaari all lõõmavat
tuld: orjalikult sõnatult ja kuulekalt oli ta käsku täites
liikunud hommikust poole ööni.

Paraku ei ole kogu maja tema oma, oli ainuke mõte.

Kuid tuli keldris hääbus, ta vahtis pinevalt ja hakkas
viimaks taipama, et seal põlnud üldse tulekahju, need olid
kindlasti katlamaja aknad, vististi oli ahju koksi pillutud.

Võbisedes sulges ta akna, heitis pimedas diivanile ja
ütles endale:

Nüüd ma mõistan mõrvareid ja peaaegu armastan neid!
Armastan kõigist kõige rohkem neid, kes tahaksid maa
ilma hävitada. Kogu maailma ühel hoobil, üheainsa het
kega.

Nad olid raamatukaupluse akna ette seisma jäänud,
nõgid seal kirjanike suurendatud fotosid, ja Mirjam rää
kis, millise pildi ta laseb endast võtta, kui on kuulsaks
sõnnud.

Kaari seisis kõrval ja tema pilk uitas üle raamatu
kaante, äkitselt tuli talle mõttesse venna nimi: Lauri Pal
las, nagu oleks ta näinud seda kuskil või nagu oleks tuul
selle talle kõrva toonud. Ta vaatas hämmastunult ringi ja
hakkas siis ridade kaupa silmitsema sadu nimesid, ja ühe
ajakirja kaanele see oligi kollaselt trükitud: Lauri Pal
las, Individualism.

Kaari saatis Mirjami tema õe juurde, tuli siis tagasi
raamatukauplusesse ja ostis selle odava ajakirja. Ta tundis
end võbisevat, elavalt kerkis meelde Niilo Vasalli.

Ajakirja pea järel seisis esimesena deviis: «Muutkem
naailm õiglasemaks ja paremaks!»

Niisiis mõtlevad nad, et seda võib muuta, imestas Kaari,
ka Lauri kirjutab selle deviisi all.

Ta hakkas venna kirjutist uurima.

Selle läbi lugenud, otsustas ta venna poole minna. Enne
läks ta ajakirja toimetusse, et Lauri aadressi küsida.

Toimetus asus äärelinnas, üksainuke ruum, suure osa
sellest võttis enda alla lai diivanitaoline nari, kus oleks
võinud magada viis inimest. Nüüd lamas seal ainult ilus
väike tüdruk, pliidi juures valmistas proua toitu ja akna
all seisis suur laud. Sellel raamatuid, pabereid ja tilluke
kirjutusmasin, mille pärast kolm inimest parajasti tülitse
sid. Seal oli keegi naiskirjanik, ta oli masina toimetusele
laenanud ja tahtis seda nüüd ära viia. Toimetaja, üks käsi
masina peal, rääkis:

«Meil on masinat tarvis ja sinul on jälle parem käsitsi
kirjutada. Kui kujutad suurt stseni, siis voogab sellest
käest elavat soojust, vere hõõgust. Meie ju peame sinu
enda kasu silmas, kui me selle masina sinu kätest eemal
hoiame, et sinu teosest ei tuleks surnud, masinaga kirju
tatud raamat, vaid suur ja värske teos, nii nagu seda on
loomulik lill kunstliku kõrval.»

«See jutt jätab mind täiesti külmaks,» vastas naine.
«Kas inimene saab olla kirjanik, kui talle nii suurepärane
kõne sugugi mõju ei avalda?»

«Ei saa, kinnitan mina, ja kuivõrd sa kirjanik ei ole pole masinat vaja!»

Kirjaneitsi pöördus väiksema naha poole:

«Ütelge teie, kas saab olla?»

«Ei saa, aga palun teid arvesse võtta, et sekretär peab peatoimetajaga alati ühel meelel olema.»

Sööki valmistav proua palus Kaari istet võtta, Kaari istus ja ootas pliidi lähedal. Ruumis oli juba tema tuleku ajal suitsu, kuid nüüd hakkas seda pliidisuuust hoopis pak-sult välja ajama, nagu poleks sel jaksu korstnat pidi üles tõusta.

Kaari silmad kipitasid, ta kuulis toimetajat ütlevat.

«Istugem nüüd ja kõnelgem Voltaire'ist, kuni Herttal õnnestub sind välja suitselada. Kohe ajab sinu nii palju suitsu sisse, et sa oma masinat õnneks üles ei leia.»

«Naiskirjanik läks laua juurest ära, tegi ukse lahti ja ütles:

«Pean enne ära minema, kui ma pimedaks jään. Pole mõtet hakata teiega masina pärast lahingut looma, teid on ju kolm ühe vastu.»

Toimetaja järgnes talle uksele ja kõneles:

«Ei, sellel pole mõtet, ja sul ei maksa pahane olla. Kui hakkad kirjutama mälestusi fašismivastasest võitlusest Soomes, kujuneb sellest masinalaenamisest mälestuste ilusaim koht. Nii et kui soome kirjandus jääb ilma suure-päraseimast sündmusest, siis Soome ajalugu saab selle-est oma hiilgavaima lehekülje.»

«Ma pole auahne, see väljavaade ei lohuta mind põr-mugi.»

«Kuid sel teel jäädvustatakse igaveseks sinu nimi.»

«Ma ei hooli igavikust, praegusel hetkel pean ma tööd tegema.»

Viimased sõnad kostsid õuest, siis pääses Kaarina oma asja õiendama, sai aadressi ja pliidi juures seisev proua palus teda mõni teine kord neile tulla, kui suitsu ei ole.

Lauri korterini oli pikk tee.

Kaari sammus linna poole ja õhtused pilved olid nii imelist värvi ja maa ligi, nagu oleksid majad neisse sulatunud, nagu oleksid majadki osa pilvest.

Sama läbipaistvus oli täna Lauri Pallase silmades. Üht-lasi oli neis haruldaselt soe virvendus, just nagu oleks temaga nüüdsama midagi head juhtunud, kirgas hetk.

mille sära oli jäänud alles, muutes hallide silmade vaate üli pehmeks, sügavselgeks. Kaari hämmastus, kui vend tema kätt surus. Ja samas tekkis jälle ühtekuuluvustunne, mis veel kooliajal oli nende vahel valitsenud.

Lauri oli suvel maal olnud ja nüüd ülikooli pooleli jät-rud. Uuris iseseisvalt, ja artikkel ajakirjas, mille Kaari oli täna ostnud, oli tema kolmas trükitud kirjatöö. Ajakiri oli töötute häälekandja ja seda toimetati tasuta töö kor-ras, isegi peatoimetaja elas vaesteabi toetusest.

«Ma ei saa päriselt aru, mida sa selle artikliga tahad öelda,» ütles Kaari.

«Mida ma tahan öelda? Alles praegu taipan ma, et sel-lest võib välja lugeda, nagu ma ei tahakski midagi öelda,» lausus Lauri Pallas. Ta näis mõtteis oma kirjutist kaa-lavat, siis asus ta selgitama:

«Maailm hakkab tervikuks põimuma, ta hakkab laadilt ühetaoliseks kujunema. Mingi tähtis nähtus Ameerikas või Jaapanis, inimestevaheline sündmus ükskõik kus, see peab minusse puutuma — see hakkab tahes-tahtmata meisse kõigisse puutuma. Ja küsimus on meie sugupõlvest, inimkonnast, kaalul on selle hukkumine või edasiarene-mine.»

Vend selgitas pikalt oma mõtteid.

Kaarile meenus küsimus, mida ta kevadel polnud sõan-danud Niilo Vasallile esitada.

«Hirm,» alustas ta, «mida sa sellest arvad?»

«Mis hirm?»

«Üldse niisama... sina analüüsid alatasa inimtundeid ja ütlesid kord, et praegusele ajale on sümboolsed lange-varjurid, kes julgevad niiviisi maailmaruumist alla söösta, kuigi võivad surma saada. Mina jäin tagantjärele mõt-lema, et kui see on sümboolne, kuidas sa siis seda seletad, et mõni inimene koledasti kardab?»

«Kas see, kes nii väga kardab, ei ole viimati sina?»

«Olen või ei ole, aga kas võib hirm ja kartus olla kel-lelegi... elu edasiviivaks omaduseks? Nii kui vargale väledus? Ja kelmile petmisoskus?»

«Ja nii kui kaupmehele on kavalus, pastoriile oskus piiblitcitaate valida, mehest sõltuvale naisele truudus.»

Nõnda loetles Lauri Pallas, jäi mõttesse ja arutas siis laual istudes edasi:

«Võib-olla pole mõne inimese elutahtel võimalust teisiti

esile, tungida kui hirmuna. Tundus, et ta tung sünnitab hirmu ja kartuse»

«Kas andestad mulle kõik rumalad küsimused, mida ma eales sulle esitan?» küsis Kaari meelepeetavalt.

«Andestan»

«See on hea, mul on sulle ole hea öeld, sest mul oleks nii paljus nõu küsida. Tahaksin, et sa oleksid... ütle mulle, kuidas ma saaksin kõik, mida ma tahaksin?»

«Niisugust asja võib ainult teadaolevale lubada.»

«Saad aru, ma ei mõtle sellega mingilgi viisil ega au, ma ei mõtle siiski ennast, vaid tõesti: kuidas ma õpiksin kõikidest asjadest aru saama ja neid mõistma? Ma tahaksin, et mõni käsi mind juhiks, selline käsi, mis teab ja tunneb; ma kuuletuksin hea meelega, kui ainult mõni tark inimene mind käsutaks.»

«Endal tuleb õppida, kunagi ei tohi täielikult loota selle peale, et kellegi teise käsi on na task.»

«Aga mina ei tea, viga on selles, et ma ei tea ega tunne kõiki asju.»

«Võib ju ometi õppida tundma.»

«See pole kerge. Ma ei jõua ju järele rumalade küsimustekogusid otsast otsani läbi lugeda, praegu näiteks loen Rousseaud, aga see masendab mind väga, sest kommentaarides oletatakse, et tema surm oli enesetapp. Mind tege see lihtsalt õnnetuks, et nii suur inimene, ja ei saanud elada. Oli siis tema mõtetes mingi... vildakus, et need ei aidanud tal niisugusest otsusest võitu saada?»

«Jah, enesetapmised on märksa tavapärasemad kui uuesti-sündimised. Individualist otsustab kõikide asjade üle iseendast lähtudes. Tuleb otsustada iseendast ja teistest lähtudes. Näiteks ka sina oled individualist.»

«Noh, seleta siis, mis asjus ma olen talitanud ainult iseendast lähtudes?»

«Praegu ei saa ma seda seletada.»

«Miks?»

«Vaata... näiteks: mõni arst oskab panna diagnoosi, aga võib arvata, et haige ei talu operatsiooni.»

«Küll ma juba talun! Olen juba kõike talunud! Võid rahulikult etteheiteid teha.»

«Praegu ütled sa nõnda, aga niipea kui ma su tundemaailma puudutan...»

«Löö, heldene aeg, purusta siis mu tundemaailm, kas või pihuks-põrmuks, annan sulle ise selleks loa. Olen kindei,

et talun su etteheiteid, ja kui olen nii nõder, et ei talu, siis olen kokkuvarisemist väärt. Võid sõeluda mu tundeid kui armutult tahes.»

Lauri jäi taile järelemõtlikult otsa vaatama. Üksikute Kaarina ja teisalt Niilo Vasalli ütlustest oli ta välja lugenud, et õe hingeelus toimub tragöödia. Endamisi oli ta jõudnud otsusele, et Kaari lahkumine kodunt möödunud kevadel oli just millestki niisugusest tingitud. Nüüd teeb õde siin nii julgesti ettepaneku: purusta kas või pihuks-põrmuks! See meeldis talle, sellest tundis ta õe kõige paremini ära, kuid ta kõhkles kõnelust alustada, sest selle tragöödia iseloomu, suunda... ta ei teadnud, kas ta seda õigesti aimab.

«Jah, no võtame kas või ühe päeva möödunud talvel. Niilo Vasalli ütles, et kannatab sinu pärast süütunde all, sina karjud: «Ma vihkan sellist asja.» Oli sul endal selleks missugune põhjus tahes, oleksid ikkagi pidanud teist inimest arvestama. Viha tekitab reaktsiooni.»

Lauri avas kuuendööbid, tõmbas põuetaskust igasuguseid pabereid välja ja otsis midagi:

«Mul on sulle kiri, olen seda kevadest saadik taskus kandnud.»

Ta ei öelnud, et ta teab, kellelt see on, lehitses oma pabereid, leidis kirja, ja Kaari võttis selle vastu ja vaatas ümbrikul olevat käekirja — ta tundis seda hästi: kiri oli Niilo Vasallilt. Ta oli kohe võpatanud, kui Lauri hakkas Niilo Vasallist kõnelema. Kui ta ütles: «Viha võib tekitada reaktsiooni,» ja siis vaikides oma paberites soris, tundis Kaari südant tarduvat, nagu oleks kuskil midagi kolemat juhtunud, millele teda tasa ja targu ette valmistatakse.

Ta värises kummaliselt, silmitsedes kirja, hoidis seda sõnatult käes, pea veidi longus, nägu kahvatu, laud varjasid silmi. Siis ta mõistis, et ei saa seda kirja siin lugeda, pani selle käekotti, ja samas polnud tal vennaga enam midagi rääkida. Ta tegi paar sammu ukse poole, seisatas veel hetkeks ja küsis:

«Kust sa selle said?»

«Läksin siin kevadel otsima, korter oli tühi, ja kirja leidsin sealt esiku põrandalt, see oli visatud muidugi pärast seda, kui sa olid läinud. Laual oli sinu teade, et ei maksa sinu jälgi ajada. Ma arvasin, et sa sinna tagasi ei

lähle, ja võtsin kirja kaasa. Minu võlli jäi ainu võtme kõrvale.»

Kaari lahkus, kuid ei suutnud minna, võttis käekotist kirja ja silmitses seda mõne hetke eistes. Tookord, kevadel, kui tema, Kaari poeg, oli Niilo Vasalli öelnud oma kõige kallimale, et ta ei taha olla on see nii.» Tunnistanud, et tema, Kaari poeg, ei saanud leida ainult jääd. Oli kuuletunud, et Kaari ainsa palve: jätta mind nüüd üksi, kirjutas kirjutatud pärast seda ... kui Kaari oli pöördunud tagasi pögneda.

Kaari seisis, kiri käes, üksinda kõrvallal tänaval, mis tõusis sealsamas väikesele künkale ja tõusis sellest üles, seisatas laternaposti all, selg vastu posti, avas kirja ja fuges, hoides seda vastu ülalt langevat valgust:

Armas Kaarina.

Julgen Sulle niivõlti kirjutada, kuigi ma pole kindel, kas see Sulle meeldib. Loodan siiski, et usud selle siirusesse.

Otse sellest hetkest peale, kui ma olles sinu ukse kinni tõmbasin, pole mul olnud rahulikku sümpotku. Olin närunen mees, kui lasksin Sul uskuda, et minu harjunud hing võiks olla suuteline armastama Anna sa mulle andeks, armas Kaari. Olen väga õnnetu. Ka mina tahaksin vahel armastada, minu hinges kõeb nagu tuli alaline igatsus leida armastust. See põletab mind alati, aga ma ei suuda seda tunda.

Ma ei mõista, mis pärast ma saarane olen, ei mõista, mis pärast elu üllaim kingitus on minu kaelale. Kannatan oma ebasümmeetrilisuse pärast, kuid ma tahan seda tasa teha kühnilisusega, kibestumusega, mis annab jõudu, enese rooniaga, mis karastab tahet. Olen harjunud end kalgiks tegema. Olen harjunud looke vastu võtma, laskmata neil kr imustustki endasse järele jätta, kuid iga kord, kui nõnda olen teinud, on üks osa inimest minust jälle surnud. Ma ei tahaks, et meie vahekord muutuks niisuguseks, millest võiks tulla selline look. Ara sunni mind oma südant kalgiks tegema.

Oled mulle ometi kallid, Kaari, omal viisil. Ara põlga mind, olgugi et olen saarane, nagu olen. Katsume nüüd uut teed leida! Elu on küll raske, kuid aeg ajalt on põhjust

õõmustamisekski, kui juhtub näiteks ilus ja päikesepaisteline ilm olema. Tõst küll, seda pole palju, aga vahel kahtlen, kas olen sellegi nägemist ära teeninud.

Niilo.

Kirja läbi lugenud, valdas Kaarit ootamatu soojus, karsitu hellus. Kas mina siis tahan teda sundida oma südant kalgiks tegema, mõtles ta, kas mina siis tahan aidata temas inimest tappa, temas, kelle süda on juba peaaegu hukmatuks külmunud? Mina? Kes ma ometi põlvili ja nuttes palusin, et see süda lugataks ja tunneks ja lakkaks minuüksi iseennast tunnustamast. «Katsume uut teed leida!» Jah, ma usun nüüd, et me selle leiame, kindlasti leiame, kui me mõlemad tahame. Uus tee koos temaga. Ja praegu ma ikkagi teenin endale ise leiba, olen rahul nii vähesega, kui üldse võin, ja temal ei tarvitse siis ka selle pärast karta.

Kaari ei suutnud kirjutada ega vastust oodata, juba samas seadis ta sammud künkalt alla Niilo Vasalli kodu poole. Aadressi ta mäletas ja pöördus vastavasse tänavasse. See oli pikk ja sillutamata tänav, laternapostid seisisid üksteisest kaugel. Tee ääres mustendasid kaused, sirutades oma kõrendlikke latvu kõrge taeva poole. Maju oli hõredalt, teisel pool alanes maapind laaks nõoks, seal hõljus kerge uduline. See otskui hoidis üleval suvemajade väikesi katuseid.

Oli soe õhtu.

Tänavaa ääres nägi ta maja, millel oli vastav number, selle jargi teadis ta, et Niilo Vasalli kodu asus tolles vanas hoones. Kuid Kaari ei tahtnud helistada ja sisse minna. Tal olid meeles kõik armastatu sõnad, kõik tema kunagised laused elasid Kaari mõtteis edasi ka pärast lahkuminekut, seegi, et ta oli öelnud: «Mu kodu on saarane ... et kuulata ma sinna ei tihka kutsuda»

Seepärast jäi Kaari nüüd tänavale uutama. Maja üks otsaaken oli valge, poolkardin ees, keset ruumi paistis põlevat lihtne lamp. Ühegi inimese varju polnud läbi kardina näha — nagu oleks tuba tühi ja lamp põleks oma pead. Hõmaralt õuelt kostis laste hääli, niisiis sellele sama õuele oli armastatud mees kord lahtisest aknast vaadanud ja kuulnud tšepoega nutvat: «Anna korraks proovida ... Las ma natuke sõidan ...»

Kaari ei saanud jääda maja lähedale, lapsed oleksid

võinud näha ja tema seisundit mõelda. Ta hakkas kaugemal piki tähta tänaval end ümber kondima.

Polnud tühjalt, vaid seeläbi jõudis ta oma aares.

Ta kõndis kaitseka kaitseka kaitseka juba oma enda varig. selles vaikus ta ei teinud ühtegi äratama. Ta mõeldis tänavalaternast ja nägi varju enda ees iga sammutuga pikenevat, obehiski mõõlmeteni kasvavat, kuni ta jõudis üle laternapost lähedale ja selle kiired varju vähehaaval jalge eest hävitasid, hakates teist otse selja taha looma. Jäi selle päri peal, üheksaühe mõlemast laternast, langes temast kaks pika ahmast varju. Ta poordus küljega varjude poole, silmitses neid ja mõtles:

Kaks, tõepoolest, ma pole sõbrast asja kunagi märganud. Kui keegi oleks muile varem öelnud, et ühest ja samast inimesest võib kaks varju tulla, poleks ma seda kindlasti uskunud, aga nüüd näen seda ise. See tuleneb hämarusest, kui astuda valguse lähedale, jääb ainult üks selge vari.

Ta hakkas jälle kõndima, helles valguses pilgu oma varjudele. Kaks! Sellest saage, et see on meeleolu ja talle meenusid Lauri kunagised sõnad: "Samast lähtepunktist võib kujuneda kaks eri olukorda, sõludes..."

11

«Olen alati rahulolematu, sinna pole peitluses midagi parata, sest isegi kujutluses ei suuda ma midagi sellist välja mõelda, millega ma rahul oleksin,» oli Nido Vasalli kunagi öelnud.

Kuid mõnikord leidis ta enda arvates siiski väärtusliku hetke: kui sündis mingi mõte. Eeskujuliku vormi rüütatud intuitsioon.

Tõeliseks eluks pidas ta vaid vestlust, kirjutamist, lugemist. Ta oli harjunud soostuma ka spordi mõttes peetavate vestlustega, harjunud treenima sääres laadis: näe, kui hästi ma rääkida oskan, kuigi sel pole eetilist väärtust, oskan ka sisutut juttu ajada. Ja ta võis tundide kaupa istuda restoranis seesuguste inimeste seltskonnas, keda ta südames põlgas. Vahest tekitab hiljem, kas või üksinda kodu poole astudes, mingi mõte.

Oli sügisene õhtu ja ta tundis iseäralikku rahutust. Ta oli üksipäini oma kehvast korteris, köögitaguses toas. Oli

videvik, ta pikutas diivanil, mis oli temast lähem, jalad ulatusid üle ääre.

Täna õhtul oli üks «Soome Hääle» toimetajatest lubanud tulla temaga juttu ajama. Tema artikkel oli tähelepanu äratanud. Oli möödunud mitu kuud ilma ainsagi sellise silmapilguta, mida ta oleks väärtuslikuks pidanud, võimselt... Inimene on võimeline elama alaväärtuslikku elu, nentis ta jälle, muiares vaid, nagu seisaks iseendast kõrgemal.

Ta polnud oma haritud tuttavat siia kutsunud, oli juhtunud nii, et nad olid tänaval, too kiirustas kuhugi ja oli ise küsinud: «Kas olete õhtul kodus?» Oli öelnud, et tuleb ise siia. Tema oli lubanud vaid kodus olla.

Seepärast oli ta õige iseäralikus meeleolus, kui ta seal diivanil leisis. Ema ja õde oli ta viisakalt palunud õhtuks lahkuda, et miski ei tulitaks ega häriks, köögi ja toa vaheline uks oli lahti, selle oli ta enne diivanile heitmist nimme avanud, et kellatirin köögi taga asuvas esikust paremini kuulda oleks, kui teine peaks tasa helistama.

Teda hakatakse hindama; kuid päriselt ei suutnud ta selle üle rõõmustada. Ka nüüd oli temalt jõuluks kaastööd tellitud, ja paar-kolm nädalat oli ta püüdnud midagi valmis saada, aga ei, ei tahtnud midagi välja tulla.

Ta kujutles, kuidas ta ütleb toimetajale, pisut-pisut muheldes, kuid siiski kerge irooniaga:

«Üks vana kirjutis mul on, aga see on niisugune, millega ei tihka ehk Soome noorsugu hakata rikkuma.»

Videvik läks juba pimeduseks üle, ta ootas pinevalt ja arutas: küllap ta varsti tuleb. Mistarvis ta muidu oleks pärinud, kas ma kodus olen, ja öelnud omal algatusel, et tuleb, kui ise ei kavatsenudki tulla?

Ta tõusis püsti, pani tule põlema ja tõmbas aknaeesriide ette, tundis isesugust närvilisust selles üha edasi liikuvast vaikuses, võttis väikese raamatu, luges ja tegi mõnele leheküljele allakriipsutusi. Ängistav tunne lükkis peale, ta olesustas, et on väsinud, ja pani raamatu käest, heitis jälle diivanile, tõmbas viltvaiba üle jalgade ja puhkas, kuid väsimus oli õigupoolest ärevus: ta ootas külalist, nagu oli kogu lugemise ajalgi oodanud.

Õhtu kulus. Et uksest olid lahti, kuulis ta naabri kella tirisevat, seal jooksid lapsed edasi-tagasi. Kui ta ei tule, siis ütlen talle järgmisel korral kokku saades: «Tegite halvasti, et palusite oodata, ja ei tulnud. Milleks te tegite

ettepaneku juttu ajada? Kulgi selline vestlus võib mulle palju tähendada, pole ma seda omalt poolt palunud, hindan teie aega väga kõrgelt ja ma ei taha, et ma võiksin niisugust ettepanekut teha. Kui te nõustuksite mu närve ega narritaks oma palvega? Sel öhtul võtsite minult lubaduse kodus olla.»

Ta lebas diivanil, kuulas plingssalt, kuidas naabri ukseleil ühtelugu helises, ja jäi veel rahulikult kuni hakkas juba pisut mürgiselt plaanitsema: kui ta jätkemisel korral näen ja ta jälle ütleb: «Tulen tuleva nädala alguses teie poole vestlema. Kas olete sel ajal kodus?» — siis pean ma tema säärase küsimuse peale vastama: «Arge öelge nõnda, öelge parem: ma ei tule teie poole.»

Ta tundis ise, kuidas ta üha mormimaks muutus. Ja nii jõudis kätte aeg, mil'al värvad ei taha, oh juba võimatu neile tulla. Ta tundis kergendust, et pahad aimused olid juba täide läinud.

Ta mõtles:

Niisugusel öhtul tekib lausa tunne, et võiks veel abielludagi, olgugi selleks, et naisega tühtseda.

Rusutud meeleolu võttis maad, tallo tuli meelde aken, millele ta võis igal ajal koputada, kas võl üldöösel: teda võetakse alati vastu, ümmardatakse, hinnatakse. Kui ma ikkagi abiellaksin, mõtles ta seda meeleantades. Ma pole ju leidnud midagi, mis vääriks võitlust, ja ma ei kaotaks palju. Väga tugev tunnen, et õigupoolest olen ma juba hukkunud.

Kui ainult naised nii jõhkraks, avalikuks poleks muutunud. Nad isegi ei salga enam midagi. «Kui mees ei jõua mind üleval pidada, siis visaku püksid jalast,» ütles mu õde, ja nõbu: «Hea, et sind seal ei olnud, sa oleksid võinud peigmehe minu käest üle võtta.»

Vana hea aia naist ei leia kuskilt. Ja kui nüüd veel uus sõda tuleb, langeb jälle miljonid naised vastavalt jääb jälle miljonid naised vananema. Siis muutub nende olemus sääraseks, et mingi kultuur ei saa enam säilida.

Ta tõusis üles, läks läbi avatult oodanud uste esikusse, pani salli kaela ja kuue selga, surus kätt ja ettevaatlikult lähe ja otsustas kindlalt ära mõtte abielulel. Vahest on niisama hea, kui lähen natukeseks ialutama.

Mööda kodutänavat minnes nägi ta esmal üht naist, kes seisis keret teed ja vahtis maha külliega tema poole.

Midagi tuttavat oli selles peenikeses pihas, vilksatas

meelde Kaari Pallas, kuid alles lähedale jõudes, kui naine samme kuuldes näo tema poole tõstis, tundis mees Kaari selgesti ära. Kaari oli para'asti oma kahte varju vahtinud. Nad ulatasid teineteisele käe, ja just nagu oleksid nad viimati alles eile kohtunud, hakkas Kaarina, käsi veel mehe p'hus, vilkalt rääkima, heitis kärke pilgu kord tema'e, kord tänavale.

«Vaata, kaks minu varju, sinna ja sinna. Üks tuleb lähemal asuva laterna valgusest, see on lühem, too pikem tekib kaugemast laternast. Imelik, kas pole? On isegi niisugune raamatu pealkiri: «Inimese vari». Mispärast ma pole kunagi märganud või kuulnud öeldavat: «Inimese kaks varju?»»

Niilo Vasalli seisis tema kõrval ja nägi, kuidas nüüd neist mõlemast langes kaks varju, ähmast, ebaselget, ja kui ta sammu astus, sulasid nende teised varjud ühte.

«Sa seisad hämaruses,» tähendas ta. «Mõlema laterna valgus on siin piiri peal nii nõrk, et ei suuda teise heidetud varju hävitada.»

Kaari huvi variude vastu oli juba samas kadunud, too kõige väiksem, kõige pealpoolsem mõte oli vaid sellepärast esimesena esile purskunud, et südant täitis terveni mingi avar, seletamatu tunne. Oli ta ju täna öhtul Niilo Vasalli kirja lugenud: me peame uue tee leidma... Tundis end nagu mingi ukse ees seisvat, varjud olid ainult äratanud müstilise tunnetuse, et see tee on niisama äraaimamatu ja salapärase nagu omaenda kaks varju.

«Kuhu sa tahtsid minna?» küsis Kaari, hiliutise uudistamise heledus silmades oli muutunud pidulikuks tumeduseks.

«Mõtlesin lihtsalt ialutama minna.»

«Kas ma võin sinuga kaasa tulla?»

«On sul tarvis niiviisi küsida?»

«On,» lausus Kaari tõsiselt, nagu oleks see hädavajalik, mõistis mehe küsimust siiski kui nõusolekut ja pöördus samasse suunda, kuhupoole Niilo Vasalli oli ennist murekul. Nad kõndisid veidi aega kõrvuti, siis kordas Kaari tundeliselt, nagu kätkeks tema sõnades andekspalunimise:

«Küllap mul on tarvis küsida.»

Tänav ja maantee ühinemiskohal pöördusid nad linnast välja mööda tühja laia teed, mis lookles piki mere- randa. Kõrgete kuuskede valve all seisis õuedel suvilad,

mõni vaher kummardus üle nia ja allendas laterna päis-
tel nagu kuld, suured haralised lehed vaile otsas õieli
nagu kahvatud tähekobarad.

Algul sammusid nad vaikides. Aeg ajalt silmitses Kaari
kõrval kõndiva mehe nägu, see näis tema arvates valju-
ilmelisem kui enne.

«Mulle näib, et miski rõhub sinu: kas on mingi pahan-
dus juhtunud?»

«Ei midagi erilist.»

Kaarile tundus, et see tuli veldi pingutatult, tal ei õnnes-
tunud pilku tabada, see oli otse ette suunatud, ja ta küsis
vaiksemalt:

«On ehk siiski midagi halba?»

Niilo Vasalli ei vastanud, võttis tal ainult käe alt kinni
ja surus tema käsivart kõvasti oma külje vastu, nii meel-
divalt ja tugevasti, et peaaegu kandis teda edasi. Kaari
pidulikkus rauges, talle tulid meelde suvi ja tegis ja ta
mõistis korraga alles nüüd, et tema oli olnud. Ta oli olnud
vaid sellepärast, et nad olid olnud. Ta oli olnud. Ta oli olnud.
oli olnud! Ainus pilk sellele ajale, et ta oli olnud, sel hetkel
jube, kuigi kõik oli seljatatud.

Mehe käsivars tema oma vastu. Ta oli olnud. Ta oli olnud.
sele, ta lausus:

«Mul oli raske suvi.»

Seda kuulates tundis mees heldimust. Tal endal oli alati
raske olnud, ei mäletanud üldse teistsugust elu, aga kui
selline noorem, vähem muserdatud inimolend, keda on
kallistatud, kellega vesteldud, keda kujutlustesse põimi-
tud, kui tema nüüd seda ilustamatult, vaikselt ütles, tun-
dis ta alles praegu, kui lähedaseks ta temale on saanud.
Ta nihutas Kaari kätt oma külje vastu, loetas tema
samme, märkas jälle, kui kerge ta on, oli tookord kevadel
teda sageli lae alla tõstnud. Ta seisatas, pöördus Kaari
poole, hoidis tal mõlema käega piha ümbert kinni ja ütles:

«Ma sooviksin, et sinul oleks maailmas hea elada. Ma
tahaksin, et sul mingeid raskusi ei oleks. Võib-olla tegi
minu kiri su suve veelgi halvemaks, kirjutasin selle pärast
meie lahkuminekut, ma ei suutnud tookord läbi mõelda,
kuigi kandsin kirja kaks päeva taskus, ilma et oleksin
seda postil pannud. Unusta see kiri, kustuta need sõnad,
kirjutasin selle õnnetuna. Olen sinu sõber ja tahaksin teha
kõik, mis võimalik, et sinul oleks hea.»

«Ma ei unusta seda, see oli hea kiri. Õige minu mee-

lest. Andestust paluda pole vaja, ja pealegi sain ma selle
alles täna. Lauri kaudu.»

Nad vaatasid lühjal maanteel teineteisele silma, Niilo
Vasalli hoidis Kaarinat pihast, järsku valdas teda kerguse,
rõõmu üürige sõost: ta tõstis lüdruku kõrgele üles, osa-
vasti, vähimalgi määral vankumata, hoides tal vöökohast
kinni, sõrmed ulatusid peaaegu ümber piha. Ta tundis
oma käsivarte tugevust, kandis teda oma pea kohal, ja
Kaari sirutas rõõmupuhangus mõlemad käed üles, nagu
tahtnuks ta sõrmedega madalaid pilvi puudutada.

Niilo Vasalli pani ta aegamisi ja sujuvalt maha, kuid
ise muutus juba nukraks. Säärane jõud — tol ajal, kui ta
veel kive klompis, oli see tal alati olemas. Nüüd oli jõud
üldiselt kadunud. Ainult mõnel harval hetkel tundis ta
seda jälle. Ja see hetk tegi peaaegu valu, andes märku
väsimumest, hinge ja ihu nädalaid kestnud rammetusest
ja tülpimusest.

Nad jalutasid edasi, ligistikku, läksid ühe tühja suvila
väravast sisse ja kõndisid sama jalga käies mööda puude
all looklevat lehtedega kaetud teerada. Tuhmilt valgusta-
tud murul helendasid kollased vahtralehed, nende läige
meenutas kustunud tähti. Jalgrada viis randa, sealt algas
kitsas, kahele poolt käsipuudega varustatud ujulasild, see
oli ehitatud laudadest ja seisis kivitulpade otsas. Niilo
Vasalli talutas Kaarit, tema käsi enda külje vastu suru-
des, mööda seda pikka silda, oli meeldiv kõndida vee
kohal, otsekui sammunuksid nad tuleviku poole. Maailm
ümberringi on pime, maantee tuled on jäänud metsa taha,
kõik on siin hämaruses, kogu taevast pehmete äärjoontega
õrnraugete pilvede peidus, need liiguvad tõttamisi nagu
unes, meri on täiesti vaikne, sealt paistab vastu pilvede
mahe liikumine, rand ja mets selja taga on üksainus koi-
sev sumedus. Vesi silla kõrval uhkab sooiust, pole veel
suvest saadik päriselt jahtunud... Jalge all on vaid kit-
sas sild.

Väike supelmaja oli lukus, nad istusid seinale veerde
vanale pingile.

Niilo Vasalli kõneles Kaarile jälle endast.

Tema juht kutsus Kaaris esile õrnuse, tema süda soo-
jenes, mees tundis seda selgesti, ja nad rääkisid endid
üha lähedaseks ja armunumaks, Kaari paitas tolle
suure kurvameelse mehe käeselga, kuulas teda, paitas ja
oli õnnelik. Et ta võis õnnelik olla, kuulates teise inimese

murepihtimusi, — see tuli armastusest: oma paitusega tundis ta, aiab ta mured mõnevõrra eemale, leevendab rahustab ilma sõnadetagi, nagu vabaneksid nad neid riõlemad koos.

Ta vaevalt pillas mõne sõna, kuulas vaid, sõrmed la-
lesid kergelt ja hellalt nagu linnu tiib, kuni Niilo Vasal
unustas rääkida oma mõtteist, vaikis, kummardus lab-
male ja küsis:

«Kas sa võid öelda, mispärast sa mind nii kalliks pead? Kaarina naeratas hämaruses kergelt, õnnelikuna. Uus tee.

Kaari oli kujutlenud, et nad kõnnivad nagu õde ja vend ja võib-olla oli ka Niilo Vasalli nii mõelnud, kuid kahtlasetleidnud sülelus ei muutunud alga, olematuks, vahetuks puudutus, kui tuttav käsi on jälle ligi... ainuüksi kahtluse kahin vastu õlga — seegi äratas sinu mälestuse hurma vast heikest. Nagu oleksid kord leidnud karika kõigi eest peidetud joogiga, mis tollel hetkel su olemuse imelikult ümber kujundas. Jälle näed karikat, arvad, et vein on ehk otsa saanud, kuid pisut selle kohale kummardudes tunned juba lõhna, ainult üllamat kui enne. Tunned, nagu oleksid jälk, veidi sünnud, kui sa ei saa seda hõlmetega puudutada. Võib armastada nii, et inimene sellest muutub, peaaegu sõbrale, kes äratas sinu olemuse, ei lähe sinu uksest eales täiesti lukku.

Seda pidi nad kogema, kui nad jälle kokku said.

Nad käsid sellesama supelmaja pingl tihti istumas, kuni meri ranna ääres jäätus ja lumi nende istmele sadas. Kaaril polnud ikka veel välisukse võtit, teda varitses alati oht ööseks välja jääda, ja siis ühel külmal õhtul palus ta Niilo Vasall: oma tuppa, kuid järgmisel päeval kihutas õmbleja ta majast välja, ja ta oleks seda teinud juba südaööl, kui ta poleks pidanud õuduseks sellisel kellaaajal mehe silme alla ilmuda. Kaari ei kaitsnud end sõnagagi sõimu eest, pakkis vaid oma riided kokku ja mõtles rahulikult:

Ma armastan teda, mul on hea meel, kui ta mind enda kõrvale tahab. Önnistan teda selle pärast, et ta mind oma käte vahel tahab hoida.

Riidekompsu kõ'gutades läks ta Miriami juurde, teises käes aialehepaun ja selles laenatud raamat; ta oli ka pea-aegu ilma rahata, sest too vooruslik naisterahvas oli ette-

...lud üüril kinni pidanud, otsekui trahviks selle eest, et oli pöördunud säärasele teele.

...tundis tema saatusest rõõmu ja ütles:
«Mina õe juures saab peavarjuta inimene alati ööd
...muna olen kah vahel seal, kui oma korterist jalga
...Paruniproua ei käi kunagi köögis, tal pole õrna
...et seal on hulkurite võõrastemaja.»

Maar istus seni kõõgitaguses toas, kui Mirjami õde
lõpetas oma tööd tegi: läks ühtepuhku siseruumidesse,
elektrikell helises, tuli jälle tagasi ja käis vahepeal
muu juures sosistlemas.

«Vahel ajaviiteks aknast välja,» soovitas ta, «seal on
kõik, mis mulle seltsiks on. Kustutan tule, istun siin ja
vaatan teisi aknaid.»

En väike ruum oli pime, võis kahe ruudulisest aknast
hoovi teistesse köökidesse näha. Kõigi maja köökide
aknad olid kinnise hoovi poole. Päris vastas asuval köö-
ki pinnal üldse eesriideid, seal talitas teenijatüdruk,
kes põll ees ja pitsäärisega tanu peas nagu Paulii-
ne. Ole pimedal hoovi paistis kõik üpris selgesti ära.
Kõik oleks seal suure valgustatud akna taga kõndiv
tüdruk vitriini vaatamiseks välja pandud. Ta seadis tee-
le tulele, kais koridoris ja tuli jälle tagasi, siis tuli
kõik maja noorhärri, jäi pliidi juurde tüdruku kõrvale
istuma ja suudles teda. Ja härra pani tüdruku eest tee-
le ma.

...ma.
...oli alatihtu jälginud, mis tööd teisel käsil olid:
...ta pesu tassis, millal ööaegu triikis, väga sapeli aga
...ta vasknõusid. Neil mõlemal võttis alati üheteist-
...a õhtul aega, enne kui kõik lööd olid tehtud. Kui
...ol polnud, siis istus pererahvas paar tundi vesteldes
...taga, alles siis võis tassid ära tuua ja pesema
...Valgetel öödel, just sel ajal, kui nad teeoomise
...ootasid, olid nad avanud hoovipoolsed aknad, istu-
...kasivarred pähjad, akna all, siniseruuduline puuvil-
...kleit seljas, valge tanuke otsmikul, ja vahtinud teine-
...teist niimoodi üle hoovi — midagi kõnelemata, midagi tei-
...ole hõikamata, teades, et mõlemal on ühesugune
...atus, ainult selle erinevusega, et üks neist on noorem
...ta teda käib härra talvel suudlemas.

Kui Pauliina õhtul talitustest vabaks sai, hakkas ta uuele oma tuttavale kleiti õmblema. Tal oli paruniproua

masin, mida hoiti tema väikeses toas, ta viis selle laua alla ja see varises habaselt. Ta pahistas, nokitses õlulaste kallal ja aias kogu aeg Kaariga juttu. Tema meenutas Mirjam, õhtukooli ja ruute eest.

Ta andis Kaarile šokolaadi, oli saanud karbitäie jõe eelseks kingituseks ja alal hoidnud, et võiks külastada. «Mirjam on säärane, et kui saab karbi šokolaadi, soõb kõik uhkorruga ära, jäägu kas või haiged. Nad proovisid toda kirevat kleiti Kaarinale selga, sobis hästi, ja igasugu ribasid ja kaunistusi oli ta sõnadava riide jaoks välja mõelnud. Seepärast palusid tulla nad teda ühtelugu endale õmmelda, kuna ta pealegi teeseda jumalamuuda. Viimaks peitis ta selle meistri kappi, lükkas masina nürka ja pani kaane peale, naerd salapäraselt:

«Pärn, proual pole aimugi, et ma masinat kasutan. Iga talle ei meeldiks, et ma sellega kogu maailmale õmmelen, olgugi et masin sellest rikki ei lähe, kui ma korraldust õlitam.»

Sis heitsid nad voodisse, mis oli ühe inimese tarvis, känd pandi teineteise õlgade ümber, et kumbki üle äärmis ei kukuks. Sageli oli Mirjam seal samamoodi maganud ja eelmisel sügisel oli ta kuu aega salaja sin elanud. Juba samal ajal oli arst öelnud, et Mirjamil on tiisikus, Mirjam oli nädal otsa nutnud, et peab surema, ja õel oli temast nii hale hakanud, et ohvrimeelsusest magas temaga koos, kuigi kogu aja kartis nakkust ja palis jumalat. Ta ei olnud võtnud ööseks põrandale heita, aga öde oli nii õnnetu, et ta ei raatsinud oma kartust välja näidata. See oli Mirjam õnneks lahkunud.

Kaaril tarvitses siin salaja ainult paar ööd elada, ta leidis korteri kaugele linna servale, Niilo Vasalli kodus lähedale. Seal oli, tõsi küll, pikk tee «Soome Hääle» korterisse.

Ta tõusis üles vara, hommikupoolt ööd ja tõmbas alles unesegasena oma õhukesed riided selga. Talve esimesed külmad olid saabunud, tänavad olid lumest valged ja öisel ajal täiesti tühjad. Kõrgel pimedas linna kohal vilkusid eredalt tähed, vahel puhus raevukas vastutuul. Kaari oli hariunud kergelt sõrki laskma, ilma end hingetuks jooksmata, õhukesed rõivad ei koormanud, ja ometi oli tal ise enesest soe, ainult nagu löikas külm õhujuga. See lausa

... Värke ja habras, nii jooksis ta mööda tänavääärt akende all, üksinda kogu pikal valgel lagendil, kus des, kuivades, pimedates hommikutes oli midagi, ja ta jõudis oma kaugesse korterisse tagasi juba pimedat valgendumist.

... ja poudsid kätte jõuludki, ja esimese püha hommiku tal vaja tööle minna.

... Niilo Vasallile saanud hankida jõulukingituse, ... oli ju too vana öla pealt katki kärisenud, olgugi ... oli see katkine koht omal moel rõõmu valmis-

... ta ise sai ta vastukingituseks punased tuhvlid, ... olid ilusad ja pehmed, ja kui ilmad uue aasta algul ... aneks läksid, võis ta koju tulles marjad kingad

... ja need tuhvlid jalga tõmmata. Tal tekkis ... nende vastu, need olid armsad nagu unenägu, ... toas rõõmsalt ja kergelt ringi, vaheldes oma

... vahel vahel hakkas Kaari nõrkust tundma. Südame ... vahel paha tunne, mõnikord oli kohutav söögi- ... hommikul tööle joostes pidi ta aeg-ajalt peatuma, ... mulksus lumele märjanireke. Ta aimas: laps ... usas, kuid ei tahtnud sellele mõelda. Palju terava- ... kurvastasid teda armastatu iseloom ja mõtted. Ta ... alati valu, kui mehe jutus jälle ilmnes kõige põlga- ... variund.

... Niilo Vasalli võis naeratada, nii et huultel oli lootus- ... ja troomia ühtaegu, ja öelda: «Ma pean vist ikka nii ... elama, et jõuan selle tumeda pidžaama närakaks ... » või: «Täna olen haige, aga sellest pole midagi. ... sellest lugu, kas inimene sureb kümme aastat varem ... hiljem.» Mees märkas Kaari näost, kuidas tema sõnad ... lõi kõrvetasid naist, selle pea vajus tasakesi longu, ... hakkas ta alati Kaari juukseid sagrama, küsides: «Kas ... väga pahaseks? Ära võta seda nii tõsiselt.»

... ühel talveõhtul jalutasid nad koos tänaval ja kohtasid ... Mirjamit, too jäi nendega vestlema ja esines täpselt nii ... sajad intervjueeritavad «Soome Hääles». Kaari arvas ... et ta matkib neid meelega, kuid siis märkas ta, et ... Mirjam usub oma sõnadesse. Ta pajatas, et olevat vaba- ... panik, tema näidendi pealkiriaks on «Meie, geeniused, ... müsteeriumid», ta rääkis pikalt-laialt oma stulist, tee- ... millal ta näidendi valmis saab, ja ütles veel, et see ... juba kevadel Rahvusteatri lavale. Mirjam oli otse

üles keeratud sellest, et kunst tänapäeval madalse
püsib. «Seda tehakse laiseldes, mitte kellelegi pole kun-
püha.» Ta jutustas, kuidas ta öid läbi üleval oli ja ho-
sasti oma näidendit lühv.s, ilma söemata, juues ad-
musta kanget kohvi. «Kiriandus peab enesest kujula-
tuld, värku, geniaalsuse leeke.»

Miriamist lahkunud, sammused nad natuke maad se-
tuft, ja nii on t.hilugu: kui kolmas kaaslastest ära läbi
on teised kaks valt, kuni nende täiesti omavahelised sel-
ted jõuavad valitsevaks muutuda.

Niilo Vasallit hakkas nüüd erutama jutt, mida ta ä-
oli kuulnud Tema pessimism hakkas jälle pead tõstma, ta
oli ja kogu aeg olemas olnud, kuid sedapuhku polnud
haruldaselt karta end ilmutanud. Ta ei mäletanud ju
mitme nädala looksul ühtki päris pimedat hetke. Nüüd
k.hestas teda üha rohkem asjaolu, et too tõusev suuri
üksinda vestlust juhtis, tema naergi oli nagu jõupurse
kindlasti polnud ta neist lahkudes põrmagi väsinud, kui
võrd see hetk oli nauding enese kõrgemaletõas. Tema
aga tunda end olevat tühi ja lõpuni kulunud — hinge
jõud oli t.lgatumaks otsas.

Esinevad, nagu poleks tänini veel midagi kirjutatud
mõtles ta, nagu poleks kõigi aegade parim mõistus mehe
mõngisuguseid teetähiseid jätnud, nagu ei saaks kriitikut
millestki tolku. et ainult nemad ise, loojad, oskavad
kõige paremini ka arvustada. Me kõik peaksime põrmu-
saama, et too suurva'm löögile pääseks, ja kus on naha
tema töö? Seda pole isegi veel avaldatud! Väga palju on
inimesi, kelle saatus põhineb sellel, et nad ei lase teistel
rääkida. Saarane hilgav enesega rahulolemine, see teeb
teise inimese lausa haigeks.

«Niisugune mõõdutundetus ajab mul alati hinge täis.»
ütles ta Kaarinale, ja natukese aja pärast veel mornimalt
«Mäletan ühte teist juhtumit.»

«Räägi sellest!»

«Räägin siis, kui oleme selle tänava lõpuni jõudnud,
seni oleme valt.»

Kui nad tänava lõpuni jõudsid, ei tuletanud Kaari luba-
dust meelde arvates, et mees on selle unustanud, aga kui
rad üle risttee olid läinud, hakkas Niilo Vasalli kõne-
lema:

«See oli maal, möödunud suvel. Läksin pühapäeva

lühthe moonaka hurtsikusse öömajale. Tead sa, mis
moonakas?»

«Kas mitte selline, kes saab palgaks vilja?»

«Tõttaval määral küll. See moonakas elas mõisale kuu-
rtsikus ja sai palgamaaks lapi põldu, ta ise kül-
las seal. Ja lehmale sai ta kariamaad. Aga
ta is ta selle eest kümme tundi mõisatööl, kõik
võttis aasta ringi.

«Lühthe pühapäevähtul oli kodus naine lastega, ta oli alles
võttis, rääkis palju ja naeris peaaegu kogu aeg, too
naine näis, nagu oleks tal niisugune suu, et kui
võttis p'sutki paotuvad, siis on naer lahti.

«Tema mees koos oma vennaga koju. Naine käis talle
toma lehma pere karja hulka viiks, tassis last järel,
lepeal lehmale ohelikku sarvi panemas, kamandas
last viina, kussutas last, ja tuba jättis tema suu
võttis, kui mees viivitas ja ikka veel istus. Vend
võttis: «Vali, kas hoiad last või viid lehma ära!» — «Ei
võttis pühapäevast tule ka tuhkagi, mõtlesin juba hakata
lehma pidama, sest muud asjad sain ära tehtud, nüüd veel
lehma viimine...» — «Mine aga mine, kui kord

«Tuleks oled!» — «Seda ma olen küll. Mõtlesin veel
toma lehmatega pihta hakata. Teised lähevad küla
oma oma tööd tegema. Eks pea siis vist leinariided
alga tõmbama.» — «Tõmba aga leinariided selga

«Ma imestasin endamisi, mida mehed leinariiete all
võttis, siis nägin, kuidas ta tööriivad selga pani, too
võttis. Need rõivad, millega ta kümme tundi iga argi-
võttis mõisatööl ja õhtuti ta pühapäeviti oma töö pal-
võttis. Seekord olid leinariided kortsude kohalt natuke
võttis, kas lubjast või millestki muust niisugusest. Leina-
võttis. See tundus nii kummalisena. Oleksin tolles mehes
võttis näinud midagi iseendast... Meie maal võib ju lei-
võttis tühjandeid, kel on põhjust oma tööriivaid leinarüüs
võttis.

«See juhtum tuli mulle meelde tolle näitekirjanikust näit-
võttis, tema silmades meenutas mingi vilksatus selle
võttis naist.»

«Kui tuli kohe mõttesse Miriami öde, ta mõtles: Pau-
võttis on leinarüüs Miriami pärast. Kuid ta ei kõnelnud
võttis sõnagi, ei sobinud isegi Niilo Vasallile oma sõbra-
võttis varjuheitvaid asju rääkida, niimoodi tagaselja.

Nad olid Kaari korteri juurde jõudnud. Niilo Vasall palus luba tuppa tulla, täna õhtul piirasid teda otsustanud mustad tiivad, ahastuse aimus. Ta ei julgenud jumalaga jätta ja üksi jääda.

Kaari istus vanale diivanile, mille otstest olid kooneritid raamaturiivlid, Niilo Vasalli pani pea tema künka ja tõstis jalad madalale riiulile. Ja Kaari silistas kaua teetandunud juuksepiirdega otsaesist ja lühikesi heledaid juukseid. Tema käeliigutustes ja silmades oli nüüd lohutavat rahu, mida mees oli kevadel igatsenud. Kui need suletud silmad viivuks avanesid, kummardus Kaari neid vaatama ja küsis:

«On sul nüüd hea olla?»

«On küll.»

12

Tädi Ines, kes oli sügisel muretsenud tolle kesknädalase ja laupäevase passijakoha, hakkas nüüd Kaarit eriti armastama. Tahtis Kaarit hoida nagu omaenda tütart, saudles ühtelugu, kui Kaari sinna läks, ja kaelustas lahikumisel ja palus end meeles pidada.

Proua Pallas, Kaari võõrasema, oli tädi Inese kohta tihti öelnud: «Ma ei taha selle naisterahvaga mingit tege- mist teha, igasugune tutvus meie vahel on lõppenud.»

Viimati olid nad koos olnud kümme aastat tagasi. Tõukord oli tädi Inese ema surnud ja tädi oli palunud härra Pallasele kuuluvat hauaplatsi ema põrnu jaoks. Nime oli härra Pallas pärast oma esimese naise surma ostnud vanalt hõusalt kalmistult kaks kõrvuti asetsevat hauaplatsi, et teda ennast kord sinna Kaari ema kõrvale viidaks. Kuid tema teine naine kartis, et mees mälestab ja armastab ikka veel oma esimest abikaasat, ütles isegi lausa välja, et «tema elu lõpetab pidevalt selle naise vari». Nihkus oli ta solvunud paljast mõttestki, et mees tema kõrvale hauda ei tule. Seepärast lubas härra Pallas hauaplatsi tädi Inese emale, ja matusteks oli juba kõik valmis, kutsed laiali saadetud... kuid proua Pallas ei tahtnud hauaplatsi ka käest ära anda, ta sundis meest kirikukantseleisse minema lubadust tagasi võtma. «Mina abikaasal on teised plaanid» Need olid härra Pallase klassikalised sõnad teise abielu ajal.

122

... Ines, kelle ema pidi juba ettevalmistatud peietel... peaaegu matmata jääma, oli proua Pallasele küsi- di: «Kas mõllete õige ise sinna hauda minna või?» — «Minna sinna ei lähe,» oli proua vastanud, «ja sinna ei... ka mu mees, meid maetakse kõrvuti teise kohta. Kuid hauaplats on ostetud Kaarinale, seda ei saa keegi Kaarina tuleb oma ema kõrvale sängitada.»

... oli viimane konflikt. tädi Inese ja proua Pallase...

... talvel oli tädi Ines hakanud Kaarit armastama. Ta oli avastanud mingi magistri, kellele Kaari pidanuks... arust mehele minema, siis oleks ta võinud nende... võõrsil käia ja saanud tuttavaks magistri vanema... ja võiks ise sellega abielluda, ja siis võiks ta... hästi päästearmeest lahku lüüa». Kõiki neid... ta Kaarile ei ilmutanud, kallistas teda vaid ja... et hakkavat tema läbi veel elama.

Kui Kaari isa oli teistkordselt abiellunud, tehti abielu-... mille järgi vana mööbel, toidunõud ja riided, Kaari... omad, pidid Kaarile kuuluma. Tädi Ines tuli see nüüd... ja ta saatis proua Pallasele sõna, et ta Kaarile... uulava mööbli, vaibad, padjad ja toidunõud kätte annaks. ... on tingimata vajalik, nad võtaksid siis parema toa, ... laksid Kaariga koos ja saaksid sel kombel korraliku toa- ... nstuse ja võiksid siis magistri külla kutsuda. Kui aga... krammist polnud kippu ega kõppu kuulda, läks tädi... «seda ära tooma. Just samal ajal oli härra Pallase... nelulahutus käsil ja proua Pallas kees ja vahutas, ta loo-... ta veel protsessi võita, nii et lahutust ei antaks. Ta viskas... tädi Inese välja, ütles end olevat ööd läbi nutnud ja üle-... ol olnud ja palvetanud, et tema kodu seekord veel puu-... tunatuks jääks... kuidas ta võib siis mööblit ja muud... ka käest ära anda? «Kui te veel katsute mu kodu lõh-... kunda, kutsun politsei endale appi,» ütles ta tädi Inesele, ... mul on mure, lastagu mul rahus palvetada!» Tädi ei and-... d... püüdis härra Pallase jutule pääseda, et too... annaks käsu mööbli kohta, kuid sai vastuseks, et teda ei... tülitada, temal on teenistuskohas palju tööd ja... üks ületunnitööd, tal ei ole tahtmist selle asjaga tege-... must teha, kui proua Pallas on kord juba teisiti plaanitse-... nud.

Kuid tädi Inese meelest olid need mööblitükid, padjad ja toidunõud hädavajalikud tema uueks eluks, ta ei või-

123

nud asja niisama jätta ja läks hoolekandekomisjoni
õeldi, et on liiga hilja neid välja nõuda, oleks tulnud
ära tuua siis, kui Kaarina täisealiseks sai. Viimaks
tädi Kaarit otseselt, et stada ja lubas kõik kuul
... e saanud teia nõusse

Siis õnnestus tädil Kaarit ja toda magistrit tuttav
teha ning ta viis nad Rahvusteatriisse esietendusele

Seal istus pidulik publik, oli imeselgesti näha, et
ilmas on hilgust, kansti. Kuid Kaarile tuli aeg
mõttesse: homme hommikul vara pean minema «See
Häält» laiali kandma. Ja lõpuks jäi talle sellest te
õhtust meelde üks pilt: kui nad olid lahkumas, istus va
büülis üks naine, valge kleit seljas, hõbedane vöö lüh
Ta oli Kaari kasva ja tal olid pikad valged kindad
naaldas duvani seljatoele, silmitsedes üleriideid v
inimest. Tema kes oli peaaegu põlvili noor mees, kes ka
das naisele hoolitsevalt botkuid jalga ja pani ha
kinni. Seda nähes tundis neist möödav Kaari kibedust
mees osutab hellalt ja hoolisust ilma kartuseta

Talle meenus Nello Vasalli, ja kui tädi oleks teda
g. striga üks jätnud, oleks ta magistrile kuidagiviisi
mõtetest rääkinud. Kuid tädi oli juba ette öelnud, et ta
julge neid viivukski kahekesi jätta, sest ta peab Ka
neitsikkuse järele valvama. Kaari ainas rahutusega,
ta on sellises seisukorras, kus säärane hoolitsemine tu
dab süinge pilkuna, kuid tädile tahtis ta küll kõige väh
südanest puistata, ta ütles vaid:

«Kuidas sa siis võid mind talle eluksajaks naiseks anda
kui sa praegu ei julge mind natukesekski temaga tan
vale jalutama jätta?»

Tädi ei vastanud selle peale, suudles ainult ja käski
suu pidada.

Varsti pärast teatris käimist tuli Mirjam Kaari juurde
Ta oli oma korterist jalga lasknud ja tal polnud raha kor
terikuulutuseks ega aega teiste kuulutuste jargi otsim
seks. Kaari viis ta nüüd tadi tappa, ja Mirjam jäi suu
mõneks ajaks kolmandaks asukaks

Siis sai Mirjam oma näidendi valmis ja palus Kaari
et ta selle masinal ümber kirjutaks. Ta tassis süles ääre
linna suure raske kirjutusmasina, mille oli saanud lae
nuks ühelt kontoriametnikult, olles lubanud tasuks kalle
kuu jooksul tolle tuba koristada. Ta pani masina lauale
kallistas Kaarit ja ütles:

«Tõusta mu näidend ümber, sa oled ju kunagi masina-
kirjutustel käinud. Tasun siis, kui olen kuulsaks saa-
Ma ei unusta sind iialgi, kui selle ära teed»

Kaaril hakkas tema näidendit ümber tippima, tal oli
siis hea meel, et sai sellega aega viita ja eemale tõrjuda
lakkematut mõtet, mis teda enam sugugi rahule ei jätanud:
lõpu minu üsas! Siiski polnud ta veel päris kindel.

Algul luges ta näidendi kohe läbi, pealkiri oli sama,
nida Mirjam oli juba mitmel korral nimetanud: «Meie,
peenuused, ja müsteeriumid». Ja inimesed kõnelesid selles
palju geniaalsusest, kuid Kaari ei olnud siiski täiesti
veendunud, kas näidendi peategelane oli geenius ja mis-
noodi. Igatahes sai ta kogemata kombel vaesest rikkaks.

Kaari istus kirjutades aknaaluse laua ääres, küljega
lühva poo'e. Jättis vahel viivuks tippimise ja pöördus
kunst välja vaatama, jälle tulid pähe omaenda ootama-
tult murelikuks muutunud mõtted, kuid silmad jälgisid
omelt kõike, mis oli ruutude taga.

Maja oli linna viimane kivihoone. Akna alt läks läbi
nõlvade korras ehitatud uus tänav. Kord saab sellest
puiestee, praegu aga seisid pärnad vibalikenä, tugi-
punde külge seotuna, nende ladvatutt oli kõrgel ja õige
jauke.

Kiike paistis, vastas, teispool tänavat kerkis lage kalju,
kõlled punakad, lühedes lumi, nõlvadel igiroheline sam-
mul. Allpool, laugel, tänavani laskuval rinnakul oli näha
palljaid vaarikapõõsaid ning jalgradu, siin-seal kuusk või
müürid, nende tüvede vahele olid tõmmatud pesunööriid.
Tuul puhitas valgeid ja kirjusi pesuhilpe, päikesepaistel
valgallesid need säravpuhastena, voltides varjud, kummis
sargiseljad plaukumas tuules. Kaarina nägi taburetil istu-
des, kuidas tuul puhus pükstesse ja särkidesse, paisutas
... vorstideks ja puserateks, jäi sinna pidama, laskmata
... lonti vajuda, just nagu oleksid nähtamatud olendid
aluspesu selga tõmmanud ja vähkreksid nüüd käte ja koi-
hudega vehkides kõhuli nõõril. Need kuivavad ilusti ära,
mõttes Kaari endamisi. Rinnakul oli peaaegu iga päev
... hrelinna kümnete töölisnaste pesu väljas. Mõnikord juh-
tus, et nad ei jõudnud seda õigel ajal ära korjata, sargid-
püksid hilbendasid juba kuivadena, siis kerkis kalju ta-
gant pilv ja varsti ripnesid need vihmasegare all kur-
valt longus, vesi servast tilkumas. Kirjutades tänava-
poolse akna all Mirjami näidendit ümber, oli Kaari harju-

nud riidehilpude saatust jälgima. Ta nägi pilvesse kaljutipu kohal ja mõtles tippumise ajal: tuleksid nüüd ometi õigel ajal oma pesu ära vaima! Ja kui need kohale ilmusid, ohkas ta kergendustundega: märkas ikka parajal ajal pilve!

Teda rõhus ühtsoodu teadmatus: kuidas? Kas on laps minu üsas? Kuid salmad vaatasid imevalgeid, algalt laperdavaid särke: need kuivavad juba ära.

Ta pöördus otsustavalt kirjutusmasina poole, püüdis maha raputada eelaimusi homsest päevast ja tulevate nädalatest ning hakkas jälgima Mirjami voolavaid lauseid ja neid samasugustena hoolikalt puhtale paberile kandma.

Kui Niilo Vasalli tema juurde tuli, põimis ta juba esiku kätel tema kaela ümber, surus end kergelt mehe vastu nagu tahtnuks ta temasse sulada ja maailmast kaduda. Mees tundis seda vaistlikult naise kadistuse vaiksest tülisusest, tõstis ta süle, avas tervise käega ukse ja kandis ta tuppa. Ta pidas seda sõnatut tervitust enda järele igatsmiseks, ja Kaari varjas tema eest oma mõtteid.

Kuid päevad tulid ja töid Kaarile selgase: nonda see oli. Ta teadis, mida ta peaks sel juhul tegema, ta mäletas hästi Niilo Vasalli kõiki kõnelusi.

Ja tema uus ümbruskond tuletas iga päev meelde, mida tuleb teha.

Perenaine kurtis: «Hakkasin lapsetoomise masinaks. Lapsed vajavad iga päev leiba.

Tema, korteriperenaine, oli saanud esimese lapse seitsmeteistkümnepäevase, praegu oli tal neid kuus, ja mõeldud sügisel oli ta pidanud end mehest lahutama. (Kaari oli saanud magamiskoha just sinna tühjaks jäänud voodisse.) Lapsi kaitses ja joodikult mehest nende tarvis raha naakudes oli ta mu närviliseks muutunud, et need tunnetepursked juba üksi olid tema ihu punaseid kuplasid täis ajanud ja laiguti kestendama loonud. Vahepeal kadusid laigud tasapisi ära, aga kui kuu algul tõi ta end ja ta ei saanud raha, ilmusid need varsti jälle. Arst oli kinnitanud, see tuleb närvidest.

Elatusraha, mille kohus oli välja mõistnud, laste isa ei maksnud; ja ikkagi oli ta tihtilugu püüdnud vägisi sisse tungida ning tuppa pääsedes manguvad: «Ma jään kas või põrandale, mul ei ole üldse kohta, kuhu minna.»

Ja teda ei saanud isegi meelitades välja. Tuli kutsuda teenikud teda ära viima.

Õigelt ei julgenud perenaine kellatirina peale kohe ust avada, enne hõikas ta pimedas esikus valju häälega: «Kes on?»

«Mõnel korral toimus Kaari ja tema vahel seda laadi.»

«Kas teile tuleb täna külaline?»

«Arvan, et ei.»

«Ma küsin vaid selleks, et mu meest on täna purjuspäi tänaval nähtud. Nüüd võib ta ukse taha helistama tulla, sellepärast ma paluksin, et kui keegi minu äraolekul kuulab ja te lähete avama ja näete seal tundmatut meest, laske teda sisse laske. Ma kardan kangesti, et kui ta ei saa teda muidu minema kui politsei abiga. Politseinik ütles, et mul pole vaja teda purjuspäi sisse lasta, selge peaga võib ta muidugi tulla lapsi vaatama.»

«Arge muretsege, ma ei lase ühtegi tundmatut inimest sisse. Kui näen mõnd võõrast, siis võin ju ukse kinni pidada.»

«Aga kui ta katsub jõuga sisse saada?»

«Arge kartke, kui olete kord juba keelanud, ei ma siis lase.»

«Kui te külalist ei oota, siis oleks parem, et te üldse ei läheks ust avama, kõlisegu kell kui palju tahes.»

Perenaine seletas, kõhkles, kordas oma palvet, mitut poliitika ega saanud enne rahu, kui Kaari oli korduvalt kinnitanud, et ei lähe üldse ukse juurde.

Ta oli alles noor naine, ainult mõni aasta Kaarist vanem, korpas käsivartega, nagu oleks ta naha millegi vastu katki hõõrunud, kuigi verd veel ei tulnud. Mure, millest ta alatasa rääkis, tema leib, riided, hirm, saamatajäänud elatist raha lastele... kõik see tuletas Kaarile iga päev meelde, mida ta peab laskma endaga teha.

Kuid ta ei teadnud, kelle poole tuleks pöörduda.

Kui inimene on mingi õudse tunde, ängistava needuse ja sisemiselt pingul, otsekui kõnniks ta parajasti pilvesse pilvede all... siis võib ta ometi üürikese ulmapilgu kestel kõige taltsutamatumalt naerda.

Ühel nukul õhtupoolikul oli Kaari parema pluusi selga pannud, mõeldes: tõmba punane pluus selga, elu on nii murelik.

Tema perenaisel oli töötav vend, kes oli hakanud õppima.

Too õppis sageli Kaari toas, et lapsed ei tuleks segama. Ta oli avameelne, muretu nooruk, fõi linnaraamatukogu raamatuid, hoidis neid Kaari aknal ja oli talle kord tulnud. «Küll teie naeratate armsasti. Tuleb kohe tahtma teid suudelda»

Sel õhtul joonestas õppur geomeetrilisi kuiundeid, ja rinnuti laual Kaari võttis laualt ühe pruunide kaantepa laenukoguraamatu — vabavärsid. Ta istus iärile ja mõles: võtan õige ühe stroofi tolle õppurselli kohta, ükskord kust juhtub, paremalt.

Tilluke laev marraskil parrastega
rüsib tuule vastu
Terav ja lustakas vile
Teravmägede lei

Ta tõstis silmad raamatult ja heitis pilgu õppijale: tolle kuub on hatupe ja armetu, kingad luga pikad, meenuvad pisut suuski. Krae annab talle haletsemisväärse välimuse, meelelaadilt on ta muretu ja tarmukas: Teravmägede lei

Loetud värsid iseloomustasid teda nii hästi. Kaari luges uuesti sama stroofi ja vaatas õppuri poole tilluke laev, marraskil parrastega... Kaari suunurgad kõverdusid veidi ülespoole ja terava ja lustaka vile kohal puhkes ta juba vastupandamatult naerma.

«Mida te naerate?»

«Seda lauletust»

«Küll te naerate armsasti. Ärge naerge, muidu ma murran oma töödest ja suudlen teid.»

Kaari naeris end hingetuks, järelejätmatult.

«Ärga naerge!»

Ta püüdis naerust vägisi võitu saada, muutus juba tõsisemaks, aga samas tundus too võrdkuju jälle pööraselt kütkestavana. Naliakas, naliakas... ta pahvatas veel kord naerma, kuna teine teda imestunult vahtis, siis laks ta akna juurde, jäi sinna seisma ja vaikis, kuni õppur hakkas paluma:

«Naerge ometi veel natuke!»

Kuid Kaari pöördus kõrvale, pühkis veetiba põselt ja küsis endalt kuidas ma võisin niiviisi naerd? Unustasin viivuks selle asja hoopiski! Kuidas oli see võimalik?

Ühel õhtul külastas Kaari jälle selle ajakirja toimetust, lele vend kaastööd tegi.

Proua Herta Kannas oli üksinda lastega kodus, tal oli ainult tuleku üle hea meel.

«Lore, et tulite, kõik külalised käivad meil ainult minu he pärast, nüüd tuli ükskord minulegi oma külaline. Olen nii väsinud, aga seltskonna puhul unustan selle. Tälegi panin õhtul lapsed magama ja läksin külla, ütlesin, kui sealt tagasi jõudsin, olin nii kohutavalt masenunud. Siis ütlesin mehele: «Lohuta mind nüüd!» Tema ütles, et talle tikub kangesti uni peale. Alati tikub talle uni peale, kui mind on tarvis lohutada.»

Proua Kannas oli nüüdki parajasti lapsi magama panemas. Neid oli neli, kõik prisked, punaste põskedega, sinisilmalised. Nad olid alasti, ta pesi neid, patsutas paljaid tükkeid ja suudles kord ühte, kord teise kohta — võluvalt, väsimuse-jutu vahepeal, just nagu oleks ta alles päris noorsana oma alasti lapsi armastama hakanud. Kuivatades kummardus ta suuremat suudlema, tõmbas siis noorima sülle, surus enda vastu ja ümises, huuled lapse kaelale. «Vaadake, kui ilus, kui armas... vaadake seda rinda, ja nii liigutavad käed!»

Ja pani nad kõik suurele narile kõrvu, kattis tekiga ja läks ise naabrilt koort laenama, siis ajas noorim tütar end posti ja hakkas hädise pilguga meeleheitlikult nutma. Ema istus lüüsi lähel, vaimustuses:

«Kas näete seda pilku? Ta ei saa minust lahus olla. Kui mu mees seda praegu näeks!»

Proua Kannas keetis kohvi, leiba tal sinna juurde polnud. Lapsed olid juba uinunud, ja siis istus ta nende sukki poeluma ning palus Kaarit nii kaua neil olla, kuni mees koju jõuab, sest ega talle enne seda kunagi und ei tule. Ta julustas oma elust, varemalt olid neil kuusissetulekid elatunud tuhandetesse, tal oli siis imeilus kasukas, siid- ja sõrmused. Ta oli terve ja ilus ja tol ajal oli tal kodus alati maiustusi tagavaraks.

«Mul olid nii imetoredad sõrmused, puhtast kullast, üldse mitte vaseseguga. Vasega segatud on punakad, puhtast kullast on kollasemad. Mul oli üks lihtne, kollane, ja teine heleda kiviga. Oh, kui kahju mul on sõrmustest!»

Praegu oli tal seljas sügislehtede värvi kleit, mis oli

lapitüd. Nägu murelik, muidu kahvatu, ainult huultele ta pannud puna, lopsakad lokid ümber pea, suured kolbigistamata emarinnad, ümarad õlad.

Ta paliastas oma õnnetust nii avameelselt, nagu see, kes kõiges süüdistab teisi.

«Ma olin kahekümneaastane, kui mul esimene laps sündis. Pahandasin tookord ainult selle üle, et ma juba vana olin, et ma varem last ei saanud. Aga ma polnud varem abielus. Olin juba noorest tüdrukust peale abieluvahtinud ja imetlenud neid, kes tõukasid tänaval väikevankrit: sealt pitspalakate ja tekikeste vahelt paistis silma line tilluke pea.

Igal inimesel on ju mingi kalduvus — minul ei ole mingit muud kalduvust kui olla ema. Doktor Salonen tegi mulle kord aborti, see tähendab, teate, et kui laps emalhus elu saanud, kõrvaldatakse see väike loode, siis ta ei saa enam areneda ega sündida. Niisugune asi on tohutu tult valus, aga ma olin vait ja vaatasin kogu aeg kella osuteid, arst ütles, et ma olen vapper naine ja vaatas mind veel tükk aega, minu keha: «Teil on säärane kehaehitus, et teie saate iga aasta lapse.» Ja lahkudes patsutas ta mulle õlale.

Nüüd on mul jälle sama lugu, ma ei tahtnud kuidagi tema juurde minna, oleksin parema meelega ükskõik midagi teinud, kui et oleksin uuesti sinna läinud, ja ma pärisin mujalt järele, aga siis pidin ikkagi samas asjas teist korda sinna minema.

«Et, pai proua,» ütles ta lõpuks minule. «Mina ei saa midagi parata. See on juba nii kaugel, et oleks ebamoraalne seda kõrvaldada.»

Nii ma siis tuln tulema. Alles tänaval turgatas mulle pähe, et ma oleksin pidanud talle vastama. Kas see siis ei ole ebamoraalne, kui toon lapse ilmale, ja ei saa teda toita ega katta? — Kas ei ole koomiline ja kurb, et näiteks avalikkuse esindajad, riigimehed, need on mures sellepärast, et sündivus ei ole küllalt suur, nemad tahavad, et oleks rohkem rahvast. Mina olen niisiis musterinimene! Arst ütleb, et ma võin iga aasta lapse saada.

Loodus on mind nii ohtralt õnnistanud, aga see tõttu olen sattunud kitskusse ja peaaegu hukatuse äärele. Mul on juba neli last, kord läks loode aia taha, kui verandalt diivanit sisse tirisin, ja kord tegi arst mulle aborti, ja nüüd

alle rase. Kolm aastat oleme elanud vaestehoiukassa

...al nad põletavad nisusaake, aga minul on nii suur tegi tänaval ajab söögiisu lihtsalt südame põõritas. Rasedana on mul isu lausa mitmekordne ja mu lap-... kõik olnud sündides suured, prisked ja tugevad. ...nad alati terved, punarõselised, vaata et puna... peske mooua alla, alles nüüd, vaestehoolekande all, ...hakanud põdema, kõhima, neil on palavik, kõik... teadmata hädad, aga nad ei ole ikka veel päris... Vaestehoolekande inspektor imestab alati meil... kas lapsed ei hakka juba kõhnaks jääma. Mind ajab... mis mina saan sinna parata, kui nad saavad... toitu, seda rohkem nad söövad, olgugi et paljast... ja neil on alati kõht tühi, õige vähe on kõhnemaks... Lks ma hoiagi neile kõik paremad palad, ise ma... midagi paremat maitsta, sest see on hirmus: kui... võtan tükikese apelsini, tuleb mul koletu himu... süüa. Parema juba päris ilma olla.

Juba hulk aega tagasi, kui käisin büroos tööl ja ma pol-... veel abiellunud, ütles üks kavalier mulle: «Hertta, ... on mõnus restorani minna, sina sööd nii vahvalt.» ...arust on suur rõõm süüa ja elada. Mul on praegu ka... ääretu lust süüa ja elada, kuigi olen palju halge ol-... ja näinud igasuguseid hädasid, nii et ma peaksin... lõpmata norus ja täiesti ükskõikne. Loodus on... nii ohtrasti õnnistanud — musterkehaehitus, ja kas... pole naeruväärne... just selle tõttu pean ma otsa... Nii et need peavad siis ülistama oma saatust, kes... midagi puudulikud; ahtrad, sigimatud inimesed võivad... täna. Meie naaber seina taga on samuti ilma... ta, aga neil on palju kergem. Naine on alles vanast... et saanud ühe lapse, seegi on põdur. Tema isa oli helis-... arsti koju, tõelise lastearsti. Too oli hoolega uuri-... ja kirjutanud retsepti. Alles siis nad ütlesid, et neil... raha tasuda. Minul oli selle üle hea meel, minu arust... õige. Kui nad oleksid seda ette ütelnud, oleks laps... arst poleks tulnud. Arsti käitumine oli ka kohe... «Eks katsuge siis pärast õiendada,» oli öelnud. Nende laps on igatahes hästi riides, mina ei saa kuidagi... neljale riideid selga, ja alati karjuvad nad süüa, ...leimatult.

Ma armastan lapsi. Nad on mind arvates kõigis oma

askeldustes nii liigutavad ja armsad, ma lihtsalt ei jätta neid süli võtmata, kallistamata ja suudlemata.

Täna hommikulgi — niisugune lõbus juhtum. Mul olis akna peal väike kaktusepott, selle sees on säärane kera kaktus, pikkade ogadega. Minu kõige väiksem tüdruk põlvili toolil selle ees, mina arvasin, et ta urgitseb sõnudega mulda, ja läksin vaatama. Lapsel oli käes väike puu, jänes, tõukas aga selle suud vastu ogasid. Kaktus ümber kukkumas, tema aga söötis jänest ja ütles mulle: «Jänku — rohtu!»

Ta ei oska veel õieti rääkida, kaktuse kohta ütleb rohtu. Naabril oli suvel kuuris küülik, kes söi rohtu, nüüd tule see maimukesele meelde ja muudkui tõukas jänest suud rohtu. Mulle tuli kohe vaimustus peale, tahtsin last kohe süle võtta. Sel hetkel armastasin teda meeletult: ise mul väike ja pontsakas, hoidis jänest nagu ema, hoolitses nagu täiskasvanud inimene, ja sealjuures nii kentsakalt.

Armastan eriti just seda nooremat, tema käeliigutusi, sõnu, kõik temas on nii võluv.

Oh, kui hea meelega ma sünnitaksin veel ühe lapsel

See on ju looduslik õigus — lapsi sünnitada. Kui rasedaks jään, on mul ikka hea enesetunne, teised sojuvad, ei süüda paha; mina ei mõista, kas ma olen päris erisugune, sest kogu mu keha on rõõmus ja rahul, nii nagu oleks midagi ilusat, mida ma olen oodanud, täide läinud. See on mingi selgitamatu rõõm... nii imelik on mõelda, et midagi uut kasvab minu ühes, on varjul, tuksub, kõssitab pimedas, niimoodi armsalt kägeras, looteasendis. Ta magab ja viibib meeldivas, teadvusetuses.

Sünnitus on minu arust palju kergem kui abort, see on ju loomulik tee. Ma sünnitaksin rõõmuga veel paar, isegi kolm last maailma, nii palju kui tahes, kui ma ainult tunnicksin, et maailm on minule ja neile kindel varjupaik. Kui ei oleks seda kitsikust, survet, nälga, rüetepuudust. Ühtelugu pean ma vihastama ja peaaegu tülitsema, et saada lastele sukki, ja siis annab vaestehoolekanne mulle pehas-tunud lõnga, nii et see nõelumisel katkeb. On mul vaja sukki või puid, ikka pean ma hirmsasti sabas seisma, siis tuleb inspektor kõigepealt koju vaatama, kas meil on seda või teist või ei ole. Ta on imestunud, kui lapsed ei näegi kõige viletsamad välja.

Ja kas ei ole naljakas, eile käis siin üks töölisnaine ja

ütles mulle: «Kas teil on jälle halvasti läinud?» Kõik ütlevad siin sedaviisi, aga kas see ei ole arutu ütlemine? Nagu oleksin ma jabur, et olen rasedaks jäänud!

Aga küllap ma juba tunnen, et ma seda enam ilmaile ei saa. Kui ma üksinda hoolitsema pean ja raha ka ei ole ja kuhugi ma välja ei pääse. Ja ma olen juba nii kole, et ei või kedagi enam siia kutsuda. Ja siiski ei too ma seda ilmaile, ennem valan vett õue ja proovin veel jää peal kukkuda või raamaturiidulit tõsta. Võib-olla see aitab. Juba onna neljandat last kandes kurtsin mehele: ei või seda ilmaile kanda! Nüüd on mul üks naine teada, see aitaks ilud neljasaja marga eest, ja mu mees lubas mulle selle raha muretseda, aga ta ei saanud, ja nüüd käib mulle peale, et ma peaksin siiski sünnitama...

Kaarinal hakkas kõike seda kuulates pea ringi käima, kohutatus lahkus ta sealt ja alles väljas tuule käes läks tal paremaks. Teda valdas vaid üks mõte. Nüüd on ta saanud teada õige arsti nime, nagu juhuslikult: doktor Salonen aitab niisugustes asjades.

Ta otsustas juba ülejärgmise päeval sinna minna. Ta kartis vaid, et talle võidaks öelda: on juba liiga hilja. Või ei taha doktor Salonen lihtsalt teda aidata. Võib-olla ta ei taha, sest selle eest võib vangi minna.

Niilo Vasallil oli tänini tööd, kuid ta oli öelnud, et järgmisel päeval tuleb ta Kaari juurde. Nüüd ootas Kaari teda innukamalt kui ialgi enne: oh, kui ma saaksin vähemalt tema käest kinni hoida, kuigi ma ehk rääkida ei tohi.

Sel õhtul ei suutnud ta olla üksinda ega vaadelda sõnatult õppuri rahulikku tegevust pealt; õnnetu otsib teise õnnetust, seepärast seadis ta sammud läbi Eläintarha uue tuberkuloosiga poole. Pauliinal oli olnud verejooks kopsust ja ta oli haiglasse viidud. Kuna Kaaril polnud muud teha, läks ta haiget teenijatüdrukut vaatama.

Haigus oli alguse saanud kindlasti juba siis, kui Mirjam üle aasta tagasi salaja tema juures elas. Tookord oligi arst öelnud, et Mirjamil on tuberkuloos, kuid öde ei soandanud näidata, et ta seda kardab, ja magas tema kõrval. Mirjam ütles, et ta on haigusest jagu saanud. Tõtt öelda pidas Kaari seda küll fantaasiaks, kui Mirjam rääkis, et ta on haiguspesad kopsudest välja sülitanud, kuid igal juhul, olgu Mirjam ükskõik kuidas pääsenud, nüüd oli siis tema öde haiglasse viidud.

Pauliina oli juba selles väikeses üksikpalatis, kuhu

viiaakse surijad. Kaari arust näis ta vaevalt üldse haigena oli ergas, endist viisi kainelt arukas ja kergitas pead.

«Kas sulle praegu miski valu ei tee?» küsis Kaari. «Võib-olla sa ei tohi nii palju rääkida.»

«Tühise asja pärast ma ei hädalda,» vastas Paulina üleolevalt. «Vaevalt et ma surmasuuski hädaldama kukusin. Ja siin on ju uhke olemine: isegi söök tuuakse alati voodisse, just nagu paruniprouale hommikune kohv.»

Kui ta sila toodi, oli tal jäänud pooleli kleit, mida ta Kaari tädile Inesele õmbles.

«Su tädi veel seletab, et olen lubanud talle õmmelda kaks kleiti kuus ilma rahata, kuivõrd ta on lasknud Milla ja Milla jama. Ja siin on ju uhke olemine: isegi söök tuuakse alati voodisse, just nagu paruniprouale hommikune kohv.» Tema ajas muudkui vastu, et kaks kleiti kuus... Igatahes ma pean need vist katsuma valmis teha, muidu ta nimetab mind valetajaks. Su tädi tahab mehele saada, ta ütles, et siis võiks rahulikult päästearmeest lahku lüüa.»

See hämmastas Kaarit. Tal oli halb olla, ja tulnud haigla väravast välja, hakkas ta üle heinamaa minnes imes tusega enda ümber vaatama: loodus võib olla nii ilus, õõ näib nii suurena, ainult inimese rinnus on kitsas ja armetu. Ta jäi heinamaale seisma: kas selline ülev ilu meie viletsuse ümber on võimalik?

Õhus oli haruldast kargust ja päeval päikese käes soojust, mulla lõhna, õigupoolest oli see nagu lageda maa lõhnade igatsus.

Läänepoolne taevaskõrgus oli kahkjalt, mitte mingit hõõgust ega õhetust ei olnud seal, kuid kauge musta metsa kohal püsis veel imeilus värvakus, kõige heledam oli see puude latvade kohal, kõrgemal tumenes ja muutus ülal pimesini seks öötaevaks. Metsa kohal seisid kitsad pilvesiilud nagu sild, trepp taevasse, mis tõusis silmapaistlikult tumenevasse laotusse ehatähe lähedal. Suur heledalt kiirgav täht, heinamaateel paistis see ilusasti kätte, kui teised tähed taevast lael ei jõudnud veel oma valgust kiirata. Ehatäht oli selge, rahulik, üksildane.

Kaari vaatles seda igatsev-karvana: see teeb meele veel mõrumaks. Tundub, nagu ei kõlbakski ma niisuguse südamega maapinnale.

Ta hakkas aegamisi sammuma jalgrada pidi, mis sukel- dus metsa, jälle tuli talle meelde selle arsti nimi ja ta mõtles.

Doktor Salonen, doktor Salonen.

Ma pean minema tema juurde, enne kui mu asjad on liiga kanged. Minu armastatud mees ütles: «On kuritegu last tappa.» Ma kannaksin lapse ilmale, võtaksin ta kätte ja viin ta kuhugi millisesse puudusesse tahes, aga ma ju ei saa seda tema eest salajas pidada. Ta ei taha olla isa, hakkaks mind võõrastama. Ja niikuinii on ta viimastel aegade jooksul nii süngemeelne olnud. Ta ütles: «Kardan haiglast uue perekonnavankri ette rakendamist, sest ma pole veel endisestki vabanenud.» Ta on õppinud, et perekond on loodus, koorem, pütsaplaksutaja, ahel... Mul on võimatu last ellu jätta! Ma ei taha, ma ei suuda! Võimatu! Ma ei saa ka püüaksin lapse eest ise hoolt kanda ja vastu võtta, et saaks ma ikkagi tema eest seda salata. Ja tema kardab, ta muutub süngeks sellest teadmisesest. Võimatu!

Kas ma räägin talle sellest, kui ta homme minu juurde tuleb? Kas ma võin öelda, et ma pean arsti juurde minema? Paremini oleks vait olla, teha kõik tema teadmata. Mõistan, et talle ei meeldi see, see teeks talle siiski hinge-vaeva. Ja ma ei suuda näha tema nägu süngena ja viha-kena. Paremini on, et ma ei räägi talle midagi, pean tegema nii, et ta ei tohi sellest asjast midagi teada. See on parem. Aga kuidas ma oskan talle teeselda rõõmsat ja muretu meelt, kui ma tunnen, et olen sisemisest pilnast kivinemas? Kuidas ma saaksin olla tema vastu leebe ja armastus-vaerne? Ta ütleb, et ta ei leia rõõmu endast, et on rõõmus vaid minu rõõmsa meele pärast. Kuidas ma saaksin kõike seda tema eest varjata ja olla õnnelik ja hea! Nende päevade jooksul olen ma tundnud, et mu süda ei jaksa enam taluda, et kogu maailm minu ümber kisendab ahastusest. Ma ei saa eales seda aega unustada.

Doktor Salonen...

Mul on õudne minna ja pakkuda oma keha rebestami- seks, juba see mõte — lamada ja kuulata, kuidas rebitakse minust lahti tibatilluke elualge, kuidas kuid minus ka- lduvad... Ma pean laskma hävitada väikese loote, kes sel- les ligutavas asendis minus uinub. Säärane kunstlik tee, mis võib olla kogu kehale ohtlik ja see on mulle nii vastu- meelne just sellepärast, et see on ebaloomulik, otsekui patustaksin sellega iseenda, elu ja rõõmu vastu... Aga ma olen sunnitud: süda muutub kalgiks ja metsikuks sel- lest, et ma olen sunnitud! Et see maailm on nii vilets ja raske ja ajab mind sellele teole — lasta rebestada oma

keha, vabatahtlikult, vastu panemata, isegi veel paluda arsti seda teha, ja oodata... kuulata.

Neis hirmumõtetes oli Kaari kõndinud läbi metsa. Laidale jõudes kiindusid silmad jälle ehatahte. See näis olevat laskunud madalamale, ja teekäänakul oli Kaari selle otsekui mööda jõudnud. Teised tähed sirasid juba kõrval, rahutult vilkudes: annan kiire, tõmban ära, annan siiski, tõmban... Ainult ehatäht ei tuisanud niiviisi, see näis üha suuremana, puhkas rahulikult nagu avasüli.

Kaari läks mööda kaljuveert, vaatas taevasse, ja tähe allpool seletas ta pilk silmapärisel suure hoone katusevõlvil. See oli natuke maad tema korterist maa poole, põldude taga, ilusal kingul asuv matmekorruseline valge maja vallaslaste kodu. Maja ümbritses piirdeajata leplik, ja ta oli kuulnud sellist ütlemist: «Eluilmaski ei mahu sellesse majja kõik need isatud lapsed, kes samas võpsikus on sigratid.»

Ei tea, võtaksid ehk minugi lapse sinna, mõtles Kaari imestunult. See pole teada, ja ma ei või, niikuinii ma ei või last sünnitada.

Kui ta oma juppa jõudis, istus seal õppur oma raamatute taga ja hakkas kiusama:

«Naerge täna ka! Naerge mulle vähemalt natukenegi!»

Kuid Kaari võttis ühe raamatu, kummardus selle kohale ja püüdis nuttu tagasi hoida.

Üksi jäänud, mõtles ta kohe jälle oma asja:

Ma pean selle arsti juurde minema, ja kõige parem on, et ma ei räägi sellest sõnagi. Oh, kui raske on alatast vait olla! Kaarina, ole vapper, mu armas tüdruk! Kui sa ei murdu ega muutu tühiseks, siis ma ise armastan sind natukene. Armas kallis Kaarina! Ole rahulik, kannata kõik vaikselt ära! Ära räägi temale sellest, tema nägu muutuks süngeks!

Ta istus järil, selg kumaras vastu voodit.

Toas oli külm. Ta oli kõhnaks jäänud ja näis nii väikseks, kui käsivarred olid vastu rindu surutud ja põlved rindealusele toeks tõstetud. See tuletas meelde just seda asendit, mis on emaülas lebavatel lastel.

Ta oli teinud raske otsuse ja huuled kordasid: ole vapper, mu kullake! Kuid kogu tema olemus jutustas alateadlikust igatsusest ammugi mahajäetud looteasendi järele: varjul, peidus, pimedas.

Niilo Vasalli oli kirjutanud «Soome Häälele» üsna pika kirja, see käsitles üht rootsi luuletajat, kelle värssed ta oli hiljuti lugenud ja meelde jätanud.

Selleks oli ta kodus istunud, minemata õueaiastki välja, ja muudu oli vastik linna minna. Kuid siis, ühel kirkal hommikul päeval viis ta oma kirjutise ära ja sai isegi arvustusi, pidi aga töö veel kohendamiseks koju kaasa võtma. Inimesi ei maksa nii väga masendada, öeldi talle, need tuleb ühtlasi pisut julgustada.

Ta tundis selgesti, et muutmine ja täiendamine ainult ei ole tema ükskord ometigi õnnestunud essee sisu, see tuletab oma ehtsuse, kui sellele mingi tobe optimismi ilu-pool külge seotakse.

Kuid ta oli otsekui tuimaks jäänud, võttis raha vastu, ja sealt tulema saanud, läks mornis tujus kauplusse ning ostis endale uue kübara. Oigupoolest oleks ta sama hästi võinud vana kübaraga käia, isegi parema meelega, kui ta poleks pidanud hakkama oma esseed parandama, kuid nüüd oli tal tahtmine teha midagi mittemõistlikku. Ta ei loolinud kübarast, ja seegi raha oleks kodus muu peale marjaks ära kulunud.

Samal päeval sai tema ema võimaluse kaupluses võlad ära maksta, ta ostis ka päratul hulgal toidukraami ja valmistas rikkaliku lõunasöögi. «Eks me ühed söömakehvikud ole,» mõtles ta.

Pärast sööki läks Niilo Vasalli välja ja talle meenus isa, kes oli kodusõjas maha lastud. Kuid isa oli enne seda mitu aastat joonud, ta oli niivõrd haige, et polnud suuteline tööd tegema. Tema surmaga lõppes abielu viletsus, kuid algas orbunud perekonna viletsus, see laste, lookord tema noortele õlgadele, lapseõlgadele, ja nii ta siis nüüd elas-liikus, väliselt üsna isa moodi: pikk, vilas, laiad ilusad õlad, ka nägu oli samasugune — suur, korrapärane ja mehine. Tema meelelaadki hakkas kuunema samaks mis isal vanemas eas, kui kahekümne aasta töö polnud kaasa toonud midagi muud peale väsinud keha. Meel ja mõte olid kahestunud, kõiges kuidagiviisi jagunenud, kauneid hetki ei olnud õieti enam unistusteski leida.

Ta läks üht pikemat teed kaudu Kaari elukohani, samal ajal pahane, et otse ei läinud. Kuid ta kartis kohata seda naist, kes teda nii sagedasti neis-paigus otsis.

Ta oli tollele tema ümber keerlevale naisele midagi lubanud, kindlasti, või õigemini: too oli kujutlenud, ta teinud, ettepaneku teinud — tema oli lasknud seda sünda ja seega otsekui lubanud. Ta polnud teisel keelanud kunagi leda nende tulevast kodu ja valmistada linu... Too teinud oli naeratanud, ümmardanud, õmmelnud ööd läbi saanud laudlinu ja teinud ettepaneku: meile.

Tema polnud seda tagasi tõrjunud.

Ta helistas tasakesi uksekella. Kaarina tuli avama, ta pannud esikus tuld põlema, hoidis ainult toaukse paaki kuni mees ülerõhkeid seljast võttis. Mees hoidis kübarat käes ja ütles muheldes:

«Eks vaata, ma sain uue kaabu.»

«Said uue kaabu?» Kaari lausus seda nagu kaja, võttis kübara tema käest, silmitses seda viivuke aega ukse all langevas valguses ja asetas siis riiulile.

Nad läksid teineteise järel tuppa, Niilo Vasalli suudles Kaarit ja istus seina ääres asetsevale kitsale voodile, naatades seljaga vastu seina. Kaari, punased tuhvliid jalas, seadis end tema kõrvale, jalad enda all, ühe küljega vastu meest nõjatudes, üht kätt küünarnukist saadik tema rinnale toetades, pehmelt, kassi kombel kerra tõmbudes. Kuid pea oli pisut norus, silmalaud langetatud, suu kõvasti kinni, otsekui pingutaks ta kogu oma tahet vaikimiseks, huuled olid päris väikestes kurdudes ja näol oli kahvatu nukrus.

«Mispärast sa siisuguse näoga oled?» küsis Niilo Vasall sedamajd.

«Mul on pahandusi,» ütles Kaari tema poole vaatamata, ebakindlalt.

Mees surus tema kõhetut õlga, see tundus käe all üsna kõva, ta tundis sõrmedega mingi ümara luu nukki ja tõmbas tüdruku ulakeha enda vastu, mõeldes: pahandusi oleks igaühel, kui laseks ennast neist mõjutada. Ta ütles pisut üleemeelikult, püüdes olla julgustav:

«Pahandused tuleb olemataks juua.»

Kaarina ilme ei muutunud. Ta vahtis ikka veel maha, silmi polnud näha. Too vastus tegi talle valu, kuid oma mure raskus ei andnud praegu maad selle üle kurvastamisele, ta mõtles vaid: võib-olla sina jood. Mees võib nii viisi teha, aga kus siis mina peaksin jooma, kellega? Ja mure, mis mul mõttes on, ei kaoks sellest, vaid läheks suuremaks. Väikse häälega vastas ta:

«Ei saa, nendest lahti ei saa, sest nad seisavad ees.»

Ta vaikis, ikka veel kahevahel, kas tal jätkub julgust Niilo Vasallile asja ära rääkida. Ta vaimusilma ette ilmus proua Kannas, too oli lamenud, näost lubivalge, olles kaotanud palju verd, ja oodanud lõikust, mille õnnestumises ei võinud sugugi kindel olla. Täna hommikul käis Kaari teda haiglas vaatamas. Ja ta mõistis, kui kohutav on samm, mida ta ise kavatses teha. Kui ta hommikupoolikul istus jääkottidega ümbritsetud proua Kannase voodi äärel, oli ta sisemiselt nii hirmul, et too vaevatud ja operatsiooni ootav proua küsis: «Mis teid rõhub? Mõtlen sellele juba möödunud korral, kui teid nägin, ja arutlen oma mehega ja temagi imestas.»

Nüüd armastatu kõrval mõtles Kaari, et oleks justkui kergenduseks, kui kõneleks proua Kannasest.

«Vaata,» alustas ta takerdudes, sõnu otsides. «Keegi proua, minu tuttav, tal on hulk lapsi — ja kord oli üks arst kõrvaldanud tema üsast väikese lapseloot. Veidi aega tagasi käis ta jälle selle arsti juures, aga see oli öelnud, et loode on nüüd juba liiga suur. Kuid proua on nii vaene ega või last saada ja ta läks ühe ämmaemanda juurde. See oli raske juhtum, ja nüüd on ta haiglas... ja ta võib surra. Käisin teda täna vaatamas.»

Ta jäi vait.

Mees ei rääkinud tüki ajal midagi, tema käsi oli hapanud õlalt maha libisenud, siis vaatas Kaari talle järsku otsa ja ütles raskelt:

«Nüüd pean ma ise samal põhjusel selle arsti juurde minema.»

«Sina?»

Mees võpatas ja tõusis istuma, otsekui oleks ta alles praegu saanud teadlikuks, et oli nii tihti seda naist kallistanud. Ta vaatas Kaarina silma, ja naine ei langetanud enam lauge, ta vaatas kuidagi raske ainitise pilguga otse mehele vastu. Kellelgi nendest naistest, kellega Niilo Vasalli oli läbi käinud, polnud tarvis olnud talle siisugust asja ütlema tulla, ja ta oli harjunud mõttega, et temal ei juhtu kunagi nõnda. Ta oli mõelnud, et see on vahest tema poolne nigelus, kuid muianud selle peale kergelt: õnnelik nigelus.

Nüüd vajus tema selg jäigalt vastu seina tagasi ja ta sõnas järsult:

«Ma ei usu.»

Kaari kuulis seda, ta tundis, nagu oleks teda äkki lödud, kuid ta oli nii sügavas meeleheites, et see teda ei iselt ei paadutanud, vaevalt et üldse paadutas, sest ta hommikul otsekui ette näha saanud eelseisva sammu kohust. Vihastamata, jõuetuna ütles ta:

«Ma ei oska muud mõelda.»

Ja ta tõmbas käe, mis mehe rinnale oli toetunud, ära ja pöördus pisut kõrvale, jäädes omaette konutama, end viisi jalad enda all. Ta vaatas eemale, kalju poole.

Vaikuses möödus hulk aega.

Kaarina istus omaette, mõtlik, kõrvale pöördunud Niilo Vasalli nõjatus seljaga vastu seinale. Lõpuks äratav see vaikus ja naise asend mehes imestust. Kummalt naine! Jääb nii sügavtõsiselt mõtlema, muremiseni kummaras, ja ainsatki liigutust tegemata. Teised naised need on nagu taimed või liblikad. Oli midagi nii jonnakat Kaari lõuajoones, mis akna helenduses selgelt nähtavana allapoole kaardus.

«Millest sa mõtled?» küsis mees, unustades omaenda mõtted.

«Kõigist asjadest.»

«Mistarvis sa kõigist asjadest mõtled?» hüüatas Niilo Vasalli. Tema hääli oli tavalisest erinev, see oli veidi hädaldav, imestust avaldav hääli, peenem ja nõrgem kui muudu. Ta haaras Kaarinal ümber kinni ja tõmbas enda ligi, jälle iseenda vastu.

Samas näis Kaari oma liikumatusest ärkavat, ta ajas end sirgu, võttis mehe pintsaku revääridest mõlema käega kinni ja ütles kindlalt:

«Kuule! Ühest asjast pead sa aru saama!»

Niilo Vasalli tõmbas ta oma põlvedele pikali ja kummardus tema kohale ning vaatas talle otse silma:

«Mis see siis on?» küsis ta, nagu näo lähedal.

«Et mina vastutan ise enda eest. Ise! Ja tahan... vastutada. Mõtlesin, et ei räägi sulle sellest üldse, aga mis see siis on, säärane vahekord, kus ei või teisele isegi oma mõtteid ära rääkida?»

Ta oli kõnelnud kindlalt, vaatas meest pilku kõrvale pööramata ja lisas hetke pärast nagu trotsivalt:

«Niisugune vahekord võib minu arust parem olemata olla.»

«Muidugi võib rääkida,» vastas mees ja surus oma näo tema näo ligi, kõrva kõrva juurde, nagu selleks, et end

huldavaks teha, sõnatu vastus otse oma sisimast naisele anda. Niiviisi vaikišid nad seal kaua, habras naine põlvedel, mehe käed tema ümber, mehe rind hella otsega kummardumas madalale tema kohale, pead kõrvale. Mees tundis, et naine oli äsja valmis nendevahelist katkestama, ja hääletult palus ta naist jälle endale leebuda. Naine — tema oli viimastel päevadel väga palju kannatanud, talle tundus, nagu ei võiks ta enam armastusest rõõmu tunda. Kuid ta kuulis meest üha kutsuvat ja alles nüüd mõistis ta, et nad on kuidagiviisi üngu teineteisega laulatatud. Ei saanud selles vaesuses laennast andmata jätta.

Vabastanud naise oma sülelusest, istus Niilo Vasalli ümuli nagu ennist vastu seinale toetudes, ja Kaari kõssitas tema kõrval ja kuulas, kuidas mees omadest asjadest jutustas. Et ei jätku enam innustust, töö edeneb vaevalt. Ja ees on varasema essee muutmine ja täiendamine.

«Kui sa sellega kiirustad, võib essee halvemaks minna,» tähendas Kaari.

Jah, pole enam kerge selle kallale asuda. Siis kui ma ta kirjutasin, aitas see ühest masendavast meeleolust lahti saada, nüüd pole ta enam muudmoodi tähtis, kui et selle ilmumine tähendab lähedate päevade jätkumist.»

Nad ei kõnelnud sellest tülikast asjast, mis Kaaril ees seisis; alles kui Niilo Vasalli lahkumiseks püsti tõusis, võttis ta Kaaril õlgadest kinni ja küsis sellele viidates:

«Ega sa ei karda?»

Nagu kaja metsas kordas Kaarina viimaseid sõnu, nii sama küsivalt:

«Ei karda?»

Tema käed olid kergelt Niilo Vasalli kaela ümber, mõtles ta imestas: kuidas võib karta, kui see on juba kindel? Iba kindlat kardetakse. Mina aga tean seda, pole mingit muud teed, see on ainuke võimalik, tulgu kas või surm. Olen mõelnud ja kõik läbi kaalunud, ja surma võimalus, see on arvesse võetud, muud teed mul ei ole. Karta? Mis tulet on küsida kartusest, kui ollakse sunnitud? Mõnikord hetkil tunnen, nagu muudaks mure mind igavesti tuleksambaks.

«Ei karda,» ütles ta, naaldus mehe vastu ja pani pea tema õlale. Oi-oi, kui vähe sa aru saad, mõtles ta mehe lähedal seistes. On nii raske, on nii õudne, tean, et sa ilalgi ei too mulle mingit rõõmu, seisan otsekui surma ees,

ja siiski tunnen praegusel hetkel selgesti: armastan sind. Pigem hävitaksin iseenda, kui et sulle halba teeksin.

Ta ei lausunud sellest midagi, seisis vaid mehe vastu. Niilo Vasalli mõtles, millal ta oma essee parandada saab, lisas endamisi: halvendatud, ja otsustas alles pärast seda jälle külla tulla.

«Ma tulen siis nädala pärast,» ütles ta, «õhtupoolikul. Niisiis teisipäevani!»

Kui Niilo Vasalli oli läinud, sulges Kaarina esiku ukse ja istus väikesele järile, nõjatudes samamoodi vastu voodit nagu enne mehe tulekut.

15

Kui Kaarina pärast Niilo Vasalli lahkumist sel õhtul oma tuppa istuma jäi, elas tema hing nõndasamuti, nagu kuutõbine kõnnib kuristiku serval, mööda äärmist joont, pea veidi longus, vaatab laigudega pitserdatud silmaga otse alla ja ei suuda aru saada ega taha midagi teada maa peale tagasipöördumisest, aga ei väarata ka.

Imelik, ütles ta endamisi. Ta ei takistanud mind, ei keelanud. Imelik, öadne! Ega sa ei kardad? See oli ainus, mida ta selle asia kohta ütles, kui teada sai, kõigest kõike. Tal polnud lahkumisel mulle sõnagi lausuda, tema hing on läbini külm, see ei suuda armastada, ei suuda näha teist peale isenda. Tundsin tookord õigesti, kui põlvili palusin, tema põhjapinnal on palju jääd! Tema käed on lukumatud — ei suuda midagi anda. Tema keel ei paindu armastavat sõna ütlemaks. Ta võib näha mind hukatusse tormavat ega püüa natukeneagi takistada. Imelik, imelik! Ta kutsus mind just teed otsima enda kõrval, kuid lubab mul siin kas või surra. Imelik, imelik! Tema meel ja mõistus on terve, külm ja armastuseta, imelik! Nii karm, nii külm, nii täiesti üksik iseenda jaoks. Südamel poolest vaba ja kõigist irdunud, nagu ei teaks ta kedagi endaväärilist. Ja ta tuleb minu juurde, kuigi ei pea mind oma hingesugulaseks? Imelik! Nii karm ja külm? Ja ometigi inimene? Too hämmastus — võib-olla teeb see mindki samasuguseks.

Alles vastu hommikut jäi Kaarina magama, tõusis vara üles ja läks mahedate kevadiste tähtede viikudes päevatööd tegema. Kui ta tagasi tuli, ei võtnud ta Mirjami käsikirja laualaekast välja, kuigi too selle valmistaamist

142

lulus, ta istus vaid samuti nagu õhtul, ikka veel hämmastunud, kuid ühtlasi kurb:

Kummaline, et ta säärane võib olla! Natukestki ei tahtnud mind seda teha. Kui valus: ta saadaks mind rahuldusegi surma! Laseks sellel minu üle võimust saada. Imelik! Et mu armastatu on pikk, tugev, tal on ilusad õlad ja ta võib mind hõlpsalt lae alla tõsta. Aga ta tundis kerget vastust, kui ütlesin, et vastutan ise, kas ta polnud koguni armunud? Seda kuuldes muutus ta õrnaks ja pani pea minu vastu. Ta tunneb sellest kergendust.

Ma tahan selle täide viia, ma pean tema lootusi õigustama.

Issand... ilalgi ei või ta aimata, mida mina kui ema tunnen.

Kaari oli niiviisi hulk aega tegevusetult istunud. Lõpuks ta tõusis, otsekui ei kannataks neid mõtteid välja, nii kui inimene, kes näeb: kõige halvem on ees; nii nagu surmamõistetud võib paluda: tapke mind kiiremini. Selles meeleolus ta tõusis, pani riided selga ja tõttas läbi linna arsti juurde, kelle nime proua Kannas talle oli nimetanud.

Ta istus veidi aega ooteruumis, siis avanesid rasked kahe poolega uksed, doktor astus oma valges kitlis sisse, ja Kaari tõusis ja ulatas käe, nimetades oma nime. Doktor Salonen oli suurekasvuline, natuke tüse, blond ja alles noor mees, tema pehmejooneline nägu paistis olevat väga sõbralik, kui ta, ümar lõug vastu rinda surutud, rahulikult Kaarile otsa vaatas ja ikka alles tema käest kinni hoides küsis:

«Mis mure teid rõhub?»

Kaari ei saanud sellele vastata.

Doktor viis ta oma kabinetti, asetas kirjutuslaua otsa enda ette toolile istuma, ootas ja püüdis mõne abistava küsimusega teda rääkima panna. Tema olemuses ja hääles oli midagi kindlat ja ühtlasi leebet.

Kaari toetas küünarnuki lauanurgale ja surus sama käe sõrmed vastu laupa, nii et silmadki jäid varju. Ta ei suutnud midagi öelda, just küsimuste sõbralikkuse tõttu tundis ta, et kui ta neile vastata katsumaks, purskaks ta võib-olla nutma.

Viimaks jäi doktor hulgaks ajaks vait. Kaari istus, käega siimi varjates, tal tekkis tunne, et kui ta sõnagi ei

143

lausu, saadetakse ta peagi minema ega võetagi enam jutule. Ta palus tasa, katkeval häälel:
«Oodake... üks silmapilk, küll ma räägin. Ainult natuke aega...»

Vaikus kestis, siis suutis ta ise alustada: «Armastatud ühte meest,» ja sai juba rahulikumalt oma asja ära rääkida. Aga kui ta siis oodates arsti laual lebas ja kuulis teda kõrval liikuvat, hakkas ta üleni värisema, täies tagasihoidmatult ja vastu tahtmist.

«Miks te tahate seda teha lasta, kui see teile nii raske on?»

Doktor küsis, kuid ei saanud mingit vastust, nägi vaid kuidas pisarad silmi varjava vasaku käe alt mööda põski tema lauale voolasid. Ta võttis vatitopi, pühkis kõigepealt pisarad mõlemalt poolt pead ära ja tegi siis, mida palisient oli palunud.

«Kas oli valu?» küsis ta, kui oli lõpetanud.

«Ei see... ei ole midagi. Aga ma kannatan... hingelise-
selt.»

«Hingeline kannatus tuleb nurka visata.»

Kaari küsis tasu suurust, kuid doktor ütles, et ei võta midagi.

Siis ulatas Kaari talle jumalagajätku käe ja mõtles nähtud vaeva eest tänada. Nüüd vaatas ta arstile silma, kuid huuled ei suutnud lausuda: suur tänu; siis surus doktor äkki tema kätt, pöördus kähku ringi ja tõttas teise ruumi, otsekui ei kannataks teda oma silme all. Tühja ooteruumi kaudu otsis Kaari teed esikusse ja võttis oma ülerõivad. Praegu polnud tavaline vastuvõtuaeg, ta oli seal olnud täiesti üksinda.

«Olgu on naistel, kes lapsi ilmale ei too,» ütles perenaine heakskiitvalt.

Kaari lamas oma voodis, vaatas teda sealt suurenenud silmil, lausumata midagi, ja mõtles, ta aimab.

Perenaise pilgust oli näha, et ta teab kõik, kuid tal oli küllalt omi muresid, ta palus jälle, et Kaari ei läheks ust avama, kui helistatakse, ja läks välja alles siis, kui Kaari oli paar korda öelnud:

«Minge rahus, ma ei lase siia kedagi ega lähe isegi ukse juurde.»

Kui Kaari oli voodist tõusnud, oli tal palju jooksmist Mirjami asjus, sest tolle õde oli surnud ja neil tuli kiriku-

lauleidest, kalmistutelt ja büroodest küsida ja järele anda, millise hinnaga nad surnule haua, pastori ja puu-
... saaksid. Lähedal asuval kalmistul maksid hauaplat-
... ohtuid summasid, ja ka odavamal surnuaial, linnast
... igel väljas, pidi laiba kõdunemise aja jooksul maa eest
... maksma; ja tuli osta kirst ja üürida surnuvanker
... alunu jaamaviimiseks ja muretseda koht rongis ja palju
... and.

Kaari ja Mirjam jooksid koos need kohad läbi ja kuu-
... id kõik järele. Siis ühel õhtul tuli Kaari üksipäini oma
... luterisse, ja tema näos oli kindlasti näha mõtete pitser,
... kui ta tänavat mööda tuli, jäi tema kõrval seisma
... pidmatu mees, nähtavasti teel vabrikust koju, ja ütles
... meelamisväärsse südamlikkusega:

«Näete teie aga väsinud välja!»

Kaari heitis talle pilgu; see oli vanem mustaverd mees,
... lolid väiksed pruunikad silmad ja tema olekus oli min-
... alavalat kindlustunnet. Kaari püüdis naeratada.

«Kole palav on.»

«... maks ja liiga palju tööd teha,» õpetas mees, «muidu
... leb inimesele sihuke nagu pähe, nagu oleks ta surma
... vel.»

«Täna teid, ma katsun meeles pidada.»

«Arge laske end jalge alla sõtkuda,» ütles mees soojalt.
«Arge olge asja ees, teist taga valmis oma keha kurnama.
Ni noor ja päris viirastuse nagu. Isegi rikkuste eest ei
maksaks cma näoilu müüa.»

«Te olete väga sõbralik! Ma katsun meeles pidada.»

«Kas elate kaugel, kui ma õige saadaksin teid? Arvasin
ennist, et te siinsamas kõnniteel kokku varisete.»

«Täna, ma olen terve, mõtlesin vaid kurbi asju.»

«Arge olge asja ees, teist taga valmis surema,» hoiatas
mees.

Kaari ulatas talle käe ja jättis ta siis sinna seisma, jät-
kates üksinda oma teed, kuid see väike juhtum oli ka
aja tagant olnud ainus, mis teda elustas. Ta oli naerata-
nud mehele, märkas seda tagantjärele ja mõtles: ma võin
üll hõlpsalt unustada ja naeratada. Tolsamal hommikul
oli õppur, kes tuli tema tuppa ülesandeid tegema, öelnud:
«Te pole mitmel nädalal naeratanud.» Ja tema oli vasta-
nud: «Ma võib-olla ei naerata enam ialgi, igatahes praegu
tunnen ma küll nii.»

Niilo Vasalli tuli tema juurde tetsipäeval, nagu oli, öel-

nud. Kohe, kui mees oli voodil istet võtnud, ütles Kaari: «Ma tegin seda, millest ma rääkisin.»

Vastust ta ei saanud. Mene näol oli juba tulles ootume vari, nüüd näis see üha süngenevat, Kaari muutis seda selgesti ja ootas. Mees ei lausunud sõnagi, vaid sigaretti sõrmede vahel ja paistis, et ta on selle teetanud, sest sigareti ots oli pikalt tuhaks põlenud. Kaari nägi, et tuhk võib peagi mehele sülle kukkuda, ja et tuhatooši polnud, tõusis ta ja võttis aknalt väikese lillepoti, hoides seda käes valmis:

«Võtsin lillepoti, võid sigaretituha siia raputada.»

Aga kui ta seda pakkus, ütles Niilo Vasalli mõrvalt ühtlasi põglikult:

«See on paras siia voodisse puistata.»

Kaari sai vihiest aru ja viis lillepoti aknalauale taga. Tema näkku oli tõusnud puna: ta tahab öelda, et sääras voodi, kus me oleme sülelustes kiimelnud, sigitanud lapse hävitanud selle lootekese... säärase voodi, kus vahest vabalt uuesti jätkame sedasama, on paras tahatoosiks.

Ta jäi seisma ja ütles:

«Kui sa niiviisi mõtled, eks siis puista tuhk voodisse.»

Kuid mees tõusis siiski ja läks akna juurde, ta torkas sigaretikoni lillepoti mulda, mitte voodisse. Läks siis endale kohale istuma ja ütles Kaari poole vaatamata, mõeldes arsti juures käimist:

«Mina poleks seda tahtnud.»

«Sina ei tahtnud,» kordas Kaari

Ta seisis laua ääres ja nõjatus küljega kergelt selle servale. Inimest võib kaua püüda, ja näib, nagu polekski ta sellest teadlik, kuid ühel hetkel vahustab ta ootamatult ja võib siis äkitselt lüüa puruks ükskõik kui kalli eseme. Ta säilitada endale selle mehe sõprust, oli Kaari lasknud oma lapse lootekese õue prügikasti viia. Armastatu oli talle tihti varemgi karme sõnu öelnud, need olid jäänud temasse nagu tuli, ja ta oli mõistnud: kõige karmimates sõnadest on tõde.

Nüüd sähvisid tema peas mehe kõige julmemad laused. Mees oli öelnud: «Ma ei saa sulle mingiks... ankruks olla...» Sellega sundis ta mind endamisi otsustama, et ma ialgi ei abiellu temaga. Ta on seletanud, et kuritegu on last sünnitada, aga nüüd tagantjärele ütleb ta minu teo kohta: «Mina poleks seda tahtnud.» Nüüd ta süüdistab mind, põlgab mind selle teo pärast. Kas ei läinud ta süda

kergemaks, kui ma ütlesin: «Ma ise vastutan.» Ta ütleb, et kaotab vabaduse, ei takistanud mind selles! Ei tahtnud! Vastupidi, tundis kergendust! Ta hakkas mind kallimalt paitama, kui kuulis, et vastutan selle teo eest ise. Muutus õrnaks ja hakkas kallistama. Ja nüüd ütleb ta: «Mina poleks seda tahtnud.» Põlastab: «Meie voodi oleks nüüd tuhatoosiks.»

Niiviisi seal seistes sattus Kaari aegamööda raevu.

Niilo Vasalli tõusis püsti ja tahtis tema juurde astuda, kuid peatus keset tuba, nähes, kuidas Kaari kael sirutus nagu rõõvlinnol, kui see end pilvedest äkitselt maa peale kukutab.

«Sina arvad,» ütles naine, «et ma oleksin nõus olnud...

...vankriks hakkama! Sinule! Mida kõike sa oled rääkinud, tuleta ainult meelde! Ole siis nüüd rõõmus, oled sellest koormast lahti. Täna nüüd ükskord mind, et ma seda tegin. Rääkisid mulle, et lapse sünnitamine praegusel ajal on kuritegu, et millelgi pole väärtust, et sina ei tunda iseendagi eest vastutada, veel vähem teiste eest...»

Kaari häälmurdus hetkeks, ta tundis, et praegu pole tal aindu seda meest välja kihutada, ja temast ringiga möödudes läks ta ise ukse juurde, avas selle ja ütles lävelt:

«Nüüd on meie vahetõde lõppenud. Sellel on lõpp.»

Ja jättis mehe keset tuba seisma, sulges ukse, võttis kuskult üleriided ja, riided käe peal, läks välja.

Kaari ei läinud enam üldse tagasi, ta ei tahtnud seda puika näha, vaid otsustas uue korteri otsida ja läks selleks ajaks tädi juurde ja magas seal Mirjami kõrval.

Pauliina surnukeha ootas ikka veel haigla keldris, nad polnud talle kuskilt hauaplatsi saanud.

Linake maa on täpselt ära jaotatud.

On nii, et hauda sa ei pääse, kui keegi sinu eest ei osta või ei loovuta sulle sinu keha suurust maalappi. Ja kui sa kahekümne aasta pärast oled selle põues ka ise jõudnud mullaks muutuda ja sinu puhkepaigalt võib endisel kujul leida vahest ainult sinu kirstu hõbetatud risti, siis avastab maa ja sinusse maetakse jälle uus surnukeha. Ja juba kahekümne aasta möödudes tuleb teil võtta oma süle keegi kolmas. Kelle suule satub niiviisi sinu suu? Sa ei võid aimata, millise olevuse mullaks muutunud sooned imevad endasse sinu oma keha mahlad.

On küllalt neidki, kes tahavad surnult üksildasemad

olla, need ostavad «igaveseks ajaks» veidi suurema lüli maad ja piiravad selle graniidiga. Kuid kõige tavalisem on, et meie linna surnukehad, meeste, naiste ja laste oma elus üksteisele täiesti tundmatud, pannakse, sedamööda kuidas neid vüravast sisse tuuakse, pikka hauda tihedalt üksteise kõrvale ja kahekordse lademenä ülestikku. Ja kahekümne aasta pärast pannakse neile otsa ikka jälle kaks ülestikku rida, nii et lõpuks koosneb liiv vaid inimestest.

Aga olgu su keha kui tilluke tahes ja pandagu see teele alla ja keskele, ei saa sa oma lagunemispäika tasuta, keegi peab selle eest kahekümne aasta jooksul renti maksma.

Mirjami poolest oleks Pauliina laip võib-olla maa peale jäänudki, aga hommikul, kui nad Kaariga parajasti kavatsesid jälle minna kadunule odavaimat platsi paluma, sõitis tolle puumäja avarasse hoovi kolm autokoormat mööblit, toidunõusid, patju — ja kontraht ühe hauaplatsi kohta.

Sel sündmusel, koormate saabumisel, oli pikk eellugu majanduslike ja isiklike suhete pinnal. Abielulepingu järgi kuulus kraamivirn Kaarinale, kuid proua Pallase ja tädi Inese võitlevatele tunnetele oli see päästev mäetipp. Viimati oli proua Pallas öelnud, et kutsub politsei iseend ja oma vara kaitsma. Kui kraam täna kolme autokoormaga ikkagi tädi Inese korteri ette jõudis, siis oli selleks uus põhjus: abielulahutusasi oli otsustatud härra Pallase kasuks, ta sai lahutuse, ja kui proua Pallas seejärel leidis, et tema kodu, mida ta pühaks nimetas, on lõplikult teotatud ja purustatud, oli ta äkilises vapustuses andnud loa ka mööbliesemete pakkimiseks ja äraviimiseks, et need talle kodu kõige õnnelikumaid hetki meelde ei tuletaks. Oma kuue lapsega oli ta jäänud peaaegu tühjaks rüüstatud ruumidesse, soovides vaid, et nad kõik peatselt sureksid.

Tädi Inesele oli juhtum saatuse sõrmeks, märgiks, et jumal teda soosib. Ta laskis kogu kraami põõningule ja keldrisse kanda ja lukustas hoolikalt ukse, seniks kuni ta mööbli tarvis suurema toa pidi otsima.

Niisiis oli proua Pallas saatnud ka tolle lepingu hauaplatsi kohta, see saabus just parajaks ajaks, nad said Pauliina väheste kuludega viia lühikese maa taha vanale kalmistule, mälestussammaste ja pärgadega ehitud kääbaste keskele, Kaarina ema kõrvale.

Oma «uue elu künnisel» oli tädi Ines sündinud Paulil endale tasuta õmblema kaks kleiti või komplekti pesu, muidu poleks ta Mirjamit lasknud enda juures elada, poleks tõstnud üüri. Pauliina oli elu lõpuni seda nõudlust täitnud ja kirju kleidi juures vastu hommikut sõna võttes mõttes kokku varisenud. Kleit oli jäänud pooleli, kuid nüüd muretses tädi ometi tema hauale kirikuõpetaja ja asetis lilli ning pidas kõne. Käed lõua all ristis, seisis seal ja kõneles, vahtides kord alla auku, kord üles taevasse, ja Kaaril olid sellest kõnest hiljemgi meeles sõnad: «Kui kõik oleksid niisama ennastohverdavad kui sina, oleks tulevik meie ees heledam. Seal oled õnnelik, seal sul hea olla, seal lähevad täide sinu kõrgemad unistused. Jumal õnnistagu teid lahkunuid ja armastagu meid sin all maa peal... Nägemiseni, Pauliina...»

Kaari tundis end haua veerel halvasti. Tädi, kes seisis, lüüsis käed lõua alla tõstetud, näis tema silme ees vaaruvat, ja äkki haaras ta ägedalt Mirjami käe alt kinni.

Samal õhtul tekkis tal tädiga tüli, kui ta kavatses minna endale uut korterit otsima. Tädi ei oleks teda üksinda ära lasknud, tahtis, et nad võtaksid koos suurema korteri, kui see hommikul tulnud trään kord juba siia kitsasse tuppa ära ei mahu.

«Padjad ei tohi niiskes keldris kaua seista,» ütles tädi meelt heites. «Need võivad raisku minna, neid on vaja mõnikord tuulutada ja nende peal magada. Ja mööblil tähleb poleer pealt ära, sest katus laseb põõningul kindlasti läbi.»

«Kahju,» vastas Kaari, «et tänaval ei tohi tuld teha. Me võiksime siis need ühte hunnikusse laduda ja põlema pista. Aga loodame, et see puumäja maha põleb, nii et need mööblitükidki tuhaks saavad, siis oleksid sa neist kõlge hõlpsamini lahti.»

«Eks ma või neid natuke aega hoida,» ütles tädi.

«Sa võid need endale hoida, kui sa nad juba välja nõudsid, tee nendega, mida tahad. Kui ei meeldi, eks siis kingi teistele.»

«Kas annad need mulle täiesti muidu?»

«Ära kõnele, nii pidulikult! Mis mina nendega peale hakkam?»

«Võiksid ju mulle müüa ja raha alles hoida.»

«El hooli.»

«Aga kui sa alati nii viisi mõtled, jäädk tühjade kätega.»

«Mis siis? Kui näljasurm ka üks päev varem kätte tuleks ükspuha. Mis loeb mulle üks päev?»

«Jah, aga kui sa mõne teise asja puhul ka samamoodi ütled, saab sellest juba kaks päeva. Siis mõne natuke suurema asja puhul jälle, see teeb juba neli päeva, ja vohhaaval raiskad ära mitu kuud.»

«Ma pole ka kuudega kitsi. Ükspuha! Tulgu surm praegu kuud varem! Ütlen juba ette valmis: lere tulemast, surm!»

Kaari hüüdis seda kirklikult, ja tumedate ripsmete vahel sedes paistsid silmad mustade leekidena keset kahvatat nägu.

Ta lahkus sealt üksinda.

Oli juba suvi.

«Ema ütles, et ta toob mulle väikese tita, see on praegu vaksapikkune,» ütles proua Kannase vanem tütar ja ajas oma vaksasõrmed harali.

Seda kuuldes lõi Kaari südame alla valu, talle tuli mas meelde aeg, mil tema poeg oli vaksapikkune, ja siis viidi ta linna suurele prügimäele.

Kaari oli praegu pruun, kõhn ja terve, kuid viimase aasta oli temasse otsekui varjatud tule hõõgvele jätnud, näoilme oli kinnine, kuid sõnadest lõõmatus vahel ootamatu ägedus.

Tihti meenutas ta Niilo Vasallit, esialgu veel iga päev. Töö juures tuhatoosi puhastades mõtles ta: ütles, et meie voodi oleks paras tuhatoosiks. Ära tee sellest enam väljagi, Kaari. Kui see, et ta mind tagantjärele halvustab, leevendab või ülendab tema meelt, siis olgu isegi see lubatud. Ta tundis kergendust, kui vastutuse üksinda enda peale võtsin, nüüd ta usub, et ta ei tahtnud seda tegu. Ebaõiglus ei tee mulle midagi, jääb ju temale armastamiseks tema ise.

Torgates õhtuti jalad punastesse tuhvlitesse, tuli Kaarile mõttesse: nende hinna võrra on ta minu peale raisanud. Selle rahaga oleks ta väga hästi saanud ühe päeva vabana elada. Ma võiksin ju selle summa talle tagasi saata... seda ma võiksin. Aga teised lunivad raha tema käest ikkagi endale.

Kui Kaari nõndaviisi mõtles, olid tema silmad poolkinni ja muu ümber hõõrumatu joon. Näen läbi, mu issand, hea küll!

Siiski, vahel surus ta pea ootamatult käte vahele, just sügustel silmapilkudel, ja sosistas endale:

«Mälestus temast on nagu õudne lõhe minus. Kui ma mõnel kord suudaksin temale mõelda ilma karmuseta, tundust tundmata, siis hakkaks kuristik õitsema, lõhnama, ma lakkaksin närbumast. See on viha tema vastu; ja ikkagi: ta on vaid kujunenud selliseks ja ei saa ennast muuta.»

«Ma ei saanud jätta teda armastamata, aga kui ma mõnel suudaksin mitte vihata.»

Tuli aeg, kus Kaari oleks võinud, kus tal oleks võimalus olnud last ilmale tuua. Mu laps, sa ei sünni ilalgi, mõtles ta ja silmitses aedades nõõridel lipendavaid lasteriideid: praegu riputaksin ma tema esimesed särgid välja päikese- poistele.

Ta oli kummaliselt tundlik ja igatsev, seisis kaupluste akende ees, valides silmadega: säärased sussid ostaksin oma pojale.

Ja kõnniteel lapsevankritest möödudes piilus ta nendesse ja võpatas: ka minu last võiks juba...

Ohel hilissuve õhtul oli ta proua Kannase juures toime- luses ja sinna tuli ka tema vend.

Lauri Pallas tahtis nüüd Kaarile midagi Niilo Vasallist jutustada. Tehes järeldusi paljudest väikestest asjadest, mõistis ta, et tegevus nende vahelises tragöödias on lõppenud, see on vajunud mõlema südamepõhja ja jääb seal nende elu lõpuni mõju avaldama. Lauri teadis, et sellega, mida ta kavatses jutustada, teeb ta õele haiget, kuid ta otsustas: olgu inimese seisukord milline tahes, alati on tal kõige parem seda ikkagi täielikult teada.

Proua Kannas korraldas parajasti kohvilauda, valas toosi suhkrutükke paksupaberilisest kotist, mille seejärel riivile asetaski. Lauri Pallas kõndis mööda tuba edasi-tagasi, seisatas siis riiuli ees ja jäi silmitsema suhkrutükki, seesugust, millesse tehases kilo osa valmis pakitakse. Ta luges, mis selle küiele suurte tähtedega oli trükitud, ja pöördus siis proua Kannase poole, kõneldes algal pausidega, nagu tal kombeks:

«Imelik... Siia koti peale on trükitud: «...tükksuhkur. Pakitud hügieeniliselt, inimkäte puudutu-»

seta.» Nii tugev on seega siis üldine umbusaldus, kõige paremini leiavad ostmist kaubad, mille kohta kindlastakse: inimkäte puudutusest... Kartus, et minu kaastööline, inimene, minu enda taoline, on mulle ohtlik, et ta näkatab, nakatab, tekitab oma sõrmejälgedega hirmu! Kord oli maailmas siiski kombeks öelda: suudlen teie kätt... Oli austust teise inimese vastu, on suudeldud isegi jalgu. Aga ega nüüdisaegne hirmutunne pole ilma põhjuseta saanud tekkida, võib-olla peab vaid imeks panema, et see tugevam ei ole. Praeguses ühiskonnas on hirm ja kartus loomulikud. Praegu on kartuse, mangumise ja sundumise valitsemisaeg, isegi armastus, seegi käib nendesamade šabloonide järgi. Kusagilt olen lugenud, et armastuse kujutus on iga ajajärgu vaimse elu kraadiklaas... Kui ma seda väljendust vahest ehk valestigi mäletan, siis ütlen oma sõnadega: praeguse aja armastusel on praeguse aja pits, oma värvus. Selles võib täheldada ajajärgu survet, inimeste enesetunde pulsilööki.

Üks mees, minu tuttav, abiellus just hiljaaegu. Rääkides sellest mulle, ütles ta nõnda: «Nüüd olen ma abielus ja saatuse vastu ei saa. Põhiliselt olen siiski rahulik, sest sisimas olen ma kindel, et minu elu ei saa iialgi minna halvemaks, kui ta seda tänini kogu aeg on olnud.» Ta ütles täpselt niiviisi. Kummalises meeleolus asutab mees oma kodu. Ja veel tähelepanuväärsem on see, et ta veidi aja pärast pobises: «Halvim kõigest on kartus.»

Kaari võpatas, kuuldes viimast lauset. Pea kerkis, venna poole sähvatas võõrastav pilk, aga samas pöördus ta juba kõrvale, pea kangekaelselt maas. Ahtake selg paindus põlvede ligi ja käed pigistusi vastu südant.

Lauri jätkas:

«Siin oli loobumine vabadusest vist küll ainult väike žest: kirjutada orjalepingule alla, kuivõrd see juba niikui nii maksvusel oli. Ta tegi seda meeleheitest, kuid püüdis siis ennast julgustada: «Minu elu ei saa iialgi minna halvemaks, kui ta seda tänini kogu aeg on olnud.» Selles on lohutus: tänini kogu aeg! Selles on viletsuse veelahet: «Ei saa minna halvemaks.»»

Lauri Pallas käis mööda tuba edasi-tagasi ja kõneles nõndaviisi. Tema hääli oli mõõdukam kui aasta tagasi, silmades polnud enam rahutut teravat välget, iroonilist, hullumeelsust meenutavat pilku.

Ta vaikis natuke aega, siis jätkas:

«Kartus kui niisugune sünnib soovist olla üksinda suurf. See aga on võimatu, mõttetu. Fakt on, et iga indiid on ainult umbes miljard kuuesaja tuhandik osa muutuvast inimkonnast. Järelikult on unistuses viga, seda tuleb avarada... üle meie endi.»

Lauri Pallas seisatas ja vaatas õe selga, mis oli veelgi rohkem kõssi vajunud, nagu oleks sel ajal, kui ta rääkis, langenud neile õlgadele nähtamatu, üha kasvav koorem. Kaari oli oma peenikesest pihast äkki otsekui murdunud. Lauri pöördus proua Kannase poole ja kõneles ikka veel ühtlasi:

«Ma peaksin sellest küsimusest õige meie ajakirjale kirjutama.»

Kaari tõusis, ta oli igatahes aru saanud, teadis nime kuulmatagi, kes oli see mees, kes sel kombel oma orjalepingule alla kirjutas. Ta jättis hüvasti, aga kui ta ukse juures oma jaki nööpe kinni pani, ütles keset tuba seisev vend veel:

«Kuule, Kaari, sa ju tunned seda meest, kellest ma rääkisin. See on Niilo Vasalli. Jutustades mulle, et on nüüd üks perekonda oma õlgadele võtnud, ütles ta just need sõnad: «Minu elu ei saa iialgi minna halvemaks, kui ta seda tänini kogu aeg on olnud.»»

Niisiis on Niilo Vasalli abiellu astunud, laulatatud.

Sel õhtul sammus Kaari pikkamööda üle nurmede ja läbi metsasalude looklevat jalgrada pidi linna poole. Sügisel kalduva suve õõ oli võluv, üksildane ehatäht suikus musta männikukingu kohal nagu rahuloleva armastaja silm. Kastessed rohukõrred niitmata teepeenral paindusid jalgrajale looka ja vedasid oma karedate ladvatupsudega niiskeid triipe üle tema jalgade, mis ülaltpoolt sokke paljaks jäid. Lillpaju ebemed hakkasid riiete külge kinni. Nõost paistis õhuke uduviir, see oli nagu valge riie põõsaste latvadel.

Kaari ei pannud tähele, et jalad märjaks saavad, ega tundnud metsa ega tähte, tema südant täitis meeletu vapustus, ja ta läks mööda teerada nagu segane.

Sel õhtul jäi ta hilja magama, kuid ärkas veidi aja pärast hõsel ja hakkas unesegasena rääkima:

Mu laps, mu laps...

Siis virgus ta täielikult, hinges suur ahastus. Pisarad
voolasid silmist ja tegid padja kuumalt niiskeks. Ta
tuli jälle meelde, et tema laps on kusagil linna prügi-
mäel.

Pimeduses tundis ta puruksmuljutud nisuiva piina: mis
mis hakkas idanema, on ära lõigatud, ja vanal ning kodus
neval ei ole mingit tähendust, kui ta uut ei toida.

Toimetaja O. Samma

Toimetuse aadress: Tallinn, Harju t. 1, tel. 407-82, 492-54.

Trükkimise aeg 14. I 1963. Trükkimise arv 20 000. Paber 84x108, 70%. Trüki-
poognaid 6. Formaadile 60x90 kohaldatud trükipoognaid 8,4. Arvestus-
poognaid 9,02. MB-01512, Tellimise nr. 4108.

Trükkikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk t. 40/42.

Hind 30 kop.

На эстонском языке

Библиотека «Лoomинг» № 1-3 (269-271)

Ирис Уурто

Любовь и страх

Перевод с финского